

**Guðmundur St. Sigurðarson
Bryndís Zoëga**

Fornleifaskráning Skagabyggðar: Kálfshamar, Saurar og Ós

**Bygðasafn Skagfirðinga
Rannsóknaskýrslur
2012/122**

Forsíðumynd: Kálfshamarsnes, horft til vesturs.

© Guðmundur St. Sigurðarson og Bryndís Zoëga
Byggðasafn Skagfirðinga, Sauðárkróki
2012/122

Efnisyfirlit

Inngangur	1
Tilgangur fornleifaskráninga	2
Aðferð við skráningu	3
Kálfshamar – söguágrip	4
Fornleifaskrá	6
Klauf (Í Klaufinni)	33
Saurar – söguágrip	42
Fornleifaskrá	44
Saurasel	69
Sel í Sellág	72
Sel gegnt Tjarnarseli	74
Ós - söguágrip	80
Fornleifaskrá	82
Gullkelda	99
Viðbætur – áður óskráðar minjar í landi Tjarnar	106
Samantekt og niðurstöður	109
Heimildir	115

Inngangur

Haustið 2010 lauk þriðja áfanga vettvangsskráningar fornleifa í Skagabyggð vegna aðalskipulags. Skráningin var unnin af Fornleifadeild Byggðasafns Skagfirðinga fyrir sveitarfélagið og voru eftirtaldar jarðir skráðar í þessum áfanga: Krókur, Hólmi, Björg (Ytri og Syðri), Sviðningur, Kálfshamarsvík, Saurar, Ós, Mánavík og Ásbúðir.

Í þessari skýrslu er fjallað um jarðirnar Kálfshamarsvík, Saura og Ós. Um er að ræða heildarskráningu á þessum jörðum þar sem fornleifar sem tengjast hverri jörð og nýtingu hennar eru mældar upp og þeim lýst; minjar í heimatúni, auk stekkja, beitarhúsa, selja og hjáleigna ef einhverjar eru. Á þann hátt skapast yfirsýn yfir minjar sem heyrt hafa saman í tíma og rúmi þótt alltaf megi búast við því að töluverður fjöldi minja sé horfinn af náttúru- eða mannavöldum.

Heimildavinna vegna skráningarinnar fór fram vordögum 2009 og 2010 og var í höndum Berglindar Þorsteinsdóttur og Guðmundar St. Sigurðarsonar fornleifafræðinga. Vettvangs- vinna fór fram síðsumars 2010 og var unnin af Bryndísi Zoëga landfræðingi og Guðmundi sem sá að auki um skýrslugerð.

Landeigendum og heimildamönnum kunnum við bestu þakkir fyrir veittar upplýsingar og aðstoð.

Tilgangur fornleifaskráninga

Í Þjóðminjalögum nr. 107/2001 er kveðið á um að stuðla beri að verndun menningarsögulegra minja í eigin umhverfi og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða, að auðvelda eigi aðgang að þeim, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknum. Í 9. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem:

[...] hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænhúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógrofum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið.
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast fornleifar, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar [...].

Samkvæmt lögnum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 10. grein segir að fornleifum megi enginn „spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga, né úr stað flytja nema leyfi Fornleifaverndar ríkisins komi til.“ Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Fornleifavernd ríkisins. Komi fornleifar í ljós við jarðrask skal fresta vinnu á staðnum uns ákvörðun Fornleifaverndar liggur fyrir um hvort og með hvaða skilyrðum framkvæmdir megi halda áfram (sjá 14. gr.).

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausu. Fornleifaskráning er forsenda skipulegrar minjavörslu svo sem þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

Þeir sem stýra hvers konar framkvæmdum verða að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á framkvæmdasvæðinu, svo unnt sé að taka tillit til minja við skipulagsvinnu og varðveislu sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar, sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi, en reynist nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum. Því er mikilvægt að fornleifaskráning sé gerð með nægilegum fyrirvara áður en framkvæmdir eiga sér stað. Björgunaruppgröftur, sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi vegna þeirra, er engan veginn æskilegur. Hvorki fyrir framkvæmdaaðila né frá sjónarmiði fornleifafræðinnar, og því sameinar fornleifaskráningin hagsmuni beggja.

Aðferð við skráningu

Fornleifaskráning hefst á því að farið er í gegnum ritheimildir svo sem fornbréfasafn, örnefnaskrár, jarðabækur og byggðasögurit auk þess sem talað er við staðkunnuga þar sem það er mögulegt. Vettvangsferðir felast í því að svæði eru gengin og minjar leitaðar uppi, þeim lýst og þær mældar upp og ljósmyndaðar. Þar sem mögulegt er eru loftmyndir notaðar til að greina minjar eða svæði þar sem líklegt er að minjar finnist. Gengið er á alla staði sem að eru taldir líklegir minjastaðir. Á þann hátt bætast oft við fornleifar sem ekki er getið í heimildum.

Í skýrslunni fá allar fornleifar auðkennisnúmer, hlaupandi númer innan hverrar jarðar, t.d. fær bæjarstæðið á Kálfshamri númerið 1 (auðkennt Kálfshamar - 1). Það númer er notað þegar vísað er til fornleifa í texta og á kortum. Einnig fá þær minjar þar sem staðsetning er þekkt svokallaðar kennitölur [Fvnr.] en það er auðkennisnúmer sem að hver fornleif fær í gagnagrunni Fornleifaverndar ríkisins en Fornleifavernd hefur yfirumsjón með minjavörslu á landinu. Til dæmis er kennitala fyrir Kálfshamar - 1, 13555.

Reynt er að leggja mat á um hvaða tegund minja er að ræða, þ.e. híbýli manna, fjárhús o.s.frv., hversu vel þær eru varðveittar og í hve mikilli hættu þær eru af völdum utanaðkomandi áhrifa, s.s. jarðrækt eða landrofi. Segja má að allar minjar innan túna eða í nágrenni þeirra séu í einhverri hættu af völdum framkvæmda en þær eru einungis metnar í hættu þar sem sérstök ástæða þykir til að ætla að þær verði fyrir hnjaski. Hættumat kann að breytast síðar vegna framkvæmda eða annarra ástæðna sem ófyrirséðar voru þegar minjarnar voru skráðar. Ástand minja og hættumat er gefið upp eftir skráningarstöðlum Fornleifaverndar ríkisins sem finna má á vef stofnunarinnar: www.fornleifavernd.is. Þá er reynt að leggja mat á aldur minjanna í grófum dráttum og það birt í töflu aftast í skýrslunni. Þar sem heimildir eru um aldur minja er þess sérstaklega getið, annars staðar er aldur áætlaður útfrá útliti og ástandi, auk gróðurfars og grósku í og við minjarnar. Ástand getur verið fjölbreytt eftir aðstæðum, minjar fallið og troðist út á skömmum tíma meðan aðrar haldast stæðilegar um langan aldur. Gróðurfar er oft betri vísbending, þar sem minjar geta verið grænni og gróskumeiri en umhverfið í allt að tvö til þrjú hundruð ár, en fara eftir það að samlagast umhverfinu betur. Það verður því að taka þessum áætlaða aldri með fyrirvara.

Minjarnar voru mældar upp á vettvangi með nákvæmu GPS tæki (Trimble ProXrs) sem gefur nákvæmni með undir metra í skekkju. Grunnflötur og útlit minjanna var mælt upp með gps tækjunum eða punktur tekinn eftir atvikum. Þessar teikningar, punktar og línur voru færð inn á loftmyndir frá Loftmyndum ehf. í eigu Sveitarfélagsins Skagabyggðar. Upplýsingarnar voru skráðar í gagnagrunn og uppmælingum skilað á stafrænu formi til verkkaupa og Fornleifaverndar ríkisins. Minjar sem ekki sjást á yfirborði en traustar heimildir eru fyrir hvar hafi staðið, s.s. byggingar sem mældar voru upp á svonefndum túnakortum á fyrrihluta 20. aldar, eða minjar sem heimildamenn töldu sig geta staðsett með öryggi, voru sömuleiðis hnitsettar en þar má gera ráð fyrir allt að 20m skekkju.

Yfirlitsmyndir af stærri minjasvæðum er að finna aftast í skýrslunni, auk töflu þar sem allar helstu upplýsingar um einstakar minjar koma fram: Sérheiti ef um slíkt er að ræða, hlutverk, tegund, ástand, hættumat og hættuorsök, áætlaður aldur o.s.frv. Þá er staðsetning minjanna gefin upp í töflunni í Ísnetshnitum (ISN93).

Kálfshamar – söguágríp

Mynd 1, horft til suðausturs heim að gamla bæjarstæði Kálfshamars. Bærinn stóð á hól í túninu fyrir miðri mynd neðan við óslegna brekku vinstra megin við miðju. Beint niður af óslegna blettinum er fjárhústóft sunnan við veginn. Önnur fjárhús stóðu þar sem steinsteypta hlaðan stendur og tvenn útihús stóðu neðan (vestan) við gamla bæinn.

Í Húnaþingi II segir um Kálfshamar: „Þar eru nú engin bæjarhús. Bærinn stóð áður norðaustan við samnefndan hamar, við sunnanverða Kálfshamarsvík. Á Kálfshamri er sæmilega gott til ræktunar og fjárbeit góð til lands og sjávar. Útræði ágætt.“ (Húnaþing II, 85).

Kálfshamars er fyrst getið í Sigurðarregistri frá 1525, þar talin með óbyggðum jörðum í eigu Þingeyrarklausturs¹. Í reikningum frá 1552 er jörðin í byggð og enn í eigu Þingeyrarklausturs.²

Náttúrufar og jarðabætur

Í jarðabók frá 1708 segir að túninu spilli „grjótsuppgangur“ og vatn sem sígi á völinn og éti rótina til stórskaða. Engjaheyskapur takmarkist við það sem hægt er að hirða í hagmýrum og votum brokflóum. Réttur til upprekstrar á afrétt tilheyrði ekki jörðinni en kvikfé sagt stafa hætta af mýrardýjum sem oft hafi hlotist skaði af. Til hlunninda er talin torfrista og stunga næg og mósukurður til eldiviðar sömuleiðis. Þá er trjáreki sagður sæmilegur, en hvalreki tilheyrir ekki jörðinni. Heimræði er sagt sæmilegt og lending góð og skip heimabónda hafi gengið eftir því sem hann kom því við en sjaldan fleiri en eitt. Uppsátur var áður leigt út einu skipi fyrir einn fisk af hverjum róðri (svonefndan lóðarfisk).³

Ábúð

Kálfshamar var eins og áður sagði í eyði 1525 en í byggð 1552, þegar manntalið var tekið árið 1703 virðist jörðin aftur hafa verið komin í eyði⁴ og í jarðabók frá 1708 segir: „Þessi jörð hefur í eyði verið í næstu tvö ár.“⁵ Árið 1835 voru 11 skráðir til heimilis á Kálfshamri og 16 þegar flest er árið 1890. Jörðin var í byggð fram til 1956 en eftir það nytjuð frá Saurum.⁶

Árið 1855 voru þrjár skráðir til heimilis á Kálfshamarsnesi sem skilgreint var sem þurrabúð en hennar er ekki getið í öðrum manntölum⁷. Árið 1860 var Jón Guðmundsson, skráður tómthúsmaður, til heimilis í Kálfshamarsvík ásamt eiginkonu og 4 börnum en

¹ Íslenskt Fornbréfasafn IX, 314.

² Íslenskt Fornbréfasafn XII, 451.

³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII, 471.

⁴ Jarðarinnar er í það minnsta ekki getið í manntalinu frá 1703.

⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII, 470.

⁶ Húnaþing II, 85.

⁷ Þ.e. rafrænum manntölum sem aðgengileg eru á Manntalsvef Þjóðskjalasafns Íslands.

Kálfshamarsvíkur er ekki getið í öðrum manntölum.⁸ Á fyrri hluta 20. aldar byggðist upp lítið sjávarþorp á Kálfshamarsnesi við Kálfshamarsvík með um 100 íbúa þegar mest var á þriðja áratugnum, byggðin varði þó stutt og lagðist af uppúr 1940.⁹

Jörð	Ártal	Eigandi/eigendur	Jarðadýrleiki	Landskuld	Kúgildi
Kálfshamar	1686 ¹⁰	Bændaeign	10 hndr	60 álnir	3
Kálfshamar	1696 ¹¹	Þingeyrarklaustur	10 hndr	60 álnir	1 ½
Kálfshamar	1708 ¹²	Bændaeign	10 hndr	60 álnir	2
Kálfshamar	1847 ¹³	Bændaeign	10 hndr	60 álnir	2
(mat hreppstjóra)	1847 ¹⁴	-	-	-	1
Kálfshamar	1861 ¹⁵	-	8,7 hndr	-	-

Sel

Í jarðabók frá 1708 segir að Kálfshamar eigi selstöðu í Sviðningslandi „og hefur brúkast átölulaust oflega meðan jörðin byggðist“ en í mót hafði Sviðningur skipsstöðu í Kálfshamarslandi.¹⁶

Kálfshamarsvík/Kálfshamarsnes

Óvíst er um aldur elstu byggðar á Kálfshamarsnesi en þar voru fornar tóftir þegar Ólafur Olavíus var á ferð undir lok 18. aldar, og hugmyndir um að þar væru verslunarhús sem Írar eða Hamborgarmenn hefðu rekið.¹⁷ Undir lok 19. aldar voru sett niður nokkur hús á nesinu og fljótlega upp úr aldamótunum tók að myndast þar töluverð byggð og var orðið að litlu sjávarþorpi með um 100 íbúa á milli 1920 og 1930 eins og fram hefur komið. Þegar mest var umleikis voru tvær bryggjur í vikinni og íshús. Viti var á nesinu ásamt 15-20 kotum og barnaskóla. Byggðin lagðist svo af uppúr 1940 og voru mörg húsanna rifin og flutt, sum á Skagaströnd en önnur að Blönduósi.¹⁸ Töluverð ummerki eru um þessa gömlu byggð, tóftir torfbygginga ásamt grjóthlöðunum og steiptum húsgrunnum og sökklum. Þessar minjar hafa allar verið merktar með nafni og ártali fyrir upphaf og enda byggðar. Engin uppistandandi hús eru nú í nesinu önnur en Vitinn og hreinlætisaðstaða fyrir ferðafólk en ein skemma stendur við víkina skammt frá gamla íshúsinu.

⁸ *Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands*. Skoðaður þann 11.04.2011.

⁹ Sjá umfjöllun um Kálfshamarsvík í *Árbók Ferðafélags Íslands*, 2007, 198-199.

¹⁰ Björn Lárússon (1967), 242.

¹¹ Björn Lárússon (1967), 242.

¹² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 470.

¹³ *Jarðatal á Íslandi*, 243.

¹⁴ *Jarðatal á Íslandi*, 243.

¹⁵ *Ný jarðabók*, 90.

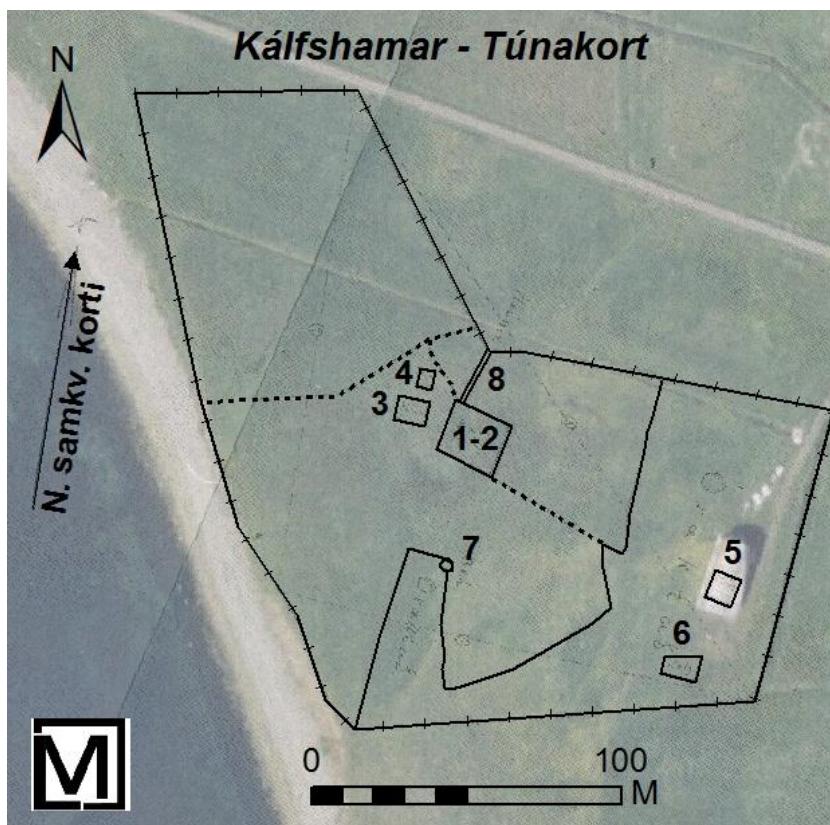
¹⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 471.

¹⁷ Ólafur Olavíus, *Ferðabók 2.bindi*.

¹⁸ Sjá umfjöllun um Kálfshamarsvík í *Árbók Ferðafélags Íslands*, 2007, 198-199.

Fornleifaskrá

Mynd 2, Túnakort eftir Ágúst B. Jónsson frá 1921 lagt yfir loftmynd frá Loftmyndum ehf. Númerin á myndinni eru hlaupandi númer minja í skýrslunni. Nr. 1 bærinn, 2 fjósið o.s.frv. Samkvæmt upplýsingum á kortinu hefur túnið verið 2 ha. Eða $6\frac{1}{4}$ dagslátta og matjurtagarður $60m^2$.

Kálshamar - 1

Hlutverk: Híbyli

Tegund: Bæjarhóll/dældir

Staðhættir

Bærinn stóð á hól fyrir miðju gamla túninu og var fjós sambyggt honum (Túnakort frá 1921).

Lýsing

Bæjarhóllinn er stór ávalur náttúruhóll um $22 \times 30m$ að utanmáli. Einu sjáanlegu leifar bæjarins eru fjórar dældir á hólnum $20-70m$ djúpar.

Aðrar upplýsingar

Á túnakortinu frá 1921 eru útmörk túnsins sýnd og hús merkt inn, þar stendur við bæjarsamstæðuna, „bær og fjós“ í úttekt á jörðum Þingeyrarklausturs frá árinu 1829 er hins vegar sagt að fjárhús séu sambyggð bænum. Þá samanstendur bærinn nánar til tekið af: baðstofu, eldhúsi, búrhústóft, „fjárhústóft innanbæjar“, göngum, útidyrum og áfastur við bæjardyrnar var kofi (Úttekt nr. 101). Árið 1832 er fjárhústóftin horfin og komið nýtt búrhús: þá eru baðstofa, skáli, búrhús, eldhús og anddyri. Þar segir jafnframt að undir öllum bænum sé hlaðin stétt (Úttekt nr. 108).

Kálshamar - 2

Hlutverk: Fjós

Tegund: Dældir

Staðhættir

Bærinn stóð á hól fyrir miðju gamla túninu og var fjós sambyggt honum (Túnakort frá 1921).

Lýsing

Bæjarhóllinn er stór ávalur náttúruhóll um 22x30m að utanmáli. Einu sjáanlegu leifar bæjarins eru fjórar dældir á hólnum 20-70sm djúpar.

Aðrar upplýsingar

Á túnakortinu frá 1921 eru útmörk túnsins sýnd og hús merkt inn, þar stendur við bæjarsamstæðuna, „bær og fjós“ í úttekt á jörðum Þingeyrarklausturs frá árinu 1829 er hins vegar sagt að fjárhús séu sambyggð bænum. Þá samanstandur bærinn nánar til tekið af: baðstofu, eldhúsi, búrhústóft, „fjárhústóft innanbæjar“, göngum, útidyrum og áfastur við bæjardyrnar var kofi (Úttekt nr. 101). Árið 1832 er fjárhústóftin horfin og komið nýtt búrhús: þá eru baðstofa, skáli, búrhús, eldhús og anddyri. Þar segir jafnframt að undir öllum bænum sé hlaðin stétt (Úttekt nr. 108).

Kálfshamar - 3

Hlutverk: Óþekkt/útihús

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Á túnakorti frá 1921 eru sýnd tvö frístandandi hús í túninu rétt vestan við bæ. Það syðra (nr. 3) um helmingi stærra en hitt (nr. 4). Engar leifar þessara húsa sáust á yfirborði við vettvangsskráningu 2010. Hnit voru tekin af loftmynd sem búið var að leggja túnakortið yfir og verður því að hafa nokkurn fyrirvara á nákvæmni þeirra.

Kálfshamar - 4

Hlutverk: Óþekkt/útihús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti frá 1921 eru sýnd tvö frístandandi hús í túninu rétt vestan við bæ. Það syðra (nr. 3) um helmingi stærra en hitt (nr. 4). Engar leifar þessara húsa sáust á yfirborði við vettvangsskráningu 2010. Hnit voru tekin af loftmynd sem búið var að leggja túnakortið yfir og verður því að hafa nokkurn fyrirvara á nákvæmni þeirra.

Kálfshamar - 5

Hlutverk: Óþekkt/útihús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti frá 1921 er sýnt útihús á óræktarbletti um 80m suðaustur af bæ. Þarna er í dag steinsteypt hlaða, byggð 1976 (samkvæmt vef Fasteignamats Ríkisins, www.skra.is, skoðað 4.12.2012).

Aðrar upplýsingar

Á túnakortinu frá 1921 eru teiknaðar inn þrjár punktalínur sem óvíst er hvernig skal túlka, en hugsanlega er um götur eða slóðir innan túns að ræða. Ef svo er þá hefur gata legið yfir túnið neðan við nr. 3 og 4 og slóð niður á hana frá bænum norðaustan við hús nr. 4. Sömuleiðis virðist gata hafa legið á ská yfir túnið til suðausturs frá bænum í átt að húsi nr. 5, þar sem nú er steinsteypt hlaða.

Kálfshamar - 6

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Á túnakorti frá 1921 er sýndur afgirtur kálgarðsreitur suður af fjárhúsunum nr. 5, það var þá utan ræktaðs túns en er nú í sléttu túni og sáust engin merki matjurtagarðsins við vettvangsskráningu 2010.

Mynd 3, leifar brunns suður af bæ á Kálfshamri, brunnhúss, samkvæmt túnakorti frá 1920.

Kálfshamar - 7

Hlutverk: Óþekkt, brunnur

Tegund: Niðurgröftur með hleðslu.

Staðhættir

Á túnakorti frá 1921 er sýnt brunnhús suður af bæ. Í sléttu túni, rúmlega 30m suður af bæjarhólnum eru leifar brunnhússins, niðurgröftur með hleðslu.

Lýsing

Niðurgröfturinn er um 1m í þvermál og 30-50sm djúpur með grjóthlaðinni innbrún að austanverðu.

Kálfshamar - 8

Hlutverk: Heimreið

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Á túnakorti frá 1921 er sýnd heimreið, sem liggur til norðausturs af bæjarhlaðinu. Þarna er slétt tún í dag og sáust engin merki heimreiðarinnar við vettvangsskráningu 2010.

Aðrar upplýsingar

Á túnakortinu frá 1921 eru teiknaðar inn þrjár punktalínur sem óvíst er hvernig skal túlka, en hugsanlega er um götur eða slóðir innan túns að ræða. Ef svo er þá hefur gata legið yfir túnið neðan við nr. 3 og 4 og slóð niður á hana frá bænum norðaustan við hús nr. 4. Sömuleiðis virðist gata hafa legið á ská yfir túnið til suðausturs frá bænum í átt að húsi nr. 5, þar sem nú er steinsteypt hlaða.

Kálfshamar - 9

Hlutverk: Fjárhús

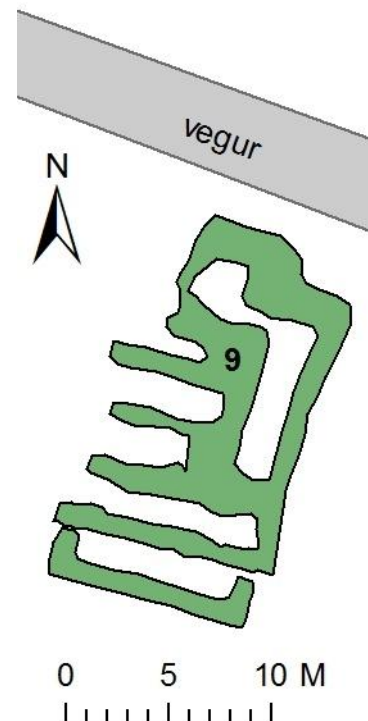
Tegund: Tóft

Staðhættir

Í túni, 65m norðan við bæjarhólinn, fast sunnan við veginn sem liggur að Kálfshamarsvík er tóft.

Lýsing

Tóftin snýr NNA/SSV og er 10x18,5m að utarmáli. Veggir eru 40-110sm og mest rúmlega 1,5m á breidd, þeir eru grasi grónir. Erfitt er að átta sig á innra fyrirkomulagi tóftarinnar vegna mikils gróðurs. Nyrst virðist vera einhölukró eða kofi af einhverju tagi og sunnan við hana garðahús, en hlaða bak við (austan við) hvort tveggja. Syðst eru önnur samföst hús með garða en engin hlaða austan við þau.

Kálfshamar - 10

Hlutverk: Óþekkt

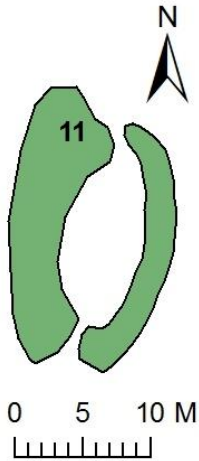
Tegund: Tóft

Staðhættir

Í sléttu túni, rúmlega 50m VSV af bæjarhólnum er smá hóll eða þúst.

Lýsing

Þústin er 4,5x7m að utanmáli, 20-40sm há með ávölum brúnum og virðist manngerð.

Kálfshamar - 11

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í sléttu túni, um 55m suðvestur af bæjarhólnum er tóft.

Lýsing

Austurhluti tóftar er greinilegur, 18m langur veggur sem liggur í boga frá norðri til suðurs, 10-20sm hár. Vestan við virðist vera ógreinilegur veggur, tæplega 20m langur og 10sm hár. Breidd tóftar er um 11m og er austurveggur um 2m á breidd en mögulegur vesturveggur allt að 3m. Mögulegt er að vesturveggur sé ekki manngerður og austurveggur gæti þá verið náttúrulegt hrun.

Kálfshamar - 12

Hlutverk: Torftökusvæði

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Sunnan við gamla túnið á Kálfshamri eru óljós ummerki um torftöku á um 0,2 ha svæði í votlendri brekku sem hallar til norðvesturs. Um 20-30sm háir bakkar sjást á nokkrum stöðum undan brekkunni, en svæðið er algróið.

Kálfshamar - 13

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Sunnan við torftökusvæðið (sjá nr. 12) eru farnar tóftir sem liggja í röð frá norðaustri til suðvesturs.

Lýsing

Fyrsta tóftin að norðan er 5x6m að utanmáli og er í órækt innan núverandi túngirðingar. Veggir eru 20-70sm háir, algrónir grasi og hlaupnir í þúfur. Þeir eru rofnir til suðurs og vesturs en heillegri til norðurs og austurs. Óvíst er hvort dyr/hlið hefur verið á tóftinni en þá hefur það að líkindum verið til suðurs eða vesturs.

Kálfshamar - 14**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Tóft**Staðhættir**

Sunnan við torftökusvæðið (sjá nr. 12) eru farnar tóftir sem liggja í röð frá norðaustri til suðvesturs.

Lýsing

Önnur tóft að norðan snýr norðaustur/suðvestur og er 4x6m að utanmáli. Veggir eru 30-60sm háir, rúmlega 1m á breidd og algrónir grasi. Engar dyr eru greinanlegar.

Kálfshamar - 15**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Tóft**Staðhættir**

Sunnan við torftökusvæðið (sjá nr. 12) eru farnar tóftir sem liggja í röð frá norðaustri til suðvesturs.

Lýsing

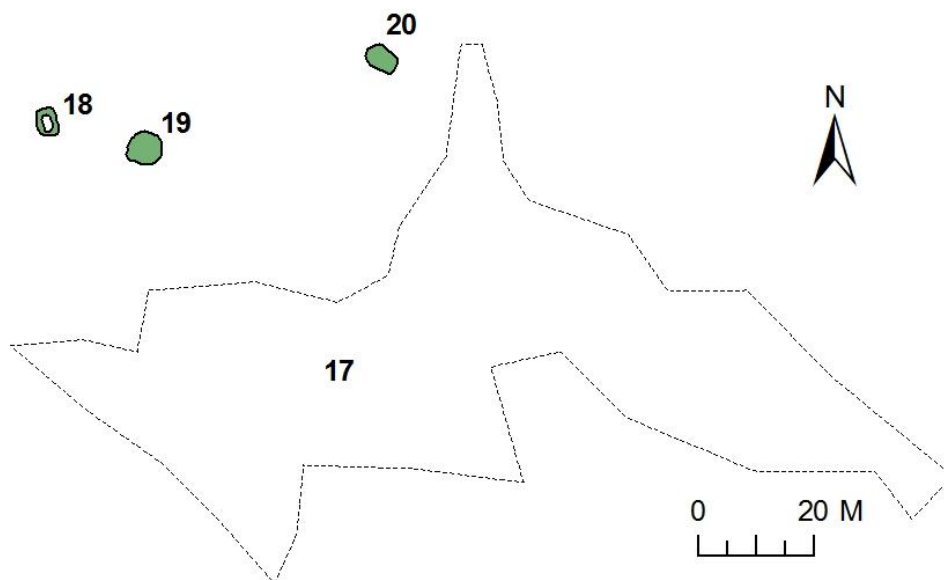
Þriðja tóftin að norðan liggur norður/suður og dyr gætu verið á norðvesturhorni. Tóftin er algróin grasi og hvergi sér í grjóti. Hún er 5x8m að utanmáli, veggir eru 30-60sm háir og mest um 1,5m á breidd.

Kálfshamar - 16**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Tóft**Hættumat:** Tóftin er í hættu vegna landbrots**Staðhættir**

Sunnan við torftökusvæðið (sjá nr. 12) eru farnar tóftir sem liggja í röð frá norðaustri til suðvesturs.

Lýsing

Syðsta tóftin liggur um 1,5m frá bjargbrún, hún er opin til vesturs. Tóftin er 4x5m að utanmáli, grasi gróin og veggir 20-40sm.

Kálfshamar - 17

Hlutverk: Mógrafir

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir og lýsing

Um 300m suður af bæjarhólnum á Kálfshamri eru umfangsmiklar mógrafir tæplega ½ ha að flatarmáli. Grafirnar eru algrónar á bilinu 20-60sm djúpar.

Kálfshamar - 18

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir og lýsing

Norðvestan við mógrafarsvæði (nr. 17) eru þrennar mótóftir. Vestust er tóft sem liggur norður/suður, 3x4,5m að utanmáli með 40-50sm háa vegg um 1m breiða.

Kálfshamar - 19

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir og lýsing

Norðvestan við mógrafarsvæði (nr. 17) eru þrennar mótóftir. Fyrir miðið er þúst sem er um 6m í þvermál og 100-150sm há, algróin grasi.

Kálfshamar - 20

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir og lýsing

Norðvestan við mógrafarsvæði (nr. 17) eru þrennar mótóftir. Austust er þúst sem liggur norðvestur/suðaustur, 4x5,5m að utanmáli og 50x100sm á hæð. Hún er algróin grasi.

Mynd 4, horft til suðurs eftir vegslóða meðfram túninu þar sem Nýibær stóð áður. Steinn með upplýsingum um bæinn sést fyrir miðri mynd vestan við veginn en grjótið sem hreinsað hefur verið úr túninu austan hans, hugsanlega að einhverju leyti hleðslugrjóti úr byggingunni.

Kálfshamar - 21

Sérheiti: Nýibær

Hlutverk: Híbyli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Nýibær stóð skammt sunnan við núverandi afleggjara niður að Kálfshamarsvík, tæpum 600m austan við bæjarstæði Kálfshamars og um 200m vestan Skagavegar. Þar er í dag ræktað tún vestan undir mosagrónum sjávarkömbum og vegslóði meðfram austurjaðri túnsins.

Lýsing

Engar minjar um þetta býli fundust við vettvangsskráningu 2010. En grjóthruga í austanverðum túnjaðrinum kann að geyma hluta af hleðslugrjóti bygginga sem jafnaðar hafa verið við túnrækt. Grjóthrúgan er um 80sm há og um 3,2x4,2m á kant (NA-SV).

Aðrar upplýsingar

Hnit voru tekin á steini með skilti með upplýsingum um Nýabæ og ábúendur hans, en þar kemur farm að bærinn hafi verið byggður 1912 af Sigurjóni Hallgrímssyni sem bjó þar til 1915 en þá var bærinn rifinn. Í örnefnaskrá segir: „Fyrir austan flóann, sunnan vegar, var Nýibær. Nokkuð langt er síðan hann var byggður, lagðist hann í eyði og var byggður aftur 1913. Eftir það var hann fá ár í byggð.“ (ÖJB, 8).

Kálfshamar - 22

Sérheiti: Jaðar

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Jaðar stóð skammt austur af sumarbústaðnum sem stendur í túninu norðan afleggjarins niður að Kálfshamarsvík. Smá óræktar blettur er austan við bústaðinn og þar er steinn með upplýsingum um býlið Jaðar. Engar húsarústir eða byggingaleifar fundust á vettvangi 2010.

Aðrar upplýsingar

Á skiltinu segir að bærinn hafi verið byggður skömmu eftir 1920 af Lárusi Guðjónssyni en síðast hafi þar búið Frímenn Lárússon ásamt konu og börnum fram til ársins 1934. Í örnefnaskrá segir: „Suður eða suðaustur frá Steinholtbrekkum er Húsabrunn. Nafnið er dregið af fjárhúsum, sem voru þar; líklega eru enn fjárhús þar. Þar voru tómthúsmannabústaðir, Jaðar, Blómsturvellir og Garðshorn (fyrirnefnt), allt saman kot, sem öll eru löngu komin í eyði.“ (ÖJB, 8).

Mynd 5, horft til norðurs yfir rústir Garðshorns, byggt eftir 1900 farið í eyði 1962.

Kálfshamar - 23

Sérheiti: Garðshorn

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Staðhættir

Rústir býlisins Garðshorns eru um 25m norður af sumarbústaðnum norðan vegarins niður að Kálfshamarsvík.

Lýsing

Torfveggir eru sitthvoru megin við steiptan sökkul. Veggirnir eru að mestu hrundir og grónir um 1-2m breiðir og 50sm háir. Leifar af skorsteini og gamalli eldavel eru innan sökkulsins ásamt öðrum byggingaleifum. Vestan sökkulsins er einföld tóft og virðist hafa verið gengt í gegnum hana meðfram húsinu. Austan við er þrískipt tóft, ein að norðanverðu með dyrum til austurs og tvær sem liggja þvert á hana og hafa líklega verið með þilstafni suður á hlaðið.

Aðrar upplýsingar

Á skilti við rústirnar segir að Garðshorn hafi verið byggt af Júlíusi Jósefssyni eftir 1900 og síðast hafi þar búið Margrét Pálsdóttir með dætrum sínum fram til 1962. Í örnefnaskrá segir: „Suður eða suðaustur frá Steinholtbrekkum er Húsabrún. Nafnið er dregið af fjárhúsum, sem voru þar; líklega eru enn fjárhús þar. Þar voru tómthúsmannabústaðir, Jaðar, Blómsturvellir og Garðshorn (fyrrnefnt), allt saman kot, sem öll eru löngu komin í eyði.“ (ÖJB, 8).

Kálfshamar - 24

Hlutverk: Vatnsból/brunnur

Tegund: Niðurgröftur með hleðsla

Staðhættir og lýsing

Um 10m suðvestur af rústum Garðshorn er niðurgrafinn og hlaðinn brunnur við skurðbakka. Brunnurinn er um metri að þvermáli og annað eins að dýpt.

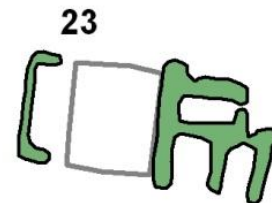
Kálfshamar - 25

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir og lýsing

Um 40m NNV af rústum Garðshorns er lítil tóft. Tóftin er 5x5m að utanmáli og snýr NNV-SSA með dyr til norðurs, veggir eru á bilinu 50-130sm háir og rúmlega 1m breiðir.

Kálfshamar - 26

Sérheiti: Blómsturvellir

Hlutverk: Híbýli/tómthús

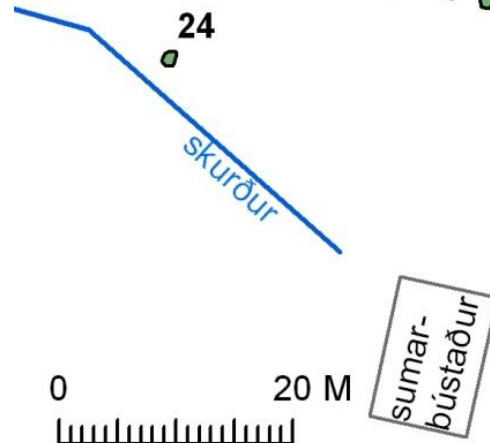
Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Samkvæmt skilti sem stendur niður við afleggjarann að Kálfshamarsvík var býlið Blómsturvellir við norðausturhorn túnsins sem er norðan afleggjarans og gengt túnunum á Kálfshamri sunnan vegar. Engar minjar um þetta býli fundust við vettvangsskráningu 2010.

Aðrar upplýsingar

Í Húnavöku segir: „Fyrir ofan Garðshorn voru Blómsturvellir. Það var torfbær með timburhálfgafla að framan, þann bæ byggði Páll Benediktsson, sem áður bjó á Framnesi.“ (Húnavaka 1982, 40). Í örnefnaskrá segir: „Suður eða suðaustur frá Steinholtbrekkum er Húsabrún. Nafnið er dregið af fjárhúsum, sem voru þar; líklega eru enn fjárhús þar. Þar voru tómthúsmannabústaðir, Jaðar, Blómsturvellir og Garðshorn (fyrrnefnt), allt saman kot, sem öll eru löngu komin í eyði.“ (ÖJB, 8). Ekkert fjárhús fannst á þessum slóðum við vettvangsskráningu 2010.

Kálfshamar - 27

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

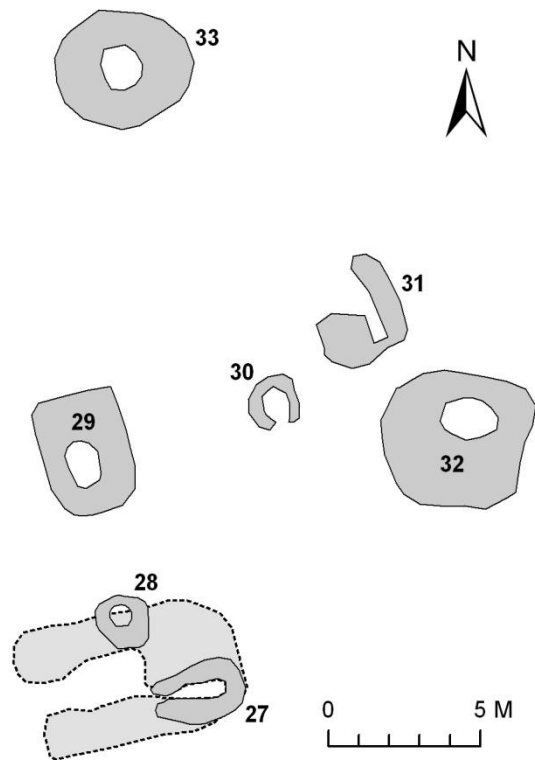
Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkja, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkju er Húsabrún; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Upp á Steinholti eru nokkrar hleðslur og tóftir sem erfitt er að segja hvaða tilgangi hafa þjónað.

Lýsing

Syðst er aflöng tóft, líkust smalabyrgi, 2x3m (A-V) að utanmáli með dyr eða op til vesturs. Veggir eru grjóthlaðnir um 1m háir og um 70-100sm breiðir.

Aðrar upplýsingar

Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá segir Jón Ól Benónýsson: „Sagnir eru um, að útlendir ofríkismenn eða sjómenn hafi verið drepnir uppi á Steinholti og dysjaðir þar.“ (ÖJB, 8). Hugsanlega er sú sögn tilkomin vegna þessara hleðslna, en ekkert bendir sérstaklega til að hér sé um dysjar að ræða þótt erfitt sé að fullyrða um það. Holtið sem minjarnar standa á er afar grýtt og óljós skil eru milli hruninna hleðslna og náttúrulegra ójafna á holtinu. Undir tóft nr. 27 og hleðslu nr. 28 er líkt og aflöng tóft um 6m löng og 4,5m breið að utanmáli sem opnast til VSV, ekki er ljóst hvort um náttúrumyndun eða mannvirki er að ræða.

Kálfshamar - 28

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkja, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkju er Húsabrún; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Upp á Steinholti eru nokkrar hleðslur og tóftir sem erfitt er að segja hvaða tilgangi hafa þjónað.

Lýsing

Næst syðsta hleðslan er hringlaga um 2m í þvermál að utanmáli og um 70sm í þvm. að innanmáli, með 40sm háa vegg.

Aðrar upplýsingar

Sjá nánar nr. 27.

Kálfshamar - 29**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Niðurgröftur og hleðsla**Staðhættir**

Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkja, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkju er Húsabrún; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Upp á Steinholti eru nokkrar hleðslur og tóftir sem erfitt er að segja hvaða tilgangi hafa þjónað.

Lýsing

Um 3m norðan við hleðslu nr. 28 er önnur og stærri hleðsla. Hún er um 3x4m að utanmáli og liggur samsíða brekkubrúninni NNV-SSA. Dæld er í miðjunni um 1x1,4m. Veggir eru grjóthlaðnir um 10-30sm háir að utanverðu en 30-40sm að innanverðu.

Aðrar upplýsingar

Sjá nánar nr. 27.

Kálfshamar - 30**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Niðurgröftur og hleðsla**Staðhættir**

Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkja, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkju er Húsabrún; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Upp á Steinholti eru nokkrar hleðslur og tóftir sem erfitt er að segja hvaða tilgangi hafa þjónað.

Lýsing

Um 4m austan við hleðslu nr. 29 er niðurgráfin lítil tóft, 1,7x1,8m að utanmáli. Einföld steinaröð efst, opin til suðurs, en 50-60sm djúp hola innan þeirra, stórgrýtt í hliðum og botni.

Aðrar upplýsingar

Sjá nánar nr. 27.

Kálfshamar - 31**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Niðurgröftur og hleðsla**Staðhættir**

Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkja, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkju er Húsabrún; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Upp á Steinholti eru nokkrar hleðslur og tóftir sem erfitt er að segja hvaða tilgangi hafa þjónað.

Lýsing

Rúman metra austur af minjum nr. 30 er annar niðurgröftur með hleðslu. Tóftin eða niðurgröfturinn er 3x3m að utanmáli með hlöðnum veggjum á bilinu 20-30 sem háum og 80-160sm breiðum, ögn niðurgráfin að innanverðu. Í niðurgreftrinum er netadræsa og fleira rusl.

Aðrar upplýsingar

Sjá nánar nr. 27.

Kálfshamar - 32**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Niðurgröftur og hleðsla**Staðhættir**

Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkja, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkju er Húsabrún; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Upp á Steinholti eru nokkrar hleðslur og tóftir sem erfitt er að segja hvaða tilgangi hafa þjónað.

Lýsing

Um 1m suður af minjum nr. 31 er enn niðurgröftur með hleðslu. Grjóthrúga um 4,5m að þvermáli og allt að 150sm hærrí en umhverfið, með niðurgreftri eða holu að norðanverðu sem er ögn aflöng austur-vestur, 170x120sm og um 50sm djúp.

Aðrar upplýsingar

Sjá nánar nr. 27.

Kálfshamar - 33

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur og hleðsla

Staðhættir

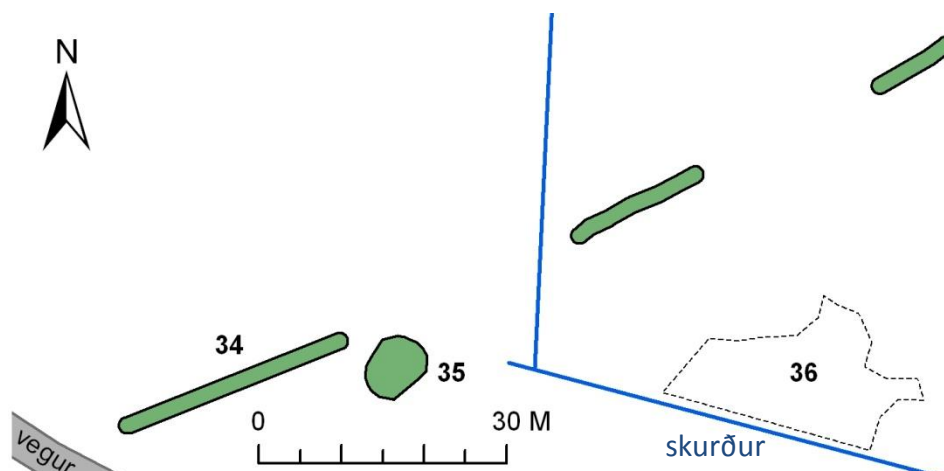
Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkka, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkku er Húsabrun; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Upp á Steinholti eru nokkrar hleðslur og tóftir sem erfitt er að segja hvaða tilgangi hafa þjónað.

Lýsing

Um 8m norðvestur af minjum nr. 31 er önnur grjóthrúga líkt og nr. 32, næsta hringlaga 30-40sm há og um 4,5m í þvermál. Inní miðri hrúgunni er hringlaga hola um 40sm djúp.

Aðrar upplýsingar

Sjá nánar nr. 27.

Kálfshamar - 34

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkka, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkku er Húsabrun; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Fyrir suðausturenda Vaðals er garðlag sem liggur suðvestur-norðaustur upp á suðvesturhorn Steinholtubrekkku.

Lýsing

Garðlagið er slitrótt en sést þó á þremur stöðum á rúmlega 100m kafla, ofarlega í brekkunni við Steinholt í smá lægð, aftur undir næsta hjalla og svo í sléttu mýrlendi (sem nefnist Vaðall) niður að afleggjaranum heim að Kálfshamarsvík. Garðlagið liggur SV-NA og er á bilinu 150-200sm breitt og 40-80sm hátt. Hærra og mjórra upp í brekkunni en lægra og breiðara niður á flatanum.

Kálfshamar - 35

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkka, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkku er Húsabrun; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Fyrir suðausturenda Vaðals, sem er flói út við sjó norðaustan við afleggjarann að Kálfshamarsvík, er garðlag sem liggur suðvestur-norðaustur upp á suðvesturhorn Steinholtubrekkku. Svolítill þúst er fast sunnan við garðlagið niður á flatanum.

Lýsing

Þústin er ögn aflöng NA-SV um 8m löng og 6m breið. Engin veggjalög eru greinileg en þústin er um 5-80sm hærri en umhverfið.

Kálfshamar - 36

Hlutverk: Mógrafir

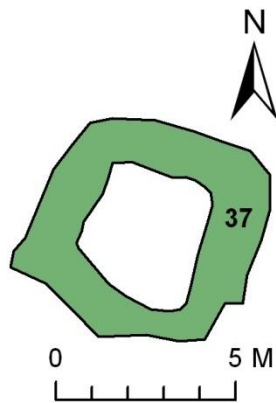
Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Bak við Vaðal er Steinholtubrekkka, þá Steinholt. Í suður frá Steinholtubrekkku er Húsabrun; á henni: Jaðar, Garðshorn og Blómsturvellir.“ (ÖK, 2). Undir suðvesturhorni Steinholtubrekkku er uppþurrkuð mýri og fast undir brekkunni niðurgroftir líklega mógrafir.

Lýsing

Grafirnar eru um 30-100sm djúpar og sjást á um 200m² kafla, en skurður sker neðrihluta þeirra og gætu þær því hafa náð yfir heldur stærra svæði.

Kálfshamar - 37

Hlutverk: Óþekkt/heytóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Vaðall er mýri eða flói, sem liggur meðfram Kálfshamarsmölinni að norðanverðu.“ (ÖJB, 6). Í Vaðlinum norðanverðum er tóft skammt suður af merkjum Saura og Kálfshamars.

Lýsing

Tóftin er næsta ferhyrnd um 6x6m á kant að utanmáli og snýr norðaustur-suðvestur, veggir eru um 30-40sm háir og 1-1,5m breiðir. Engar dyr eru greinanlegar.

Kálfshamar - 38

Hlutverk: Óþekkt/Mótóft

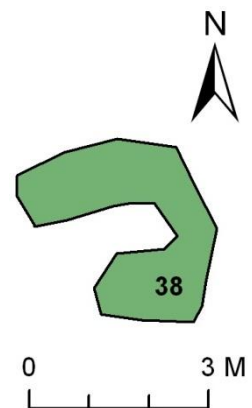
Tegund: Tóft

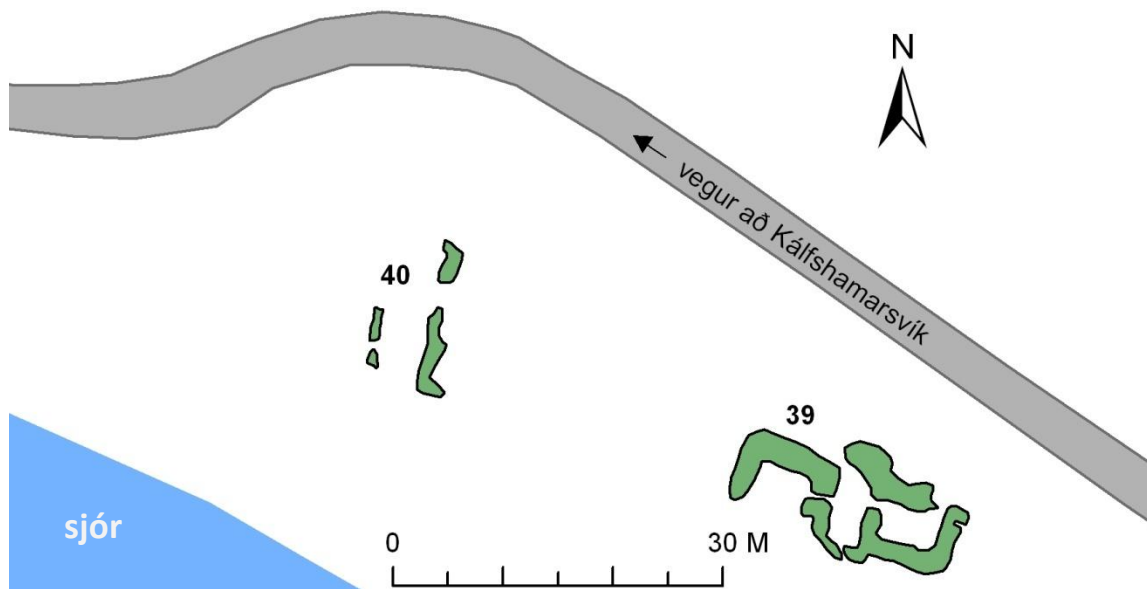
Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Vaðall er mýri eða flói, sem liggur meðfram Kálfshamarsmölinni að norðanverðu.“ (ÖJB, 6). Í Vaðlinum norðanverðum er tóft skammt suður af merkjum Saura og Kálfshamars og önnur um 60m vestar.

Lýsing

Tóftin er um 3x3m á kant, með dyr til vesturs, veggir eru 80-100sm breiðir og 30sm háir.

Kálfsamar - 39

Sérheiti: Bárubúð/Bárutóftir

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hættu vegna rofs og landbrots vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Akvegur liggur meðfram sjávarsíðunni út að Kálfsamarsnesi sveigir ögn til norðurs fyrir tvennar tóftir skammt suðaustur af suðurenda Kálfsamarstjarnar, það eru tóftir býlanna Malarlands (nr. 40) og Bárubúðar (nr. 39).

Lýsing

Tóftir Bárubúðar liggja við grjótfjöru (Kálfsamarsmöl) og er 10x21m að utanmáli. Veggir eru grasi grónir en rofnir og frá 10-150sm háir og mest um 2m á breidd. Tóftin er a.m.k. þrískipt.

Aðrar upplýsingar

Bárubúð var torfbær (Bjarni Th. Guðmundsson, 34). „Kálfsamarsmöl er á móts við Fláttu [grunnið á Kálfsamarsvík], frá Hól (sjá síðar) út að lendingunni. Malarland og Bárubúð (Bára) voru á mölinni inn af lendingunni. Þar eru nú Mallandstóftir og Bárutóftir.“ (ÖJB, 4). „Árið 1901 eða 1902 keypti Sigurður Jóhannsson Hafsstaðabúð (við Hafsstaðavík í Höskuldsstaðasókn) og reif hana og flutti á Kálfsamarsmöl og byggði þar; kallaði húsið þá Báru eða Bárubúð. Var búíð þar í nokkur ár, stóð húsið síðan autt um tíma, en síðar var búíð þar aftur. Loks var húsið rífið (Bárutóftir nú).“ (ÖJB, 4).

Kálfsamar - 40

Sérheiti: Malarland/Mallandstóftir

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hættu vegna rof og nálægðar við sjó

Staðhættir

Akvegur liggur meðfram sjávarsíðunni út að Kálfsamarsnesi sveigir ögn til norðurs fyrir tvennar tóftir skammt suðaustur af suðurenda Kálfsamarstjarnar, það eru tóftir býlanna Malarlands (nr. 40) og Bárubúðar (nr. 39).

Lýsing

Tóftirnar liggja við fjörुकambinn og hefur grjóti skolað upp í miðja tóft. Hluti veggja, til suðurs, norðurs og norðvesturs, eru horfnir en veggir til austurs og hluti vesturveggjar standa enn, að mestu hlaðnir út torfi en hluti vesturveggjar er úr grjóti. Tóftasvæðið er um 8x15m á kant.

Aðrar upplýsingar

Malarland var torfbær með timburgafli að framan og rífið nokkru eftir 1920 (Bjarni Th. Guðmundsson, 36). „Kálfshamarsmöl er á móts við Fláttu [grunnið á Kálfshamarsvík], frá Hól (sjá síðar) út að lendingunni. Malarland og Bárubúð (Bára) voru á mölinni inn af lendingunni. Þar eru nú Mallandstóftir og Bárutóftir.“ (ÖJB, 4).

Kálfshamar - 41

Hlutverk: Óþekkt/hey-/mótóft

Tegund: Þúst/hóll

Staðhættir og lýsing

Um 10m austur af suðurenda Kálfshamarstjarnar er lítil þúst eða manngerð upphækkun, um 65m norðvestur af tóftum Malarlands. Þústin er 7x4m að utanmáli, aflöng frá norðaustri til suðvesturs, 40-70sm hærri en umhverfið.

Kálfshamar - 42

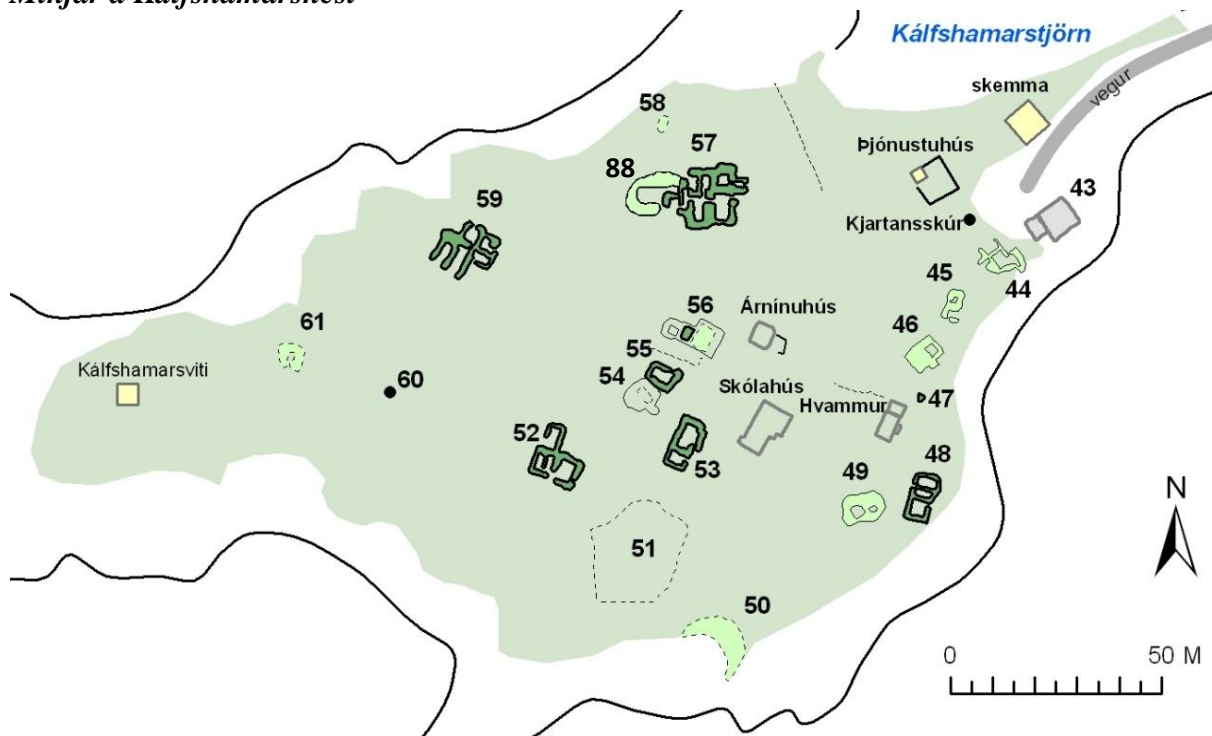
Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir og lýsing

Um 10m austur af suðurenda Kálfshamarstjarnar er lítil þúst eða manngerð upphækkun, um 65m norðvestur af tóftum Malarlands. Handgrafinn skurður er um 6m sunnan við þústina og liggur um 40m til norðausturs í vélgrafinn skurð sem þar er. Handgrafni skurðurinn er um 50sm breiður.

Minjar á Kálfshamarsnesi

Mynd 6, númerin á myndinni eru hlaupandi númer minja í fornleifaskránni: 43 Salthús; 44 Carlsbúð; 45 óþekkt; 46 Benediktshús/Ásbyrgi/Gróttá; 47 vatnsból; 48 útihús; 49 brunnur; 50 öskuhaugur; 51 torftaka; 52

útihús; 53 Hátún; 54 Lambastaðir; 55 Miðhús; 56 Iðavellir; 57 Klettur; 58 öskuhaugur; 59 Klöpp; 60 vatnsból/brunnur; 61 óþekkt. Húsgrunnar yngri en 100 ára teljast samkvæmt fornminjalögum ekki til fornleifa og fá því ekki númer í skránni en nöfn staðann eru þó höfð hér með til skýringar.

Mynd 7, horft VSV yfir grunn svonefnds Salthúss sem var byggt skömmu fyrir 1900.

Kálfshamar - 43

Sérheiti: Salthús

Hlutverk: Híbylí, samkomustaður og salt-/fiskgeymsla

Tegund: Steinsteypa

Staðhættir

Austast á Kálfshamarsnesi er tvískiptur grunnur svonefnds Salthúss.

Hættumat: Minjarnar eru að hluta niðri í fjöru skammt frá sjó og teljast í nokkurri hættu af þeim sökum.

Lýsing

Tvískiptur steinsteypdur grunnur út við fjöruna, samanlagt um 8x12m. Lending virðist hafa verið austan við húsið og sex staurar hafa verið reknir niður í sandinn fast vestan við húsið.

Aðrar upplýsingar

Steinn með upplýsingaskilti er á grunninum, þar segir: „Salthús var byggt skömmu fyrir 1900 af Höepfnersverslun á Skagaströnd. Stórt tvílyft timburhús. Á neðri hæð var salt- og fiskgeymsla en á efri hæð sjómannaíbúðir og samkomusalur. Húsið var rífið skömmu eftir 1930.

Kálfshamar - 44

Sérheiti: Carlsbúð

Hlutverk: Híbylí/sjóbúð

Tegund: Tóft/grunnur

Staðhættir

Austast á Kálfshamarsnesi er tvískiptur grunnur svonefnds Salthúss, 5m vestan hans eru tóftir svonefndrar Carlsbúðar.

Hættumat: Minjarnar eru um 3m frá sjávarbakka og verða því að teljast í nokkurri hættu af þeim sökum.

Lýsing

Algróinn húsgrunnur að hluta til grjóthlaðinn. Óreglulegur í lögun alls 10x8,5m á kant að utanmáli (sjá nánar teikningu á bls. 21).

Aðrar upplýsingar

Um 6m norðvestan tófta Carlsbúðar er skilti með upplýsingum um svonefndan Kjartansskúr, þar segir: „Kjartansskúr var byggður skömmu eftir 1930 af Kjartani Sveinssyni. Húsið var

Mynd 8, horft til suðurs yfir grunn Carlsbúðar.

rifið 1944 og endurbyggt á Skagaströnd undir nafninu Valhöll.“ Kjartansbúð er ekki nógu gömul til að teljast til fornleifa og engar minjar eru um hana úr torfi og grjóti, hún fær því ekki númer í fornleifaskráningunni (hnit ISN93: A435179 N614195).

Kálfshamar - 45

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Austast á Kálfshamarsnesi er tvískiptur grunnur svonefnds Salthúss, 5m vestan hans eru tóftir svonefndrar Carlsbúðar og um 8m suðvestur af þeim er önnur tóft.

Hættumat: Minjarnar eru um 2m frá sjávarbakka og verða því að teljast í nokkurri hættu af þeim sökum.

Lýsing

Tóftin er 4x8m að utanmáli (NA-SV). Tóftin er tvískipt, lítið hólf að norðan 80x140sm að innanmáli með hugsanlegar dyr til vesturs. Syðra hólfid er stærra með dyr til suðurs og rofinn austur vegg. Veggir eru grasi grónir 20-50sm háir og 1-2m breiðir.

Kálfshamar - 46

Sérheiti: Benediktshús/Ásbyrgi/Gróttu

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft með niðurgrefti og hleðslu

Staðhættir

Um 5m suður af tóft nr. 45 eru tóftir bæjar.

Lýsing

Það sem eftir er þessara bygginga eru óljós og gróin veggjalög, grjóthlaðinn kjallari og hluti af steypum tröppum. Húsið hefur verið um 8x6m að utanmáli og snúið norðaustur-suðvestur með forstofu fyrir miðjum suðausturvegg. Kjallarinn er í norðurhluta hússins, um 1m djúpur og 180x240sm á kant og snýr þvert á bygginguna (NV-SA).

Kálfshamar - 47

Hlutverk: Vatnsból

Tegund: Niðurgreftur og hleðsla

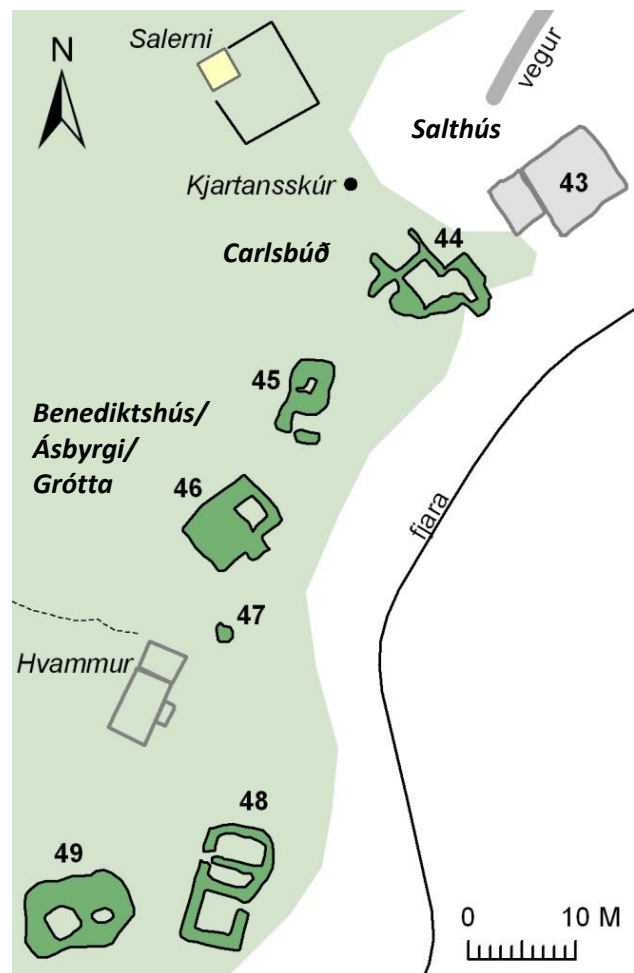
Staðhættir

Um 4,5m suður af nr. 46 er brunnur á grónum og sléttum bakka.

Hættumat: Minjarnar eru í um 8m fjarlægð frá sjávarbakka og teljast í hættu af þeim sökum.

Lýsing

Brunnurinn er um 120-130sm í þvermál og 80-110sm djúpur, grjóthlaðinn að innanverðu.

Mynd 9, horft til suðurs yfir brunn suður af Benediktshúsi/Ásbyrgi/Gróttu (nr. 46) og rétt austan við grunn Hvamms. Í baksýn eru fjárhús (nr. 48).

Aðrar upplýsingar

Um 3m suðvestur af brunninum er steypur sökkull hússins Hvamms, sem samkvæmt upplýsingaskilti var byggður 1924 og rifinn 1942. Bærinn fær ekki númer í skýrslunni þar sem hvorki er um að ræða minjar úr torfi eða grjóti né minjar eldri en hundrað ára.

Kálfshamar - 48

Hlutverk: Fjárhús/hesthús?

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 4,5m suður af nr. 46 er brunnur á grónum og sléttum bakka og um 16m sunnar er fjárhústóft.

Hættumat: Minjarnar eru út á brún á sjávarbakka og teljast í hættu af þeim sökum, þótt ekki sé enn farið að brjóta af þeim.

Lýsing

Tóftin er 6x12m og snýr suðvestur norðaustur. Hún er tvískipt, hugsanlega hlaða að sunnanverðu 3x3m að innanmáli með dyrum til austurs, að norðan er garðahús með dyrum til vesturs. Veggir eru hlaðnir úr torfi og grjóti á bilinu 20-150sm háir og um 1-1,5m breiðir.

Kálfshamar - 49

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 4,5m suður af nr. 46 er brunnur á grónum og sléttum bakka.

Hættumat: Mikil hætta, minjarnar eru út á brún á sjávarbakka og teljast í hættu af þeim sökum, þótt ekki sé enn farið að brjóta af þeim.

Lýsing

Tóftin er mjög sokkin og gróin, 6,5x10m á kant og snýr nálega austur-vestur. Veggir eru á bilinu 10-40sm háir og 1-3m breiðir. Tóftin virðist tvískipt en engar dyr eru greinanlegar.

Aðrar upplýsingar

Um 3m norðvestur af tóft nr. 49 er gróin hola um 50sm í þvermál og um 40sm djúp.

Kálfshamar - 50

Hlutverk: Öskuhaugur

Tegund: Hóll

Staðhættir

Syðst á Kálfshamarsnesi er lágur öskuhóll sem er að brotna í sjó fram.

Hættumat: Minjarnar eru út á brún á sjávarbakka og hefur þegar brotið töluvert af þeim.

Lýsing

Stór geil hefur myndast í suðvestanverðan hóllinn en hann virðist hafa verið um 15m í þvermál miðað við það sem eftir er af honum nú en óvíst er hve mikið hefur brotnað af honum. Hóllinn er um 20-30sm hærri en umhverfið en í sniðinu sést að móaskan sem hóllinn samanstendur að mestu af er um 50sm þykk í miðju en þynnist út til hliðanna.

Mynd 10, horft til SA yfir móöskuhaug sem er að brotna í sjó.

Kálfshamar - 51

Hlutverk: Torfskurður

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir og lýsing

Ummerki um torfskurð eru sunnarlega á Kálfshamarsnesi, torfgrafirnar eru á bilinu 30-40sm djúpar, algrónar og taka yfir um 400m² svæði.

Kálfshamar - 52

Hlutverk: Fjánhús og meira

Tegund: Tóft

Staðhættir

Vestarlega á Kálfshamarsnesi, um 10m norðvestur af torfgröfunum nr. 51 er tóft.

Lýsing

Tóftin er 12x13m að ummáli, „L“-laga og snýr norðaustur-suðvestur. Að suðvestan eru tvenn hús með sameiginlegan inngang, lítil garðahús að vestanverðu um 4x4m að innanmáli og viðlíka stórt hús án garða að austanverðu. Bak við (norðan við) garðahúsin er einföld tóft með dyr til norðvesturs, 2,5x5m að innanmáli. Veggir eru á bilinu 30-150sm háir og um 1m breiðir.

Kálfshamar - 53

Sérheiti: Hátún

Hlutverk: Híbyli

Tegund: Tóft

Staðhættir

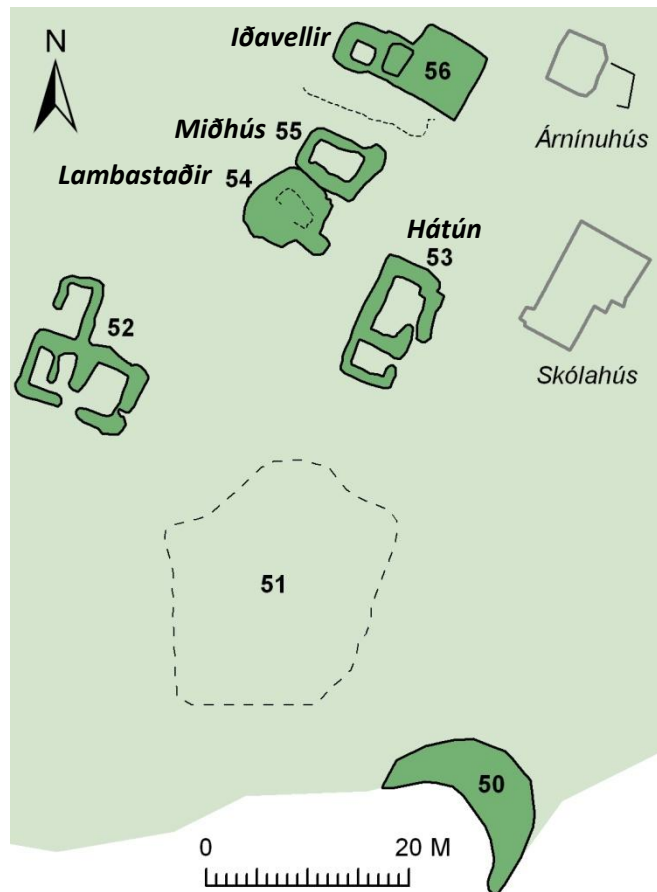
Um 18m austur af fjárhús tóft nr. 52 og 8m vestur af grunni Skólahússins eru tóftir býlisins Hátúns.

Lýsing

Tóftin er tvískipt og snýr norðaustur-suðvestur, syðra húsið er 2,3x3,4m (NV-SA) með dyr til suðausturs. Norðan við er stærra hús 3x6m (SV-NA) með dyr til suðausturs og steiptan skorstein fyrir miðjum norðvesturvegg. Veggirnir eru úr torfi, strenghlaðnir, um 20-150sm háir, og um 1m breiðir.

Aðrar upplýsingar

Á upplýsingaskilti við tóftina segir: „Hátún var byggt 1906 af Jóhanni Helgasyni. Síðast bjó hér Jóhannes Einarsson útgerðarmaður 1961. Hann var síðasti íbúinn á Kálfshamarsnesi.“ Grunnur svonefnds Skólahúss er austan við tóftina, Skólahús fær ekki númer í fornleifaskránni þar sem minjarnar eru hvorki úr torfi og grjóti né nægilega gamlar til að teljast til fornleifa.

Kálfshamar - 54

Sérheiti: Lambastaðir

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 6m norðvestur af tóftum Hátúns (nr. 53) eru tóftir Lambastaða og Miðhúsa fast norðaustan þeirra.

Lýsing

Lambastaðir eru ekki byggðir fyrr en 1921 og því ekki um eiginlegar fornleifar að ræða aldursins vegna en þar sem um torfhús virðist hafa verið að ræða eru tóftirnar mældar upp og skráðar. Tóftin er mjög sokkin og óljós um 9x8m í ummál og virðist hafa snúið norðvestur-suðaustur. Um 10sm djúp lægð er í miðri tóftinni, um 2x4m (NV-SA). Húsið var rifið 1934 og veggbleifarnar sem eftir standa eru um 1,3-3,4m breiðar og 10-30sm háar.

Aðrar upplýsingar

Á upplýsingaskilti við tóftina segir: „Lambastaðir voru byggðir 1921 af Þorsteini Þorsteinssyni sem bjó hér með konu sinni þar til 1934 að húsið var rifið.“

Kálfshamar - 55

Sérheiti: Miðhús

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 6m norðvestur af tóftum Hátúns (nr. 53) eru tóftir Lambastaða og Miðhúsa fast norðaustan þeirra.

Lýsing

Tóftin er mest 6x7m að utanmáli og snýr norðvestur-suðaustur, engar dyr greinilegar. Húsið var rifið árið 1924 en eftir standa lágar og grónar veggbleifar, 20-40sm að hæð og 70-140sm að breidd.

Aðrar upplýsingar

Á upplýsingaskilti við tóftina segir: „Miðhús var byggt 1900-1910 af Sigurði Ferdinandssyni sem bjó í því með hléum til 1924. Húsið var rifið það sama ár.“

Kálfshamar - 56

Sérheiti: Iðavellir

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 6m norðaustur af tóftum Miðhúsa (nr. 55) eru leifar Iðavalla.

Lýsing

Húsið var rifið árið 1938 og sér því fremur lítið eftir af því, þó sjást leifar af steyptum sökkli ásamt lágum grjóthleðslum og að því er virðist sokknum torfveggjum. Veggir eru á bilinu 10-30sm háir og 1-1,5m breiðir. Sökkullinn er 4x5,5m á kant og snýr norðaustur-suðvestur, umhverfis eru gróin veggjalög og vestan við er ferköntuð grjóthleðsla, líkt og grunnur að kofa og vestan við það hugsanlegar leifar lítils sambyggðs torfkofa. Grjóthrúgan er 2x3m á kant og snýr líkt og sökkullinn en kofinn vestan við virðist hafa verið um 2,3x1,8m á kant að innanmáli og snúið þvert á hleðsluna og sökkullinn. Engar dyr eru greinanlegar en framhliðin á húsinu virðist hafa verið til suðvesturs. Þar er jafnframt gróin hleðsla 10-30sm há.

Aðrar upplýsingar

Á skilti við minjarnar stendur: „Iðavellir voru byggðir á árabilinu 1900-1910 af Jóhannesi Jóhannessyni sem bjó þar með fjölskyldu sinni til 1937. Húsið rifið 1938 og flutt til Skaga-

strandar og endurbyggt þar.“ Um 6m austan við Iðavelli var annað hús, Árnínuhús, byggt árið 1925 og rífið 1934. Ekki er um fornleifar að ræða aldursins vegna og húsið ekki byggt úr torfi og grjóti, það fær því ekki sérstakt númer í fornleifaskránni.

Mynd 11, leifar býlisins Kletts og að því er virðast eldri minjar norðvestan þeirra, nær á myndinni.

Kálfshamar - 57

Sérheiti: Klettur

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Staðhættir

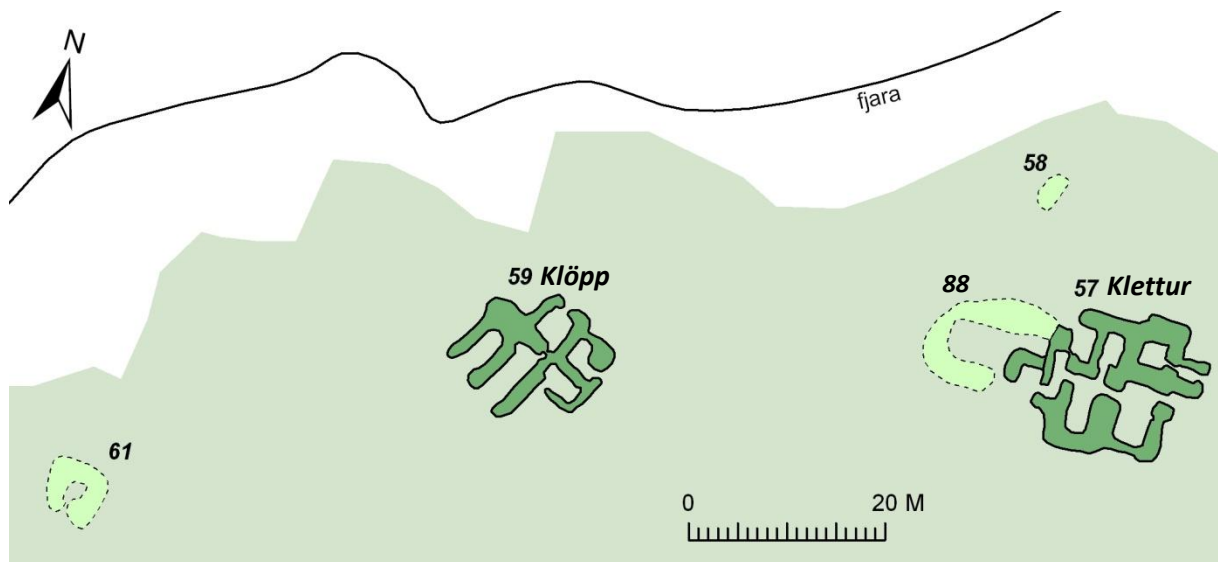
Um 22m norður af rústum Iðavalla eru tóftir býlisins Kletts. Í örnefnaskrá segir: „Á nesinu sjálfu voru mörg tómthúsbyli, m.a. Klöpp og Klettur.“ (ÖJB, 4).

Lýsing

Tóftin er margskipt, 5-7 hús eða herbergi. Húsið hefur staðið upp á svolitlum hól en aflíðandi brekku vestan við húsið eru leifar mannvirkis sem virðist geta verið eldra (nr. 109). Hugsanlega lítil rétt. Húsið uppá hólnum tekur yfir svæði sem er um 14x14m en mannvirkið í brekkunni vestan við um 15x9 (A-V). Svo virðist sem gengið hafi verið inní húsið að vestanverðu og þar verið göng og innangengt úr þeim í tvenn hús til og eitt til norðurs (1,8x3,5m N-S) og hugsanlegt afherbergi er fyrir enda gangsins að vestan og annar inngangur. Norðan við austurinnanganginn er annað hús með sér inngangi um litla forstofu að austan. Veggir hússins eru á bilinu 50-170sm háir.

Aðrar upplýsingar

Á upplýsingaskilti við tóftirnar stendur: „Klettur var byggður 1924 af Sigurði Ferdinantssyni. Síðast bjó hér Þorsteinn Þorsteinsson 1951.“ Býlið telst því ekki til fornleifa hvað aldur snertir en er skráð hér og gefið númer þar sem um byggingu úr torfi og grjóti er að ræða.

Kálfsþamar - 58

Hlutverk: Öskuhaugur

Tegund: Hóll

Staðhættir

Um 11m norðvestur af tóftum býlisins Kletts (nr. 57) er lítil móðskubingur, um 5x2m, sem rótað hefur verið í og sjást þar á yfirborði gler og keramikbrot.

Hættumat: Minjarnar eru í hættu vegna nálægðar við sjó.

Aðrar upplýsingar

Um 17m austan við tóftir Kletts er endi á grjóthleðslu sem nær um 28m til norðvesturs og er líklega leifar af hleðslu undir girðingu.

Kálfsþamar - 59

Sérheiti: Klöpp

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 40m vestur af tóftum býlisins Kletts eru tóftir af býlinu Klöpp. (ÖJB, 4). Í ornefnaskrá segir: „Á nesinu sjálfu voru mörg tómthúsbyli, m.a. Klöpp og Klettur.“ (ÖJB, 4).

Lýsing

Tóftin er um 13x14m að ummáli, fimmskipt og snýr norðaustur-suðvestur. Vestast er tóft sem er 2,3x5,5m, opin til suðvesturs þar sem líklega hefur verið tréþil. Austan við er önnur tóft sem hefur líklega einnig verið með tréþili til suðvesturs. Hún er heldur lengri 2,3x7m og virðist hafa verið innangengt úr henni í aðra tóft norðaustan við sem er 3x3,5m að innanmáli (NA-SV) með dyr að norðaustan. Austan við hana er lítil tóft, um 3x3,5m (NV-SA) með sér inngangi á austurvegg. Önnur lítil tóft er svo suðvestan við hana, 2x4m að innanmáli (NV-SA) með dyr til suðvesturs.

Aðrar upplýsingar

Í ornefnaskrá segir: „Á Kletti var búið í stuttan tíma. Á Klöpp var fyrst búið um miðja síðustu öld, en hún féll úr ábúð. Þar var byggt aftur fyrir aldamót [1900] og búið þar fram um 1930-40, en þá lögðust Klöpp og Klettur og öll byggð á nesinu í eyði.“ (ÖJB, 4). Á upplýsingaskilti við tóftirnar stendur: „Klöpp var elsta bæjarhús á Kálfsþamarsnesi, byggt 1880-1890 af Jóni Guðmundssyni. Síðast bjó hér Ögmundur Björnsson og fjölskylda 1933.“

Kálfshamar - 60

Hlutverk: Vatnsból/brunnur

Tegund: Niðurgröftur og hleðsla

Staðhættir

32m suðvestur af tóftum Klappar (nr. 59) er grjóthlaðinn brunnur.

Lýsing

Brunnurinn er mest um 110sm breiður, en hann er ögn sporöskjulaga (N-S) vegna hruns, og um 110-120sm djúpur. Svolítill bolli er í nesinu þar sem brunnurinn hefur verið grafinn en landið lækkar heldur til vesturs.

Aðrar upplýsingar

Á skilti við brunninn stendur: „Brunnur – Í þessum brunni var saltblandað vatn og ekki notað nema fyrir skepnur. Neysluvatn var tekið úr „Stokki“.“ En Stokkur nefnist lækurinn sem rennur inní Vaðal, mýrarsundið, austur af Kálfshamarsnesi.

Mynd 12, brunnur (nr. 60) vestarlega á Kálfshamarsnesi.

Kálfshamar - 61

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 30m austur af vitanum á Kálfshamarsnesi er lítil tóft.

Lýsing

Tóftin er um 1,6x2m að innanmáli (N-S) með dyr til suðurs. Veggir mjög sokknir, algrónir og á bilinu 2-3m breiðir og 20-30sm háir. Mikið af fjörugrjóti er upp að tóftinni að norðan en óvíst er hvort það er náttúrulegt eða dregið saman af manna völdum.

Kálfshamar - 62

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Að sunnan frá sjó ræður bein lína úr hamrinum milli Kálfshamarsness og Einarsness í vörðu á Steinholtinu; þaðan í vörðu, sem hlaðin er í Kálfshamarsflóa; [...]“ (ÖJB, 2).

Lýsing

Á klettinum er grjóthlaðið garðlag, um 1,5m breitt og 7m langt, töluvert hrúnið og nú á bilinu 10-40sm hátt.

Mynd 13, leifar garðlags (nr. 62) milli á grónum hamar í Voginum milli Kálfshamarsness og Einarsness. Kálfshamarstjörn í baksýn og bærinn Kálfshamar í fjarska.

Kálfshamar - 63

Sérheiti: Stokkur

Hlutverk: Vatnsból

Tegund: Lækur

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Bak við mölina er Vaðall. Meðfram mölinni neðst í Vaðli er Stokkur (lækur).“ (ÖK, 2).

Lýsing

Búið er að þurrka Vaðal (mýrina milli Kálfshamarsness og Kálfshamars) upp að mestu en farvegur Stokksins sést enn við suðausturhorn Kálfshamarstjarnar.

Aðrar upplýsingar

Á skilti við brunninn (nr. 60) á Kálfshamarsnesi stendur: „[...] Neysluvatn var tekið úr „Stokki“ Stokkur er lækurinn sem rennur inní Vaðal, mýrarsundið, austur af Kálfshamarsnesi.

Mynd 14, horft til norðausturs yfir mógrafarsvæðið (nr. 64) austan túns og norðan afleggjarans niður að Kálfshamarsvík.

Kálfshamar - 64

Hlutverk: Mógrafir

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir

Umfangsmiklar mógrafir eru austan við túnin þar sem nú stendur sumarbústaður byggður 2006. Mógrafa og -tóftasvæðið nær um 50m norður fyrir túnin, austur að skurði sem grafinn er norður-suður í gegnum flóann austan sumarhússins og suður að veginum niður í Kálfshamarsvík.

Lýsing

Mógrafirnar eru ekki samfelldar, tvær allstórar grafir og margar smærri, samanlagt um 1 ha. Grafirnar eru algrónar á bilinu 20-100sm djúpar.

Aðrar upplýsingar

Það fórst fyrir að mæla upp grafirnar og mótóftirnar sumarið 2010 og var ekki hægt vegna snjóá þegar lokið var við skýrsluna í nóvember 2012. Grafirnar og mótóftirnar voru því mældar upp og hnitsettar af loftmynd og verður að hafa nokkurn fyrirvara á nákvæmni skráningarinnar, einkum hvað varðar mótóftirnar.

Í örnefnaskrá segir: „Byrgislækur er lítill lækur (upptök Stokks), sem rennur að mestu neðanjarðar, en opnast öðru hverju. [...] Byrgislækur gæti hafa verið nefndur svo vegna móbyrgja. Móbyrgi voru hlaðin utan um mófúlgur, sem voru móstaflar (hleðslan var kölluð móbyrgi). Mörg móbyrgi voru í flóanum og e.t.v. þarna nálægt læknum.“ (ÖJB, 7). Nú er grafinn skurður á merkjum Kálfshamars og Saura og rennur Byrgislækur/Stokkur eftir honum.

Kálfshamar - 65

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Um 40m norðan við veginn niður að Kálfshamarsvík, gegnt gamla bæjarstæði Nýabæjar er líkt og hrunin hleðsla.

Lýsing

Hleðslan er um 2,5x2,5m að utanmáli, bogadregin og opnast til vesturs, 3-4 raðir af grjóti, um 40sm á hæð og 60-70sm að breidd. Hugsanlega er um byrgi af einhverju tagi að ræða en ekki er hægt að útiloka að þetta tengist grjóthrúgum sem eru með reglulegu millibili eftir Rindanum, hugsanlega ummerki eftir raflínu- eða símastaura.

Aðrar upplýsingar

Í framhaldi af þessari hleðslu eftir Rindanum til norðausturs eru smá grjóthrúgur á 40-60m millibili í því sem næst beinni línu. Hrúgurnar eru flestar á bilinu 20-40sm háar og 50-100sm í þvermál. Samskonar hrúgur með svipuðu millibili er að finna eftir Rindanum ofan við túnin á Sviðningi, sunnan við Kálfshamar.

Mynd 15, horft til austurs yfir hleðslu (nr. 65) norðan Nýabæjar.

Kálfshamar - 66

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla/varða

Staðhættir

Uppi á Rindanum um 170m suðaustur af bæjarstæði Nýabæjar og 100m vestur af Skagavegi eru grónar hleðsluleifar.

Lýsing

Um er að ræða gróna bungu, um 2m í þvermál og 30sm háa, sem sker sig greinilega úr umhverfinu. Á stöku stað glittir í grjót sem er stærra en það sem er umhverfis.

Mynd 16, gróin hleðsla (nr. 66) á Rindanum suðaustur af Nýabæ.

Kálfshamar - 67

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða/hleðsla

Staðhættir

Lág varða er á Rindanum austan við syðstu sléttuna í landi Kálfshamars, um 160m norður af merkjum Kálfshamars og Sviðnings.

Lýsings

Varðan er á bilinu 20-30sm há og um 1m í þvermál. Hleðslan sjálf er gróðurvana en Rindinn er mosa og lynggróinn melur.

Mynd 17, syðsta varða/hleðsla (nr. 67) á Rindanum Vestan Skagavegar.

Mynd 18, horft til norðausturs upp að vörðu nr. 68, beggja vegna vörðunar má sjá sneiðinga upp brekkuna.

Kálfshamar - 68

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Varðan er um 240m austur af Skagavegi, þar sem hægt er að beygja út af veginum í grjótnámu sem þar er.

Lýsing

Varðan er 160-180sm há og um 1m í þvermál. Hringhlaðin og stendur á stórum steini á brekkubrún. Hleðslan sjálf er gróðurvana en umhverfis er stórgrýtt melbrúnin gróin lyngi og mosa.

Aðrar upplýsingar

Göturarnar í framhaldi af sneiðingunum liggja áleiðis austur að Kleif og má rekja þær langleiðina upp að tóftum býlisins.

Kálfshamar - 69

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Varða er uppi á svonefndum Rana austan við Leirdalstjörn, um 100m austur af miðri tjörninni.

Lýsing

Varðan er á bilinu 140-150sm há, ferköntuð um 1m á kant, hleðslan er sjálf gróðurlaus en umhverfis eru mosa- og lynggrónar klappir og steinhellur.

Mynd 19, varða (nr. 69) á Rana, Leirtjörn í baksýn, horft í vestur.

Kálfshamar - 70

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Um 220m ASA af suðurenda Leirtjarnar eru vörðuleifar á svonefndum Rana.

Lýsing

Nokkrum steinum hefur verið raðað saman í einfalda grjótröð og mynda þeir ferhyrndan flöt um 1m á kant.

Aðrar upplýsingar

Um 50m ASA eru leifar grjóthlaðins smalakofa eða byrgis.

Kálfshamar - 71

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Á svonefndum Rana um 270m ASA af suðurenda Leirtjarnar eru leifar grjóthlaðins byrgis eða smalakofa.

Lýsing

Byrgið er um 4x2m á kant og snýr SV-NA, hrúnið hefur fyrir dyrnar sem virðast hafa verið að norðvestan. Suðvesturhluti byrgisins er líkastur hrúninni vörðu og má vera að hún hafi að hluta til verið rifin til að hlaða byrgið.

Mynd 20, horft til NA yfir leifar grjóthlaðins byrgis eða smalakofa (nr. 71) á svonefndum Rana.

Kálfshamar - 72

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Á norðvesturenda svonefnds Borgarstykkis austan við Leirdalsbrekku er varða.

Lýsing

Varðan er 50-70sm há og um 80sm í þvermál, og stendur á mosa- og lynggróinni klapparbrún.

Mynd 21, varða (nr. 72) á norðvesturenda Borgarstykkis, horft til VNV Kálfshamar í og Kálfshamarsvík í baksýn.

Kálfshamar - 73

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Á norðvesturenda svonefnds Borgarstykkis austan við Leirdalsbrekku er varða og önnur rúmum 300m suðaustar.

Lýsing

Varðan er 50-70sm há og um 80sm í þvermál, og stendur á mosa- og lynggróinni klapparbrún.

Mynd 22, varða (nr. 73) á Borgarstykki.

Kálfshamar - 74

Hlutverk: Óþekkt/heystæði

Tegund: Þúst

Staðhættir

Gróin þúst, hugsanlega heystæði, er við svonefndan Ferðamannaflóa suður af Laxá þar sem hún beygir til norðurs í átt að Laxárvatni.

Lýsing

Þústin er tæplega 4x6m á kant og snýr NA-SV og er um 30-50sm hærri en umhverfið og gróskumeiri, gróin grasi mosa og lyngi, en umhverfis eru lyngmóar og blaut mýri (Ferðamannaflói) sunnan við.

Mynd 23, horft til SA yfir Ferðamannaflóa, Klaufarhóll í baksýn en handan hans eru tóftir býlisins Klauf/Kleif. Tvískipt tóft nr. Sést í miðri brekku til hægri á myndinni, upp við brekkuræturnar til vinstri og fyrir miðri mynd eru mógrafir og mótóft.

Kálfshamar - 75

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Austast í svonefndum Ferðamannaflóa undir rótum Klaufarhóls eru mógrafir og mótóftir.

Lýsing

Mógrafir eru á nokkrum stöðum í austanverðum flóanum en þær stærstu upp við rætur Klaufarhóls, um 130m² og um 20-40sm djúpar og að mestu grónar.

Kálfshamar - 76

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Austast í svonefndum Ferðamannaflóa undir rótum Klaufarhóls eru mógrafir og mótóft (nr. 76) rétt norðan þeirra.

Lýsing

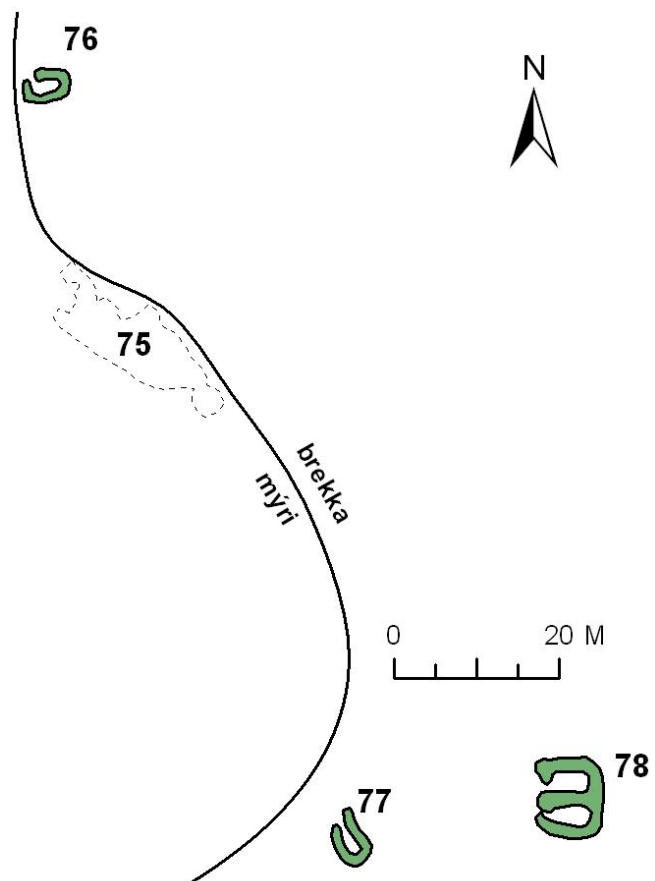
Tóftin er um 4x6m á kant að utanmáli, veggir á bilinu 20-40sm háir og um 1m breiðir og dyr til norðvesturs. Tóftin er algróin, grasi mosa og lyngi og lyngi gróin brekka Klaufarhóls til austurs en blautur flói (Ferðamannaflói) til vesturs og suðurs.

Kálfshamar - 77

Hlutverk: Óþekkt/mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Austast í svonefndum Ferðamannflóa undir rótum Klaufarhóls eru mógrafir og mótóft (nr. 76) rétt norðan þeirra og hugsanlega önnur óljósari (nr. 77) um 50m sunnan grafanna.

Lýsing

Tóftin er 4x6,5m að utanmáli og snýr NV-SA og stendur í nokkrum halla opin til NV undan brekkunni. Veggir eru 20-40sm háir og um 80-100sm breiðir.

Kálfshamar - 78

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í miðri brekku suðvestan í svonefndum Klaufarhól er tvískipt tóft.

Lýsing

Tóftin er 8x10m á kant og snýr rétt við áttum með tvennar dyr til vesturs. Hólfín eru jafn stór 4,5x2,5m að innanmáli. Veggir eru lyngi grónir 30-60sm háir og um 1m breiðir. Tóftin stendur í miðri brekkunni eins og áður segir, svolitlum bolla, og hallar nokkuð til vesturs.

Kálfshamar – 79 (sama og Saurar - 112)

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla/varða

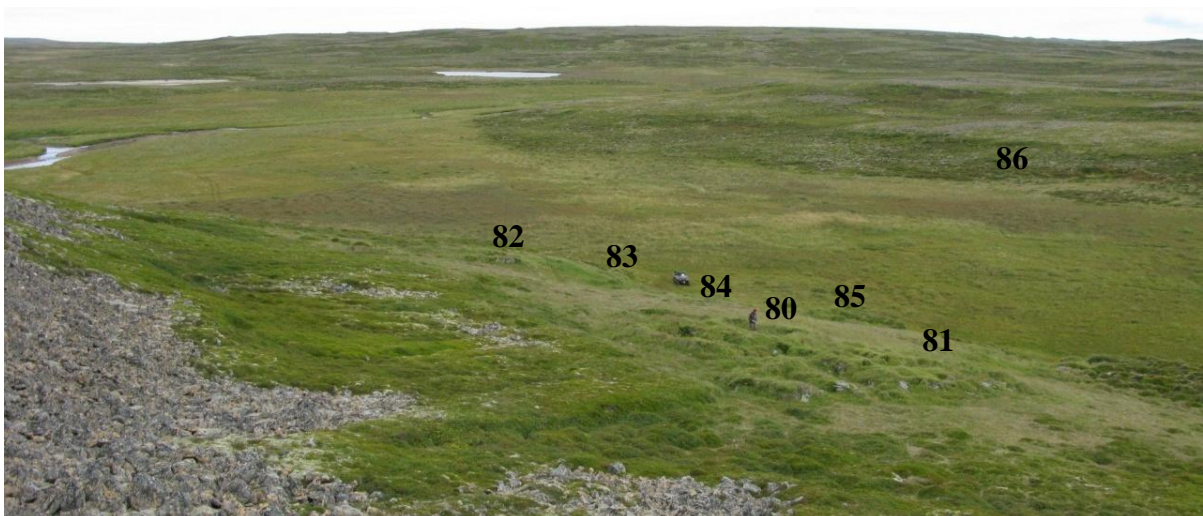
Staðhættir og lýsing

Vörðunefna er á merkjum Kálfshamars og Sviðnings miðað við landamerkjabeckju Nytjalands, um 360m norðvestur af tóftum býlisins Klaufar. Hleðslan er um 30-40sm há og innan við 1m á kant og stendur á smá gróðurtorfu á annars gróðurrýrum leirmel.

Mynd 24, hleðsla (nr. 79) á merkjum Kálfshamars og Saura norðvestan við Klauf.

Klauf (Í Klaufinni)

Mynd 25, horft yfir kotið Klauf og Klaufarflóa. Bæjarrústir neðarlega til hægri á myndinni en útihúsaleifar ofar og til vinstri.

Kálfshamar - 80**Sérheiti:** Klauf (Í Klaufinni)**Hlutverk:** Híbyli**Tegund:** Tóft**Staðhættir**

Í örnefnaskrá segir: „Klaufaflói er í Klaufunum eða Klaufinni, eins og hvammurinn hét líka. Norðan í Klaufarhól var mannabústaður; hét hann Í Klaufinni eða Klauf; það var kot frá Kálfshamri. Saurar eiga upp að Klaufarhól að austan.“ (ÖJB, 10).

Lýsing

Bæjartóftin er þyrping sambyggðra tófta, alls 15x26m að utanmáli. Svo virðist sem gengið hafi verið inní sjálfan bæinn að austan og eru þar tvö herbergi að sunnan og þrjú að norðan. Norðan við eru svo veigaminni tóftaleifar sem gætu verið leifar eldri byggingar (nr. 81). Veggir eru á bilinu 20-120sm háir. Grjót sést í veggjum en hleðslur sumstaðar hrundar og grónar á bilinu 100-150sm breiðar. Sambyggt bæjarhúsunum að sunnan er einfalt garðahús (fjánhús) með hlöðu vestan við og litlum kofa. Fjánhúsið snýr austur/vestur en dyr virðast hafa verið til suðurs við austurenda þeirra og líklega innangengt af garðanum inní hlöðuna vestan við. Krærnar eru á bilinu 6-6,5m langar og rúmlega 1m breiðar. Veggir eru á bilinu 20-120sm háir. Grjót sést í veggjum en hleðslur sumstaðar hrundar og grónar á bilinu 100-150sm breiðar.

Kálfshamar - 81**Sérheiti:** Klauf (Í Klaufinni)**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Tóft**Staðhættir**

Norðan við bæjartóftirnar (nr. 80) eru lægri og veigaminni veggir, hugsanlega leifar eldri byggingar.

Lýsing

Veggir eru algrónir, um 1m breiðir, 10-30sm háir, hugsanlega eldri en veggir aðaltóftarinnar sem virðast hafa verið byggðar upp að eða jafnvel ofaná þessum að hluta. Það sem sést af þessu mannvirki er um 10x6m á kant, en kann að hafa náð lengra til suðurs yndir nr. 80.

Kálfshamar - 82**Sérheiti:** Klauf (Í Klaufinni)**Hlutverk:** Fjánhús**Tegund:** Tóft**Staðhættir**

Tæplega 30m norðan við bæjartóftirnar í Klaufinni er stórt fjánhús.

Lýsing

Fjánhúsin snúa VSV-ANA og eru 10x18m að utanmáli, hlaða að vestan og einfalt garðahús austan við með dyr til ANA í framhaldi af syðri krónni. Krærnar eru 10,5m langar og rúmlega 1m breiðar.

Kálfshamar - 83

Sérheiti: Klauf (Í Klaufinni)

Hlutverk: Óþekkt

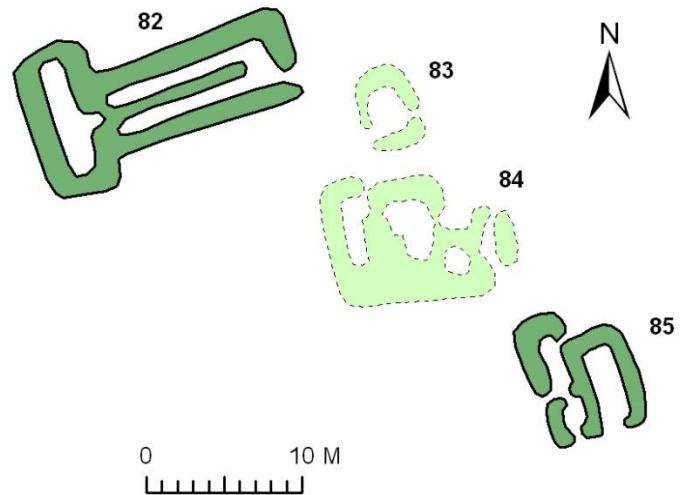
Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 4m austan við stóra fjárhúsið (nr. 82) norðan bæjar í Klaufinni eru óljós veggjalög, hugsanlega leifar lítillar tóftar.

Lýsing

Veggirnir eru grasi grónir, á bilinu 20-40sm háir og 50-100sm breiðir og snúa langveggir þvert á fjárhústóftina NNV-SSA, alls 4x5m að utanmáli. Dyr kunna að hafa verið syðst á báðum langveggjum.

Kálfshamar - 84

Sérheiti: Klauf (Í Klaufinni)

Hlutverk: Óþekkt

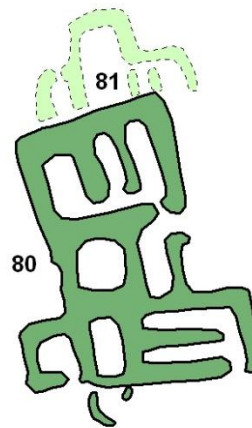
Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 5m suðaustur af stóru fjárhúsunum norður af bæjartóftunum á Klauf er, þrí- eða fjórskipt tóft, hugsanlega leifar eldri bæjarhúsa eða sels.

Lýsing

Tóftin snýr nálega austur vestur og er um 8x12m að ummáli. Veggir eru á bilinu 30-110sm háir og um 1m breiðir, á köflum mjög hrundir og því erfitt að átta sig á innra fyrirkomulagi tóftarinnar. Grjót sést í veggjum á stöku stað en þeir eru annars algrónir.

Kálfshamar - 85

Sérheiti: Klauf (Í Klaufinni)

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 20m norðaustur af bæjartóftinni á Klauf er tóft niður við brekkuræturnar.

Lýsing

Tóftin snýr NNV-SSA og virðist þrískipt, um 6,5x9m að utanmáli. Stærsta hólfið er að austan 2x4,5m að innanmáli og dyr til suðurs. Að suðvestan er lítið hólfið 140x180sm að innanmáli og að því er virðist dyr að sunnan og norðan inni hólfið norðan við. Norðara hólfið er 1,5x3,5m að innanmáli og dyr útúr því til vesturs syðst og til austurs nyrst. Veggir eru á bilinu 10-60sm

háir og mest um 110sm breiðir, grjóthleðslur sjást á nokkrum stöðum í tóftinni en hún er annars að mestu gróin lyngi og grasi.

Kálfshamar - 86

Sérheiti: Klauf (Í Klaufinni)

Hlutverk: Óþekkt

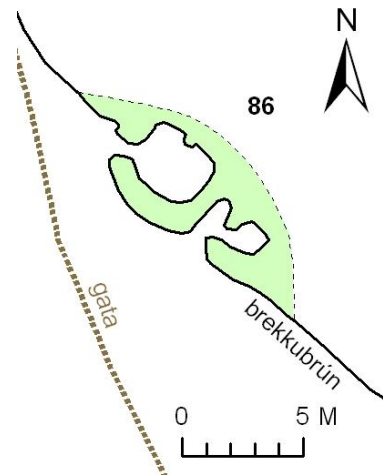
Tegund: Tóft

Staðhættir

Austan við Klaufarflóa er gömul tóft grafin inn í brekkuna gengt rústum kotsins Klaufar.

Lýsing

Tóftin snýr eftir brekkunni NV-SA og er tvískipt, alls 12,5x4,5m að ummáli, stærra hólfið að norðan 2,5x3m að innanmáli með dyr til norðvesturs. Smærra hólfið sunnan þess, 1,4x2m að innanmáli með dyr til suðvesturs. Veggir eru á bilinu 20-40sm háir en bakkinn þar sem tóftirnar eru grafnar inn í brekkuna um 50-80sm hár. Veggirnir eru ávalir, algrónir mosa og lyngi og skera sig ekki úr umhverfinu hvað gróður varðar.

Kálfshamar - 87

Sérheiti: Ferðamannaflói

Hlutverk: Leið

Tegund: Götur

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Ferðamannaflói er vestan við Klaufarhólinn og Klaufina og um hann lá fjölfarinn vegur til Hafna og Hafnabúða, sem voru fjölmennar útróðrarstöðvar. Sýnilegt er, að þarna lá fjölfarinn vegur. Þegar farið var norður, var farið yfir Fossá á Brangatnavaði (Jón telur, að göturnar yfir Örlygsstaða-, Kurfs- og Hróarsstaðalönd (o.fl.) hafi heitið Brangötur, en Hofsgötur sunnan við Hof), en hún er í Krókssels- og Bjargarlöndum. Síðan er haldið áfram norður og kemur þá fljótlega að læk, Leggjabrjót. Yfir hann er farið, og þá er komið á Ferðamannaás. Fyrir norðan hann eru hólar og klettar, grjóthólar og smáfell, og þar yfir liggja göturnar áframhaldandi, og er þá komið að Ferðamannaflóa fyrrnefndum. Fyrir vestan hann (eiginlega austast í Kálfshamarsborgum) liggja margar götur áfram til norðurs, yfir Laxá í Nesjum, fyrir neðan Laxárvatn (í Tjarnar-, Óss- og Sauralandi), og áfram norður yfir Hæðirnar (Tjarnarfjall) yfir að gömlu Hafnabúðum.“ (ÖJB, 10).

Lýsing

Greinilegar götur liggja með austurhlíð Kálfshamarsborga.

Aðrar upplýsingar

Sellág heitir norðan við Ferðamannaflóa (ÖÓ, 10). Í norðanverðri Sellág eru tóftir, en samkvæmt landamerkja þekju Nytjalandis er það í landi Saura og þessar minjar því skráðar með þeirri jörð (sjá Saurar - 88-91).

Kálfshamar - 88

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Fast vestan við tóftir Kletts (nr. 57) er mannvirki af einhverju tagi, með lægri og óverulegri vegg en hústóftin.

Hættumat: Minjarnar eru í hættu vegna nálægðar við sjó.

Lýsing

Veggir tóftarinnar eru á bilinu 40-60sm háir og allt að 2m breiðir, sokknir og algrónir grasi. Innanmál tóftarinnar er um 4x10m og hefur verið hlið eða útgangur á því til suðurs fyrir miðjum vegg. Austan við hann er veggur eða hrun sem gengur inní suðausturhorn mannvirkisins, við vestur innganginn úr húsinu.

Kálfshamar – 89 (sama og Saurar- 98)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá segir um landamerki Saura: „Að sunnan frá sjó ræður bein lína úr hamrinum milli Kálfshamarsness og Einarsness í vörðu á Steinholtinu; þaðan í vörðu, sem hlaðin er í Kálfshamarsflóa; [...].“ (ÖJB, 2). Varðan fannst ekki við vettvangsskráningu.

Kálfshamar – 90 (Saurar- 99)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Landamerki Saura og Kálfshamars: frá vörðu í Kálfshamarsflóa í Digruvörðu. (ÖJB, 2). Digravarða fannst ekki við vettvangsskráningu.

Kálfshamar – 91 (sama og Saurar - 100)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Varða

Staðhættir

Landamerkin voru úr Digruvörðu í vörðu á Leirdalsbrún og þaðan í stein á há-Sviðningsborgunum, sem merktur er L.M.; [...]. (ÖJB, 2).

Lýsing

Varðan á Leirdalsbrún er á bilinu 40-60sm há og um 1,5x1,5m að grunnfleti. Varðan sjálf er gróðurlaus en umhverfis er mosa- og lynggróinn hellumelur.

Mynd 26, landamerkjavarða milli Kálfshamars og Saura á Leirdalsbrún.

Kálfshamar – 92 (sama og Saurar - 101)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Landamerkin voru úr Digruvörðu í vörðu á Leirdalsbrún og þaðan í stein á há-Sviðningsborgunum, sem merktur er L.M.; [...]. (ÖJB, 2). Steinninn fannst ekki við vettvangsskráningu, en hnit voru tekin samkvæmt landamerkjagrunni Nyttjálans og má gera ráð fyrir allt að 20m skekkju.

Kálfshamar – 93 (sama og Saurar - 102)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Landamerkjavarða var norðanvert í Selhól og þaðan bein lína eins og vörður vísuðu í syðri enda Draughylstjarnar. (ÖJB, 2). Varðan fannst ekki á vettvangi en hnit voru tekin samkvæmt landamerkjapækju Nyttjálans og verður að hafa fyrirvara á nákvæmni hennar.

Kálfshamar – 94 (sama og Saurar - 103)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Landamerkjavarða var norðanvert í Selhól og þaðan bein lína eins og vörður vísuðu í syðri enda Draughylstjarnar. (ÖJB, 2). Engar vörður fundust á þessari línu, hins vegar er varða við norðvesturenda Draughylstjarnar (sjá Saurar - 93).

Kálfshamar – 95 (sama og Saurar - 104)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Frá Draughylstjörn voru merkin í stein á brún austan tjarnarinnar og var hann merktur L.M. og frá þeim steini í vörðu sem var á milli Saurasundanna. (ÖJB, 2). Þessi steinn fannst ekki á vettvangi.

Kálfshamar – 96 (sama og Saurar - 105)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Frá Draughylstjörn voru merkin í stein á brún austan tjarnarinnar og var hann merktur L.M. og frá þeim steini í vörðu sem var á milli Saurasundanna. (ÖJB, 2). Ekki var farið austur fyrir Selreiðartjörn í landi Kálfshamars og þessarar vörðu því ekki leitað á vettvangi.

Kálfshamar – 97 (sama og Saurar - 106)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Frá Saurasundum lágu merkin eins og vörður vísuðu til Illukeldu við Laxá og var þar hlaðin varða. (ÖJB, 2). Ekki var farið austur fyrir Selreiðartjörn í landi Kálfshamars og þessara varða því ekki leitað á vettvangi.

Kálfshamar – 98 (sama og Saurar - 107)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Frá Saurasundum lágu merkin eins og vörður vísuðu til Illukeldu við Laxá og var þar hlaðin varða. (ÖJB, 2). Ekki var farið austur fyrir Selreiðartjörn í landi Kálfshamars og þessarar vörðu því ekki leitað á vettvangi.

Kálfshamar - 99 (sama og Sviðningur – 28)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Á milli Sviðnings og Kálfshamars eru merki þessi: „Úr Sviðnings nýrri lækjarfarveg, þar sem hann fellur fram af bjarginu, og er þar varða hlaðin [...]“ (ÖJB, 2). Engin varða fannst á þessum stað við vettvangsskráningu og kann hún að hafa brotnað í sjó fram.

Kálfshamar – 100 (sama og Sviðningur - 29)

Sérheiti: Brunnþúfa

Hlutverk: Landamerki/Brunnur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á milli Sviðnings og Kálfshamars eru merki þessi: „Úr Sviðnings nýrri lækjarfarveg, þar sem hann fellur fram af bjarginu, og er þar varða hlaðin, í Brunnþúfu; [...]“ (ÖJB, 2).

Lýsing

Brunnþúfa sést ekki lengur en skurður er grafinn eftir merkjunum og órækt norðan við en tún sunnan við.

Aðrar upplýsingar

Undir Leirdalsbrekku um 580m ASA af horninu við Brunnþúfu er stór steinn (Grásteinn?) og svo virðist sem jarðvegi hafi verið ýtt upp að steininum og þannig myndaður ruðningur austan og vestan steinsins sem girt hefur verið eftir. Uppá brúninni eru auk þess girðingaleifar og leifar hleðslna undan henni ásamt lítilli vörðu (nr. 101) upp á Leirdalsbrún. Hnit á steininum eru, ISN93: A 436957 N 613241.

Mynd 27, ruðningur undan girðingu, líklega vélgerður. Stór steinn er í miðjum ruðningnum, hugsanlega Grásteinn sem nefndur er í landamerkjalyfingu.

Mynd 28, varða á Leirdalsbrún.

Kálfshamar – 101 (sama og Sviðningur - 40)

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Uppá Leirdalsbrún skammt frá Dagmálalág er hlaðin varða.

Lýsing

Varðan er 30-40sm á og um 1x1m að grunnfleti. Hleðslan er gróðurvana en stendur á lyngtorfu á smá klöpp, leifar girðingar eru NV og SA við vörðuna.

Kálfshamar - 102

Sérheiti: Skógarmannavík

Hlutverk: Þjóðsaga

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Skógarmannavík er vík inn í Kálfshamarsnesið utan við Sendlingaklett. Munnmæli segja, að þar hafi verið drepnir útlendir menn, sem hafi komið þar að landi og líklega sýnt af sér nokkurt ofríki.“ (ÖJB, 5).

Lýsing

Engar sagnir eru um dysjar tengdar þessum drápum og fundust heldur engin merki slíks. Hnit voru tekin í miðri Skógarmannavík.

Kálfshamar - 103

Hlutverk: Dys

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Reimt var við Klettinn á Vognum. Dys var við Klettinn, og átti að vera þar eitthvað óhreint. Spánverjar höfðu verið unnir á Einarsnesi, og voru þar dysjar.“ (ÖATH, 1).

Lýsing

Engin líkleg dys fannst við Klettinn í Vognum, þar er hins vegar hlaðið garðlag sem liggur uppá klettinn (sjá Kálfshamar – 62).

Kálfshamar – 104

Sérheiti: Naust

Hlutverk: Naust

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Eyrin er vestan og utan við lendinguna (Naust) og ver hana fyrir brimi; þar brimar aldrei. Brim kom upp víkina, en beygði ekki fyrir Eyrina. Naustin voru þar fyrir innan. Lending þótti mjög góð. Sagt var, að aldrei færust skip, sem ýtti af Naustum.“ (ÖJB, 4).

Lýsing

Engin naust voru skráð þarna á vettvangi en þarna er sandfjara og góð lending. Hnitpunktur var tekinn upp á mölinni 15m NNA af grunni Salthússins (Kálfshamar – 43) og má gera ráð fyrir 20-50m skekkju.

Kálfshamar – 105

Sérheiti: Naust

Hlutverk: Lending

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Eyrin er vestan og utan við lendinguna (Naust) og ver hana fyrir brimi; þar brimar aldrei. Brim kom upp víkina, en beygði ekki fyrir Eyrina. Naustin voru þar fyrir innan. Lending þótti mjög góð. Sagt var, að aldrei færust skip, sem ýtti af Naustum.“ (ÖJB, 4).

Lýsing

Engin naust voru skráð þarna á vettvangi en þarna er sandfjara og góð lending, hnitpunktur var tekinn um 18m norðaustur af grunni Salthússins (Kálfshamar – 43) og má gera ráð fyrir allt að 20m skekkju, en sjálfsagt hefur mátt lenda þarna á allstóru svæði í fjörunni.

Aðrar upplýsingar

Samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar var bryggja á þessum stað.

Kálfshamar - 106

Hlutverk: Móbyrgi

Tegund: Tóftir

Staðhættir og lýsing

Umfangsmiklar mógrafir eru austan við túnin þar sem nú stendur sumarbústaður byggður 2006. Mógrafa og -tóftasvæðið nær um 50m norður fyrir túnin, austur að skurði sem grafinn er norður-suður í gegnum flóann austan sumarhússins og suður að veginum niður í Kálfshamarsvík. Það fórst fyrir að mæla upp grafirnar og mótóftirnar sumarið 2010 og var ekki hægt vegna snjóá þegar lokið var við skýrsluna í nóvember 2012. Grafirnar og mótóftirnar voru því mældar upp og hnitsettar af loftmynd og verður að hafa nokkurn fyrirvara á nákvæmni skráningarinnar, einkum hvað varðar mótóftirnar.

Óstaðsettar minjar

Kálfshamar - 107

Sérheiti: Húsbrún

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá segir: „Suður eða suðaustur frá Steinholtbrekkum er Húsabrún. Nafnið er dregið af fjárhúsum, sem voru þar; líklega eru enn fjánhús þar.“ (ÖJB, 8). Ekki er ljóst hvar nákvæmlega þessi hús hafi staðið, engar fjárhústóftir fundust á þessu svæði við vettvangsskráningu sumarið 2010.

Kálfshamar - 108

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Ekki er ljóst nákvæmlega hvar þetta uppsátur hefur verið þótt líklegt sé að það hafi verið á sama stað og lendingin við Naust, norðaustan við Eyrina svonefndu (sjá Kálfshamar – 104 og 105). Í jarðabók Árna og Páls segir: „Skipsuppsátur á jörðin í Kálfshamarsnesi árið um kring, mót selstöðu í Sviðningslandi, og hefur ábúandi brúkað þetta skipsuppsátur átölulaust.“ (JÁM, 470). Og í Kálfshamarslýsingu segir: „Selstöðu á jörðin í Sviðningslandi, og hefur brúkast átölulaust oftlega meðan jörðin byggðist; Sviðningur á hjer í mót skipsstöðu í Kálfshamarsnesi ut supra.“ (JÁM, 471).

Saurar – söguágrip

Mynd 29, bæjarhóllinn á Saurum, horft til norðurs.

Í Húnaþingi II segir um Saura: „Bærinn stendur örskammt frá sjó. Tún er raklegt, en beit allgóð bæði til lands og sjávar. Laxá í Nesjum rennur til sjávar norðan við túnið.“¹⁹

Saura er fyrst getið í kaupbréfi frá árinu 1390.²⁰ Jarðarinnar er næst getið í ágripi af vitnisburðarbréfi um landamerki Saura þar sem segir að jörðin eigi merki út að Laxá og suður að grjótgarði þeim sem er fyrir utan jörðina Ytranis [Einarsnes].²¹

Náttúrufar og jarðabætur

Í jarðabók frá 1708 segir að túninu spilli „grjótsuppgangur“ og vatn sem sígi á völlinn og éti rótina og geri víða svarðleysu til stórskaða. Engjaheyskapur takmarkist við það sem hægt er að hirða í brokflóum sem séu mjög blautir og votsóktir. Réttur til upprekstrar á afrétt tilheyrði ekki jörðinni en kvikfé sagt stafa hætta af mýrardýjum sem oft hafi hlotist skaði af. Vatnsbólið er sagt bregðast oft um vetur og þá erfitt að sækja vatn. Til hlunninda er talin torfrista og stunga næg. Móskurður er sagður nægur til eldiviðar á þrætuparti milli Saura og Óss við Laxá, en ekki hafi verið skorið úr með dómi hvorum tilheyrði. Rekavon er sögð lítil en jörðin eigi allan viðarreka en hvalreki fylgi ekki jörðinni. Heimræði er sagt sémilegt og landing ein fyrir landi og skip gangi eins og ábúandi fái við komið, þó sjaldan fleiri en tvö. Þá segir að skip fylgi jörðinni og skylda hvíli á leiguliða að fleyta því meðan aflavon sé og hafi hann 40 álnir í formannskaup árlega.²²

Ábúð

Árið 1703 voru 4 skráðir til heimilis að Saurum, þriggja manna fjölskylda og vinnupiltur. Enginn var skráður til heimilis þar 1835 en 26 þegar flestir voru árið 1901.²³ Jörðin var í byggð mestan part 20. aldar, en er nú í eyði.

Jörð	Ártal	Eigandi/eigendur	Jarðadýrleiki	Landskuld	Kúgildi
Saurar	1686 ²⁴	Bændaeign	-	-	-
Saurar	1696 ²⁵	Biskupstóllinn á Hólum	10 hndr	60 álnir	2
Saurar	1708 ²⁶	Bændaeign	10 hndr	60 álnir	2

¹⁹ Húnaþingi II (1978), 84.

²⁰ Íslenskt Fornbréfasafn III, 452.

²¹ Íslenskt Fornbréfasafn XII, 79.

²² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 472.

²³ Mannaltisvefur Þjóðskjalasafns Íslands. Skoðaður þann 11.04.2011.

²⁴ Björn Lárusson (1967), 242.

²⁵ Björn Lárusson (1967), 242.

²⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII, 471.

Saurar	1847 ²⁷	Bændaeign	10 hndr	60 álnir	2
Saurar	1861 ²⁸	-	7,6 hndr	-	-

Fornbýlið Einarsnes

Í jarðabók frá 1708 segir um fornbýlið: „Einarsnes í Nesium. Þetta er forn eyðijörð og hefur ei bygð verið í manna minni, en er brúkuð lángrandi frá Saurum, og segja menn, að þetta eyðiból sje talið jafnt við Saura, áður þetta lagðist til. Þetta hefur verið haldin ein jörð til alls fyrirsvars meir en í sextíu ár, og ekki hefur hjer síðan bygt verið. Ekki má hjer aftur byggja fyrir landþröng.“²⁹ Einarsnes hefur líka verið nefnt Ytraness eins og getið er hér að framan.

Litli-Ós

Getgátur voru um það á fyrri hluta 18. aldar að bærinn Ós hafi fyrrum staðið sunnan Laxár þar sem heitir Litli-Ós og var þar þrætupartur milli Óss og Saura³⁰, en allt land sunnan Laxár er nú talið tilheyrja Saurum.

---

²⁷ *Jarðatal á Íslandi*, 243.

²⁸ *Ný jarðabók*, 90.

²⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 471.

³⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 471.

Fornleifaskrá

Mynd 30, túnakort frá 1921 eftir Ágúst B. Jónsson, lagt yfir loftmynd frá Loftmyndum ehf. Númerin á myndinni eru hlaupandi númer mínja í skýrslunni, nr. 1 bærinn, nr. 7 fjárhús, o.s.frv. Samkvæmt upplýsingum á túnakortinu hefur túnið verið 1.4 ha. að stærð og matjurtagarðurinn (nr. 116) verið 84m².

Saurar - 1

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Bæjarhóll (tóft)

Staðhættir

Í ornefnaskrá segir: „Saurabærinn stendur á dálitlum hól, skammt norðan við kambinn, norðanvert við Sauravík.“ (ÖKE, 2). Innan við 10m frá sjávarbakkanum er tóft eða þúst.

Lýsing

Tóftin er mest 17x20m að utanmáli og veggir eru 50-190sm háir að utanverðu og grasi grónir. Svo virðist sem jarðvegi hafi verið mokað inní tóftina og ómögulegt er því að greina innra fyrirkomulag bæjarins.

Aðrar upplýsingar

Í úttekt frá 1829 samanstóð bærinn af eftirfarandi húsum: baðstofu, búrhúsi, eldhúsi, göngum og kofa sem var sunnan við bæinn (*Kálfshamar í Nesjum*. Úttekt á jörðum Þingeyrarklausturs 1829. nr. 101.). Um 20m ASA af bæjarrústunum er steinsteyptur grunnur, 6x8m að grunnfleti með útskoti til vesturs fyrir miðju, um 1,5x1,5m á kant.

Saurar - 2

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Fast vestan við bæjarhólinn á Saurum er tóft að brotna í sjó fram.

Hættumat: Minjarnar hafa nú þegar að stórum hluta horfið vegna landbrots og teljast því í mikilli hættu af þeim sökum.

Lýsing

Það sem eftir er tóftarinnar er um 12m langur veggur, sem liggur samsíða bakkanum NV-SA og örlitlir vegg stubbar við hvorn enda sem vita að sjónum og eru að mestu horfnir. Veggir eru á bilinu 20-110sm háir og allt að 1m breiðir.

Mynd 31, tóft nr. 2 vestan bæjarhólsins á Saurum er að brotna í sjó fram.

Saurar - 3

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag/þúst

Staðhættir

Rúmlega 35m suðaustur af bæjarstæði Saura er mannvirki af einhverju tagi úr torfi.

Lýsing

Óvíst er hverslags mannvirki hér um ræðir, þar sem það er að hálfu sokkið í mýri og er illgreinanlegt, um 8x9m á kant. Það sem enn sér eftir af veggjum er á bilinu 10-60sm hátt og um 1m breitt. Veggirnir eru algrónir grasi, fremur ólögulegir og mynda spíss til norðausturs en hverfa í mýrina til suðvesturs. Útbrúnir veggja eru nokkuð beinar en innbrúnir bogadregnar.

Saurar - 4

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Grjótlögn

Staðhættir

Um 70m suðaustur af bæjarstæði Saura er ferhyrnd grjótlögn eða stétt, hugsanlega grunnur fiskhjalla.

Lýsing

Grjóthleðslan myndar ferhyrning 2x2,5m á kant og snýr NNA-SSV og stendur á svolitlum grýttum hávaða. Hleðslan er fremur illgreinanleg og gróin, 10-20sm há.

Mynd 32, horft til norðvesturs yfir tóft nr. 5, nokkru fjær og hægramegin á myndinni er grjótlögn nr. 4 og steiptur grunnur ofan og vinstra megin hennar, neðan við hann og til vinstri er tóft nr. 3 og bæjarstæði Saura nr. 1 þar fyrir ofan.

Saurar - 5

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Rúma 80m suðaustur af bæjarstæði Saura er lítil tóft á suðurbakka lækjar sem liggur VNV-ASA úr flóanum til sjávar um 25m sunnan við bæjarstæði Saura.

Lýsing

Tóftin er um 5x7m á kant að utanmáli, með dyr til vesturs. Veggir eru á bilinu 40-60sm háir og um 1m breiðir, algrónir grasi. Lækur rennur upp við norðurvegg tóftarinnar en svæðið er allt fremur votlent.

Saurar - 6

Hlutverk: Skurður

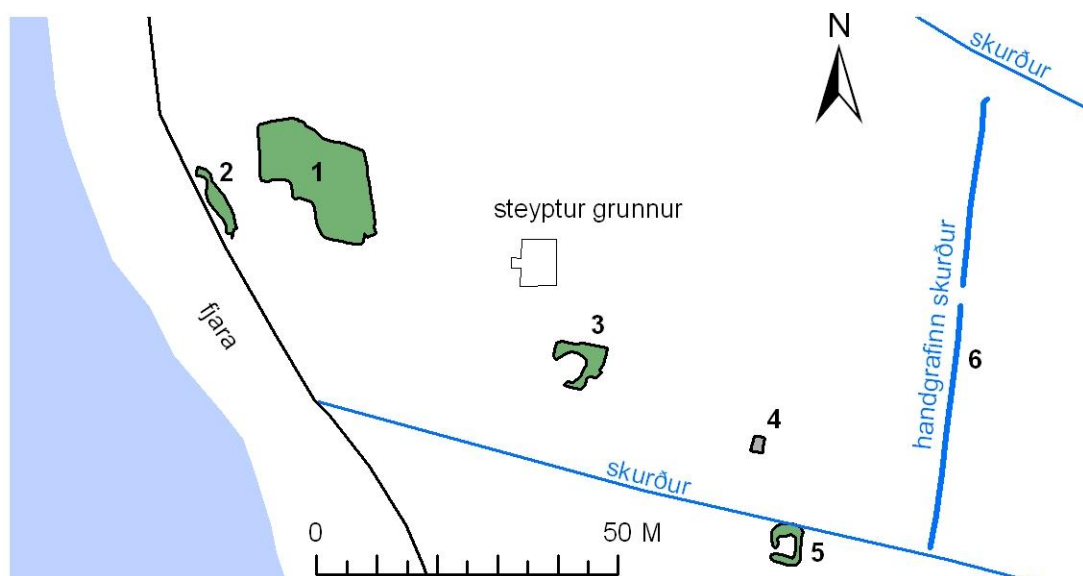
Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Handgrafnir skurðir eru umhverfis bæjarstæði Saura að norðan, austan og sunnan en sjór að vestan.

Lýsing

Að sunnan er um að ræða grunnan lækjarfarveg sem grafið hefur verið uppúr en að austan og norðan eru dýpri handgrafnir skurðir.

Saurar - 7

Sérheiti: Barðhús

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Tóft

Staðhættir

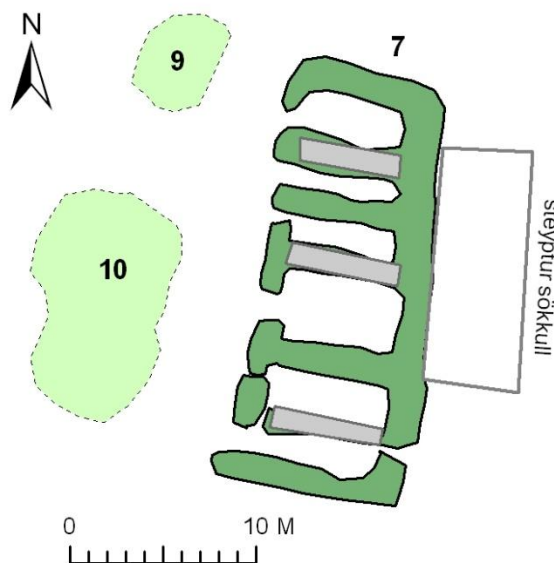
Rúmlega 100m SSV af Laxárós er fjárhústóft, þrístæð garðahús með hlöðu.

Lýsing

Tóftin snýr norður/suður og hafa dyr snúið til vesturs, utanmál er 14x23m. Sökkull hlöðunnar er steypdur og steypdar plötur eru á görðum auk fjárbaðs í garða hússins í miðjunni. Garðarnir eru grjóthlaðnir undir steypu plötunum en veggir fjárhúsanna hafa verið hlaðnir úr torfi- og grjóti en hlaðan asbest klædd. Torfveggirnir eru 10-60sm háir og mest um 1,5m á breidd. Þeir eru grasi grónir þar sem ekki sér í grjóthleðslur. Við norðvesturhorn tóftarinnar er þýfð þúst, 4x5m að utanmáli og um 30sm há og önnur stærri beint vestur af húsunum, 7x12m og snýr NNA-SSV, viðlíka há.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Fyrir norðan bæinn standa Barðhús. Nú eru þar fjánhús en var áður húsmannsbýli.“ (ÖKE, 2).

Mynd 33, horft til suðausturs yfir tóftir fjárhúsa (nr. 7).

Saurar - 8

Sérheiti: Barðhús

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Rúmlega 100m SSV af Laxárós er fjárhústóft (nr. 7), þrístæð garðahús með hlöðu. Þar stóð áður húsmannsbýli nefnt Barðhús (ÖKE, 2) nú horfið.

Lýsing

Engin ummerki um þetta hús fundust á vettvangi og hefur því að líkindum verið rutt um þegar fjárhúsin (nr. 7) voru byggð.

Saurar - 9

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Hættumat: Hætta

Staðhættir

Um 3m vestan við norðurhluta Bárðhúsa (nr.7) er lítil þúst.

Lýsing

Þústin er tæplega 4x5m að utanmáli og 30-40sm há. Hún er smáþýfð og algróin grasi.

Saurar - 10

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Hættumat: Hætta

Staðhættir

Um 5m vestan við Barðhús er aflöng þúst.

Lýsing

Þústin liggur NNA-SSV er um 7x12m að utanmáli og 30-40sm há, gróin og smáþýfð.

Saurar - 11

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Minjarnar eru í hættu vegna landbrots.

Staðhættir

Utan í fjörukambi, tæplega 60m VNV af Barðhúsum (sjá nr.7) er lítil tóft.

Lýsing

Tóftin er sporöskjulaga um 5x4m að utanmáli og snýr NV-SA. Dæld er í miðju en engar dyr greinilegar. Veggir eru á bilinu 30-40sm háir og um 70-100sm breiðir.

Mynd 34, tóft nr. 11, VNV af Barðhúsum.

Saurar - 12

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir

Sunnan við Laxárós, vestur af enda heimreiðarinnar heim að Saurum er niðurgröftur.

Lýsing

Niðurgröfturinn er um 1x1m á kant og 30-40sm djúpur. Hlutverk er óþekkt.

Saurar - 13

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðhættir

Á suðurbakka Laxár, um 75m austur af ósnum, á grónum bakka er þúst.

Lýsing

Þústin er rúmlega 3m að þvermáli, grasi gróin og þýfð. Hún er um 20-40sm há. Hlutverk er óþekkt.

Saurar - 14

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Norður af vesturenda (um 70m frá endanum) heimreiðarinnar að Saurum er tóft.

Lýsing

Tóftin er tæplega 4x4m á kant, grasi gróin og þýfð. Veggir eru 20-40sm háir og mest um 1m á breidd. Engar dyr eru greinanlegar.

Mynd 35, tóft nr. 14 norður af heimreiðinni að Saurum.

Mynd 36, horft til norðurs yfir mógrafir í landi Saura (nr. 15) í baksýn er bæjarstaði Óss handan Laxár.

Saurar - 15

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir

Á bökkum Laxár, norður af túninu á Litlaósi eru mógrafir.

Lýsing

Mógrafirnar eru rúmlega 2000m², um 30-100sm djúpar.

Saurar - 16

Hlutverk: Óþekkt/mótóft?

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á bökkum Laxár, við norðvesturenda mógrafanna er tóft.

Lýsing

Tóftin er mögulega tvískipt og liggur austur undan garðlagi sem liggur eftir árbakkanum. Hún er um 3,5x3m að utanmáli, grasi gróin og hvergi sér í grjóti en veggir að hluta hlaupnir í þúfur. Veggir eru 20-30sm háir og mest um 1m á breidd. Engar dyr eru greinanlegar.

Saurar - 17

Hlutverk: Óþekkt/túngarður

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Á bökkum Laxár, vestan við bæjarstæði Litla-Oss og á bakkanum norðvestan mógrafanna (nr. 15) er líkt og garðlag eftir bakkanum.

Lýsing

Garðlagið sést á um 200m kafla þó ekki alveg samfleytt, það er mest um 150sm hátt til vesturs að ánni en um 30sm til austurs að túninu og á bilinu 1-1,2m breitt.

Saurar - 18

Hlutverk: Óþekkt/mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir

Á suðurbakka Laxár um 20m frá ánni og 80m norðaustur af mógröfunum (nr. 15) er smá þúst.

Lýsing

Þústin er fremur óljós um 30-40sm há en sker sig úr umhverfinu og er grænni og gróskumeiri en móinn umhverfis. Þústin er um 5x5m á kant og snýr skakkt við áttum (NV-SA). Líklega leifar mótóftar.

Saurar - 19

Sérheiti: Litliós

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Heimild/Bæjarhóll

Staðsetning

Í örnefnaskrá segir: „Fyrir norðan bæinn standa Barðhús. Nú eru þar fjárhús en var áður húsmannsbýli. Austur af Barðhúsum, á dálitlum hól rétt fyrir sunnan Laxá, eru tóftarbrot sem heita Litliós. Sagnir eru um að þar hafi gamli bærinn á Ósi eitt sinn staðið. (Sbr. Jarðabók Á.M.). Stóð því deila milli Óss og Saura um landræmu sunnan Laxár“ (ÖKE, 2).

Lýsing

Bæjarstæði Litlaóss er illgreinanlegt vegna sléttunar en þó er svolítt hávaði um 22m í þvermál í túninu sem er líklega gamli bæjarhóllinn sem greint er frá í örnefnaskránni. Engir veggir eða dældir eru þó greinanlegar á þessum stað.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá frá 1974 segir: „Lyngnes er fyrir ofan Litlaós. Þar stendur hesthús.“ (ÖKE, 3). Ofan við meintan bæjarhól og suðaustast í gamla túninu á Litlaósi eru leifar útihúss frá 20. öld (ISN93: A435613 N615140). Húsið hefur verið rífið en eftir standa steipt haughús og steiptur sökkul á hlöðu aftan við, sem nú er búið að breyta í lítið gerði eða rétt. Leifar af asbest-plötum og timburstokkur eru í þessum húsaleifum.

Saurar - 20

Hlutverk: Mógrafir

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Um 160m suðaustur af bæ á Saurum, austan við Búðarhúsatjörn sem nefnd er í örnefnaskrá (ÖKE, 2) eru nokkuð umfangsmiklar mógrafir.

Lýsing

Mógrafirnar skiptast í tvö svæði en eru skráð hér sem heild og eru alls um 4400m² og 20-60sm djúpar.

Saurar - 21

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir og lýsing

Innan stærra mógrafarsvæðisins beint austur af Búðarhústjörn er mótóft. Tóftin er aflöng og snýr NA-SV, 2,5x5,5m á kant og 30-40sm há.

Saurar - 22

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir og lýsing

Við norðurenda mógrafanna nr. 20 er mótóft. Hún er gróin, um 2x3m að utanmáli og 20-40sm há.

Saurar - 23

Hlutverk: Óþekkt/mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir og lýsing

Á milli mógrafanna er lítill hóll eða þúst 4x5m að utanmáli og 30-40sm hár. Hóllinn er grasi og mosa gróinn, hugsanlega leifar móstafla eða mótóftar.

Saurar - 24

Hlutverk: Óþekkt/mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á milli mógrafanna er lítill hóll eða þúst (sjá nr. 23) og austan við hana tóft.

Lýsing

Tóftin snýr austur/vestur og er 5x8m að utanmáli. Veggir eru þýfðir og nánast algrónir grasi og mosa en þó sér í grjóti í tóftinni. Hæð veggja er 10-40sm og breidd mest tæpir 2m.

Mynd 37, horft til vesturs yfir tóft nr. 24.

Saurar - 25

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Rúma 30mm SSA af tóft (sjá nr.) er mótóft.

Lýsing

Tóftin er um 4x4m að utanmáli og veggir um 30-40sm háir og um metri á breidd. Veggir eru grónir grasi og mosa en þó sér í grjóti á stöku stað.

Mynd 38, mótóft nr. 25.

Saurar - 26

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Um 110m austur af austara mógrafar-svæðinu (nr. 21) er varða á norður-endanum á stórgrýttum lágum ás sem liggur NV-SA.

Lýsing

Varðan er 20-70sm há og um 1x1m að grunnfleti.

Mynd 39, horft til vesturs yfir vörðu nr. 26 og hleðslu nr. 27 handan hennar til hægri. Í baksýn til vinstri er Einarsnes öðru nafni Framnes.

Saurar - 27

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Um 110m austur af austari mógrafarsvæðinu (nr. 21) er varða (nr. 26) á norðurendanum á stórgrýttum lágum ás sem liggur NV-SA, um 6m vestan vörðunnar er lág aflöng hleðsla.

Lýsing

Hleðslan er um 50sm há þar sem hún er hæst, hún er um 120x80sm breið og snýr N-S.

Saurar - 28

Sérheiti: Búðarhús

Hlutverk: Sjóbúð, fjárhús

Tegund: Tóft

Staðhættir

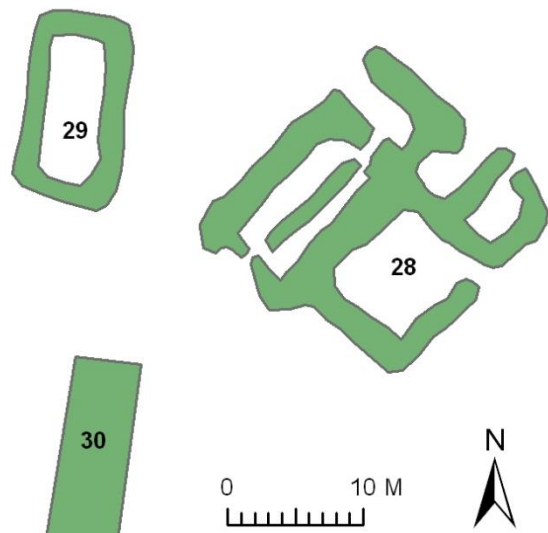
Tóftir Búðarhúsa standa á þurrum hávaða, í mýri, sunnarlega við Sauravík, um 40m suður af suðurenda Búðarhúsatjarnar sem getið er í örnefnaskrá (ÖKE, 2).

Lýsing

Tóftin er 13,5x14m að utanmáli og snýr norðaustur/suðvesturs. Hún skiptist í 5 hólf og eru garðahús með heytóft eða hlöðu til norðvesturs. Dyr hafa verið á þeim sem snúa til suðvesturs, innangengt í hlöðu/heytóft og mögulega dyr á henni til norðvesturs. Þrjú hólf eru til suðausturs, eitt þeirra með dyr mót suðaustri en hin tvö til norðausturs. Hæð veggja er frá 20-110sm og mesta breidd 2m. Grjót- og torfhleðslur sjást í veggjum en tóftin er að öðru leyti gróin grasi.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Norðan við Framnes er Sauravík. Við hana sunnanverða er svonefnt Búðarhús. Í Búðarhúsi héldu sjómenn til, aðallega yfir haustvertíðina. Þeir komu víða að úr Húnaþingi. Að Ósi fengu þeir oft bakað brauð og þveginn þvott. Verstöð þessi lagðist niður rétt eftir síðustu aldamót.“ (ÖKE, 1-2).

Saurar - 29

Sérheiti: Gónhóll?

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Vestan við tóftir Búðarhúsa (nr. 28) er aflöng tóft, einna líkust fiskgarði.

Lýsing

Tóftin er ferhyrnd, reglulegt að lögun, 5x10m að utanmáli og snýr norður/suður. Veggir eru 20-30sm háir og breidd um 1m. Grjót sést efst í veggjum en veggir annars grasi grónir. Engar dyr eru greinanlegar.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Rétt fyrir neðan Búðarhús er allstór hóll nefndur Gónhóll. Hann er mitt á milli Búðarhúss og sjóarbakkans. Eitt sinn var grafið jarðhús niður í Gónhól og búið þar. Það mun hafa verið um 1904 eða ´5. Hjónin, sem þar bjuggu, hétu Pétur Pétursson og Sigurlaug Jóhannesdóttir.“ (ÖKE, 2). Ekki er um verulegan hól að ræða á þessum stað en af lýsingunni að dæma kemur varla annar staður til greina mitt á milli Búðarhúss og sjávar eins og því er list í örnefnaskránni. Samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar er Gónhóll hins vegar fast sunnan við Búðarhústjörn norðan við Búðarhús, við endann á mógröfunum nr. 21. Annar og líklegri staður er reyndar hóllinn við suðvesturhorn Framnestjarnar en þar eru greinileg ummerki um niðurgafnar byggingar í hólnum (sjá Saurar-32).

Mynd 40. Horft er eftir veginum til suðvesturs, Kálfshamarsnes og vitinn eru í baksýn.

Saurar - 30

Hlutverk: Leið

Tegund: Vegur

Staðhættir

Suður frá Búðarhúsum liggur upphlaðinn vegur.

Lýsing

Vegurinn liggur yfir mýri frá norðri til suðurs og er um 180m langur og mest um 3m á breidd.

Saurar - 31

Hlutverk: Óþekkt/túngarður

Tegund: Garðlag

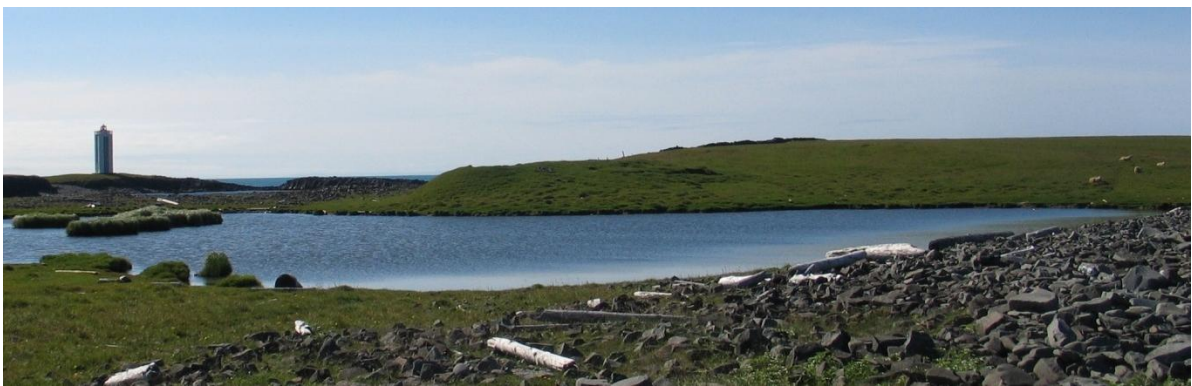
Staðhættir

Norðvestur af Búðarhúsum (nr. 28) við er garðlag meðfram sjávarkambinum.

Lýsing

Garðlagið er alls rúmir 50m að lengd en er rofið á tveimur stöðum. Það er ógróið, á bilinu 20-50sm hátt og um 1m breitt.

Mynd 41, grjóthlaðinn garður (nr. 31) meðfram sjávarkambinum norðvestur af Búðarhúsum.

Mynd 42, horft til suðvesturs yfir Framnestjörn, lengst til vinstri er Kálfshamarsnesviti, og bæjarhóll (nr. 32) fyrir miðri mynd.

Saurar - 32

Sérheiti: Einarsnes/Framnes/Gónhóll?

Hlutverk: Híbýli, öskuhóll, fjárhús

Tegund: Bæjarhóll

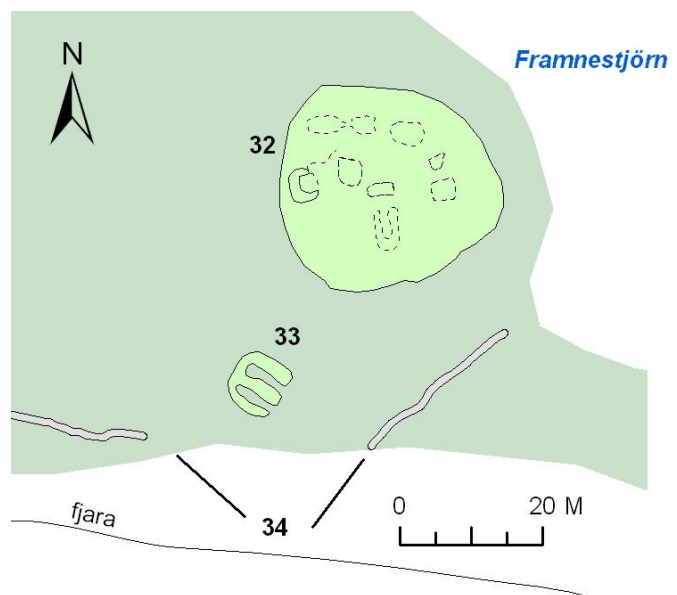
Staðhættir

Myndarlegur bæjarhóll er við suðvesturhorn Framnestjarnar, rúma 50m suðaustur af rústum Framnesbæjarins.

Lýsing

Hóllinn er um 26x30m að utanmáli og 3,5m á hæð á honum eru dældir og veggjalög húsa sem þar hafa staðið. Dýpsti niðurgrofturinn er austan til í hólnum, um 3x3,5m á kant A-V og um 150sm djúpur. Í honum sést í móösku og rusl í brúnum en grjót neðst. Um 5m vestar á hólnum eru dældir sem benda til að þar kunni að hafa staðið fjárhús,

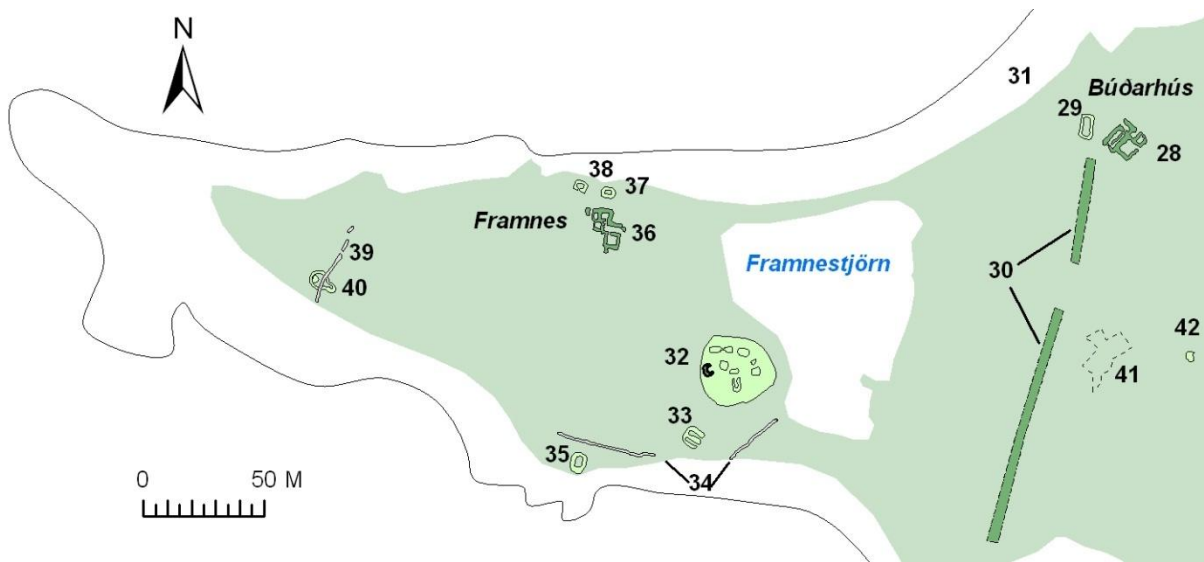
einfalt garðahús með hlöðu (ISN93 A435132 N614525). Dældirnar eru 20-30sm djúpar, ávalar og grónar, og minnir útlit þeirra á fjárhús eins og stundum má greina í sléttuðum

túnum, tvær aflangar samsíða dældir og ein breiðari þvert á þær fyrir öðrum endanum. Þá eru dældir víðar og möguleg veggjabrot víðar á hólnum, allt gróið og illgreinanlegt.

Aðrar upplýsingar

Í úttekt frá 1832 segir frá „fjárhústóft yfir 30 kindur, vel um gengin og nýlega upp sett suður á Einarsnesi [...]“ (úttekt nr. 100), hugsanlega eru áður nefndar dældir í hólnum leifar þess. Þá segir í örnefnaskrá: „Rétt fyrir neðan Búðarhús er allstór hól nefndur Gónhóll. Hann er mitt á milli Búðarhúss og sjóarbakkans. Eitt sinn var grafið jarðhús niður í Gónhól og búið þar. Það mun hafa verið um 1904 eða ´5. Hjónin, sem þar bjuggu, hétu Pétur Pétursson og Sigurlaug Jóhannesdóttir.“ (ÖKE, 2). Staðarlýsing Gónhóls er ekki í samræmi við þennan hól en hann virðist engu að síður koma betur til greina en flest annað miðað við lýsinguna á niðurgröfnu húsi í hólinn (sjá Saurar-29).

Saurar - 33

Hlutverk: Naust

Tegund: Niðurgröftur-hleðsla/tóft

Staðhættir

Á sjávarbakkanum suðvestur af bæjarhólnum nr. 32 er tvískipt tóft.

Hættumat: Minjarnar eru skammt frá sjávarbakka sem brýtur af og teljast því í hættu vegna landbrots.

Lýsing

Tóftin er um 8x9m að utanmáli og snýr norðvestur/suðaustur og er ögn niðurgrafin í brekkuna til norðvesturs. Tvennar dyr virðast hafa verið undan brekkunni mót suðaustri. Veggir eru 30-60sm háir og mest um 2m á breidd.

Saurar - 34

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

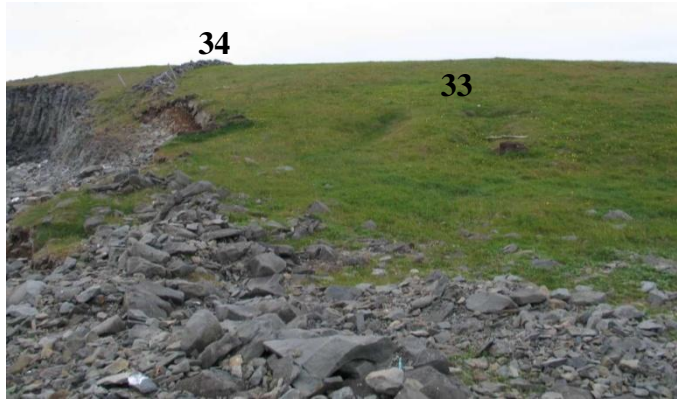
Um 35m suðvestur bæjarhólnum nr. 32 er grjóthlaðið garðlag.

Hættumat: Hluti garðlagsins hefur brotnað í sjó fram og er garðlagið í mikilli hættu vegna frekara landbrots.

Lýsing

Garðlagið snýr VNV/ASA og nær frá suðvesturenda Framnestjarnar og suður í fjöruna og er rúmlega 40m á lengd og 30-70sm hátt á þessum kafla.

Þar beygir það til vesturs og hefur sjórinn nagað það í sundur á um 30m kafla en svo sést það aftur glögg þar sem það gengur til vesturs upp á brekkuna og er um 50m langt og svipað að hæð og breidd og áður.

Mynd 43, horft til vesturs eftir garðlagi nr. 34, hluti þess hefur brotnað í sjó fram en það sést svo aftur upp á hæðinni þar sem það ber við himinn til vinstri á myndinni. Hægra megin við landbrotið sjást tvær aflangar dældir og óljós veggjalög umhverfis, naust nr. 33.

Saurar - 35

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Um 60m suðvestur af Gónhól er gróin hleðsla um 7m suður sunnan við garðlagið nr. 34.

Hættumat: Hleðslan stendur út á klettabrún við sjóinn og telst í hættu vegna hugsanlegs landbrots.

Lýsing

Hleðslan er ferhyrnd, 6,5x8,5m að utanmáli, með ávalar 10sm háar brúnir, grasi grónar og dæld í miðju. Hugsanlega húsgrunnur.

Mynd 44, horft yfir tóftir Framness í landi Saura, bæjartóftin (nr. 36) lengst til hægri, næst fyrir miðri mynd er tóft nr. 38 og fjær til vinstri tóft nr. 37.

Saurar - 36

Sérheiti: Framnes

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta er vegna uppblásturs/foks

Staðhættir

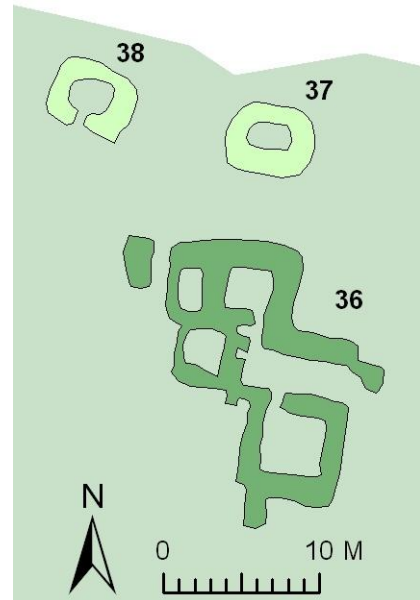
Norðanvert á Framnesi, um 40m vestur af Framnestjörn, eru tóftir samnefnds býlis.

Lýsing

Tóftin er 13x18m að utanmáli og skiptist í að minnsta kosti 5 hólf. Aðeins einar dyr eru greinanlegar og snúa mót austri. Tóftin er grasi gróin en sér í grjót- og torfhleðslur í veggjum m.a. þar sem veggir eru rofnir vegna foks. Hæð veggja er frá 40-130sm og mest um 1,5m á breidd.

Aðrar upplýsingar

Á skilti við tóftina segir: „Hér var búið með hléum á síðari hluta 19. aldar. Árið 1903 er þess getið að hér dvelji Björn Árnason ásamt konu og barni. Síðast bjó hér Páll Benediktsson ásamt fjölskyldu 1923.“

Saurar - 37

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta vegna nálægðar við sjó

Staðhættir

Norðanvert á Framnesi, um 40m vestur af Framnestjörn, eru tóftir samnefnds býlis (sjá nr. 36) og á sjávarbakkanum norðan þess er tóft.

Lýsing

Tóftin er 4,5x5,5m að utanmáli en engar dyr eru greinanlegar. Veggir eru lágir, grasi grónir, 10-20sm háir og breidd mest 1,5m.

Saurar - 38

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta vegna nálægðar við sjó

Staðhættir

Norðanvert á Framnesi, um 40m vestur af Framnestjörn, eru tóftir samnefnds býlis og á sjávarbakkanum norðvestan þess er tóft.

Lýsing

Tóftin er rúmlega 4x5m að utanmáli, algróin og veggir 10-30sm háir og mest um 1,5m á breidd. Dyr eru á tóftinni og snúa til suðvesturs.

Mynd 45, tóft og hleðsla nr. 40 yst á Einarsnesi/Framnesi. Garðlag nr. 39 liggur þvert yfir tóftina.

Saurar - 39

Hlutverk: Túngarður?

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Vestast (yst) á Einarsnesi/Framnesi er garðlag sem liggur SV-NA langleiðina yfir nesið.

Lýsing

Garðlagið liggur frá suðvestri til norðausturs og er um 30m langt, óljósara til norðausturs. Það er grjóthlaðið og hæð frá 30-100sm og mesta breidd 1m og liggur yfir tóft nr. 40.

Saurar - 40

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft/Hleðsla

Staðhættir

Vestast (yst) á Framnesi er tóft eða hleðsla sem garðlagið nr. 39 liggur þvert yfir.

Lýsing

Tóftin/hleðslan snýr norðvestur/suðaustur og er 8x12m að utanmáli. Hún er gróin grasi og mosa, veggir 10-30sm háir og mest rúmlega metri á breidd. Grjóthrúga er í norðvesturhluta tóftarinnar/hleðslunnar sem gæti verið yngri. Grjót sést í veggjum og við þá og er að minnsta kosti hluti þess sjávargrjót sem borið hefur á land. Grjóthlaðið garðlag (nr. 39) sem er yngra liggur þvert yfir tóftina frá suðvestri til norðausturs.

Saurar - 41

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir og lýsing

Í svonefndum Sauraflóa austur af uppbyggða veginum sem liggur að Búðarhúsum eru mógrafir. Grafirnar eru á bilinu 20-50sm djúpar, algrónar og taka yfir um 225m² svæði.

Saurar - 42

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir

Í svonefndum Sauraflóa austur af uppbyggða veginum sem liggur að Búðarhúsum eru mógrafir, austan þeirra er lítil þúst, líklega leifar mótóftar.

Lýsing

Þústin er algróin grasi, um 3x4m, aflöng N-S og um 30-40sm hærri en umhverfið.

Saurar - 43

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Heimild/dældir

Staðhættir og lýsing

Í úttekt frá 1832 segir frá „fjánhústóft yfir 30 kindur, vel um gengin og nýlega upp sett suður á Einarsnesi [...]“ (*Kálfshamar í Nesjum*. Úttekt á jörðum Þingeyrarklausturs 1829. nr. 101). Ekki er ljóst af úttektinni hvar á Einarsnesi/Framnesi þetta hús hefur staðið.

Aðrar upplýsingar

Líkleg staðsetning er á hólnum við Framnestjörn en á honum eru dældir sem minna á fjánhús, tvær samsíða 5m langar dældir að sunnan og breið dæld þvert á þær að austan (sjá teikningu við Saurar-32).

Saurar - 44

Sérheiti: Holt

Hlutverk: Híbylí

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta vegna uppblásturs/foks

Staðhættir

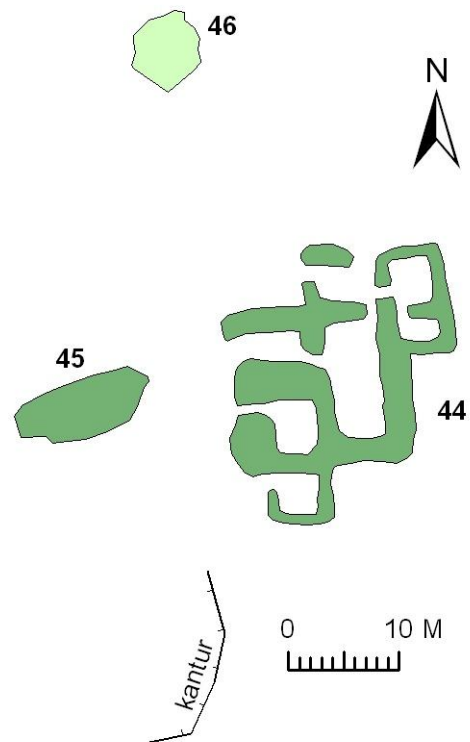
Á grónu holti um 80m austan við norðurenda Kálfshamarstjarnar eru tóftir býlisins Holts.

Lýsing

Tóftin er 15,5x18m að utanmáli og skiptist í a.m.k. 7 hólf. Þrjár eða fjórar dyr hafa verið á vesturhlíð og mögulega einar til norðurs en aðrar dyr eru ekki greinanlegar. Veggir eru rofnir og sér í torf í þeim og grjóthleðslur sjást á nokkrum stöðum neðst í vegg en að öðru leyti eru þeir grasi grónir. Hæð veggja er frá 20-180sm og mest um 2,5m. Í syðsta hólfinu eru veggir hlaðnir úr torfi og grjóti en eru lægri en aðrir veggir, þar hefur mögulega verið rétt.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Nokkru fyrir norðan Ægissíðu, ca. 100-150 föðmum, eru tóftir af býlinu Holti. Síðasti ábúandinn þar hét Guðlaugur Eiríksson. Hann drukknaði árið 1914 ásamt bóndanum í Steinholti, Rögnvaldi Jónssyni.“ (ÖKE, 3). Á skilti við tóftina stendur: „Holt var byggt rétt eftir 1900 af Guðlaugi Eiríkssyni. Síðast bjó hér Guðmundur Einarsson með fjölskyldu. Húsið fór í eyði 1937.“

Saurar - 45

Sérheiti: Holt

Hlutverk: Öskuhóll

Tegund: Hóll

Hættumat: Hætta vegna uppblásturs/foks

Staðhættir

Á grónu holti um 80m austan við norðurenda Kálfshamarstjarnar eru tóftir býlisins Holts og austan við þær lágur og aflangur öskuhóll.

Lýsing

Hóllinn er 4x9m að utanmáli og um 10-100sm hár. Hóla hefur verið grafin í suðvesturhorn hólans og sér þar í móösku og rusl.

Mynd 46. Þústin (sjá nr. 46) er fremst á mynd og ofan við hana sér í tóftir býlisins Holts (nr. 44). Lengst til hægri sést í endann á öskuhólnum (sjá nr. 45).

Saurar - 46

Sérheiti: Holt

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðhættir

Á grónu holti um 80m austan við norðurenda Kálfshamarstjarnar eru tóftir býlisins Holts og rúmlega 10m norðvestan við þær er þúst.

Lýsing

Þústin er 4x5m að utanmáli og 30-40sm há. Hún er grasi gróin, að nokkru hlaupin í þúfur og hvergi sér í grjóti.

Saurar - 47

Hlutverk: Óþekkt, mó-/torfþurrkun

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í mýri u.þ.b. miðja vegu milli Holts (nr. 44) og Steinholts (nr. 48) er tóft.

Lýsing

Tóftin er aflöng og liggur frá suðvestri til norðausturs, 2,5x10m að utanmáli og 30-50sm á hæð. Hún er grasi gróin og hlaupin í þúfur.

Saurar - 48

Sérheiti:

Steinsholt/Steinholt

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Heimild

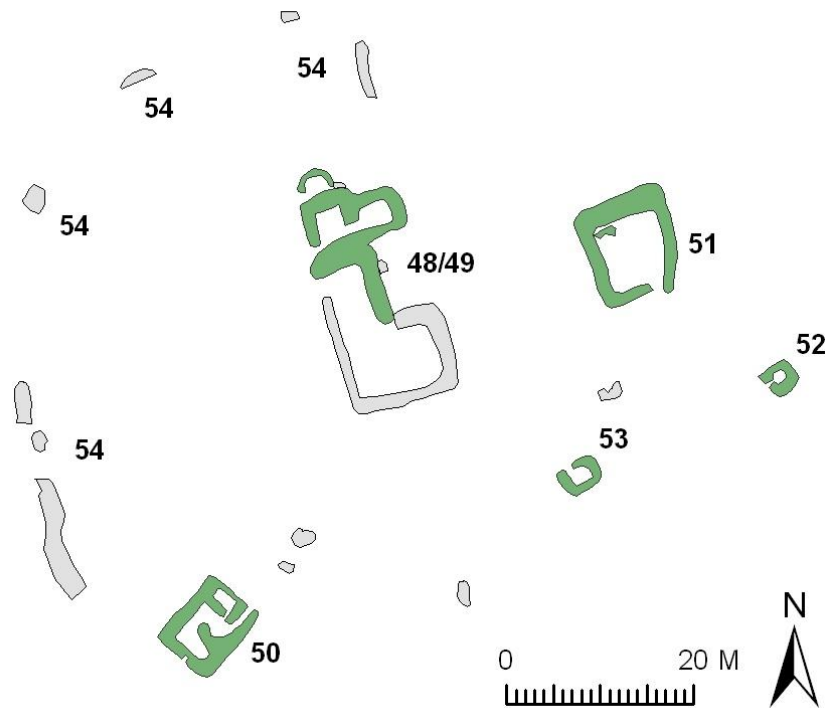
Staðhættir og lýsing

Á skilti við tóft af býlinu Ægissíðu segir um Steinholt: „Var byggt 1911 af Rögnvaldi Jónssyni. Hann fórst í fiskiróðri ásamt skipshöfn sinni í júlí 1914. Rifið 1915.“ Síðar var býlið Ægissíða byggt á grunni Steinholts (Bjarni Th. Guðmundsson, 39).

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Var það torfbær með timbur-gafli og timburhlið að

framan. Voru þar herbergi fyrir sjómenn, [...]“ (Bjarni Th. Guðmundsson, 36). „Nokkru fyrir norðan Ægissíðu, ca. 100-150 föðmum, eru tóftir af býlinu Holti. Síðasti ábúandinn þar hét Guðlaugur Eiríksson. Hann drukknaði árið 1914 ásamt bóndanum í Steinholti, Rögnvaldi Jónssyni. Steinholt fór þá í eyði, en það stóð nokkru ofar en Ægissíða.“ (ÖKE, 3).

Mynd 47, horft til suðurs yfir tóftir Ægissíðu.

Saurar - 49

Sérheiti: Ægissíða

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta vegna rofs

Staðhættir

Efst á grónu holti, rúmlega 30m norður af merkjum Saura og Kálfshamars eru tóftir býlisins Ægissíðu.

Lýsing

Tóftin er aflöng og snýr norður/suður, 12x25m að utanmáli. Hún skiptist í fjögur hólf, nyrðri hluti tóftar hefur verið hlaðinn úr torfi og grjóti og eru veggir 50-180sm háir. Nyrst er lítið hólf og eru veggir þar lægri eða um 20-30sm háir. Syðri hlutinn er hlaðinn úr grjóti, 20-30sm háir og gæti að hluta verið undan torfvegg. A.m.k. tvennar dyr eru á tóftinni og snúa báðar mót vestri. Þriðju dyrnar eru mögulega á nyrsta hólfinu og snúa einnig til vesturs. Tvær grjóthrúgur, báðar um 30sm háar eru upp við tóftina.

Aðrar upplýsingar

Í Húnavöku segir: „Sigurður Júlíusson byggði Ægissíðu um 1924, þá var það torfbær með timburgafla að sunnan og timburhlið. Stóð það hús á grunni Steinholts Rögnvalds Jónssonar, sem áður er getið. Eftir um það bil áratug reif hann Ægissíðu og flutti timbrið til Skagastrandar og endurbýggði bæinn þar.“ (Bjarni Th. Guðmundsson, 39). Ósamræmi er á milli heimilda um aldur bæjarins sem gæti stafað af misritun eða misminni. Í örnefnaskrá segir: „Ofan við Framnes er Framnestjörn. Þaðan í suðaustur eru Smáholt. Sunnarlega á Smáholtum eru húsatóftir, sem heita Ægissíða. Þar var síðast búið 1924. Síðasti ábúandinn hét Sigurður Júlíusson, nú gamall maður á Akranesi. Nokkru fyrir norðan Ægissíðu, ca. 100-150 föðmum, eru tóftir af býlinu Holti. Síðasti ábúandinn þar hét Guðlaugur Eiríksson. Hann drukknaði árið 1914 ásamt bóndanum í Steinholti, Rögnvaldi Jónssyni. Steinholt fór þá í eyði, en það stóð nokkru ofar en Ægissíða.“ (ÖKE, 3).

Saurar - 50

Hlutverk: Íshús

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 20m suðvestur af tóftum býlisins Ægissíðu (nr. 49), suðvestan í grónu holti, er tóft.

Lýsing

Tóftin er 7x9m að utanmáli og snýr norðaustur/suðvestur. Hún er þrískipt, með dyr til norðausturs og líklega til suðvesturs líka. Hæð veggja er 30-160sm og breidd mest um 1,5m.

Aðrar upplýsingar

Á skilti af Kálfshamarsvík kemur fram að þarna hafi staðið íshús Sigurðar Júlíussonar.

Mynd 48, horft til suðvesturs yfir Íshústóft (nr. 50) suðvestur af Ægissíðu (nr. 49), Kálfshamarsnesi bakgrunni til hægri.

Saurar - 51

Hlutverk: Óþekkt, matjurtagarður

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Um 17m austur af tóftum býlisins Ægissíðu (nr. 49), sunnan til í grónu holti, er garðlag.

Lýsing

Garðlagið er 9x10m að utanmáli, að hluta hlaðið úr torfi og að hluta úr grjóti. Suðurveggur er ógreinilegur, mest um 10sm hár en mesta hæð veggja er 70sm og mesta breidd um 2m. Norðurveggur er hruninn við norðvesturhorn.

Saurar - 52

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Rúmlega 30m austur af suðurenda tóftar býlisins Ægissíðu (nr. 49) er lítil tóft.

Lýsing

Tóftin er 3x3m að utanmáli og hafa dyr verið á SV vegg. Hún er grasi gróin, veggir 50-60sm háir og um 1m á breidd, að nokkru komnir í þúfur.

Mynd 49, tóft nr. 52, suðaustur af Ægissíðu.

Saurar - 53

Hlutverk: Óþekkt, hjallur, kofagrunnur

Tegund: Tóft

Staðhættir

Tæplega 15m SA af tóftum býlisins Ægissíðu (nr. 49), sunnan undir gróinni lágri brekku, er tóft.

Lýsing

Tóftin er hlaðin úr grjóti, 3x4m að utanmáli og snýr NA/SV. Veggir eru 30-50sm háir, standa að hluta ágætlega en eru að hluta hrundir. Breidd veggja er mest um 1m. Dyr eða hlið hefur snúið mót norðvestri.

Mynd 50, hlaðinn tóft eða grunnur nr. 53 suður af Ægissíðu nr. 49.

Saurar - 54

Hlutverk: Óþekkt, túngarður

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Rúmlega 30m SV af tóftum býlisins Ægissíðu (nr. 49) er grjóthlaðið garðlag.

Lýsing

Garðlagið er um 10-30sm hátt, rúmlega 12m langt og liggur norður/suður. Að norðan eru grjóthrúgur á nokkrum stöðum líklega leifar garðsins sem gengið hefur í boga meðfram Ægissíðu að vestan, norðvestan og norðan.

Saurar - 55

Sérheiti: Steinholt/Steinsholt

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

Staðhættir

Rúmlega 90m norðaustur af tóftum býlisins Ægissíðu (nr. 49) eru tóftir býlisins Steinsholts.

Lýsing

Tóftin er 10x10m að utanmáli, a.m.k. þrískipt og hafa verið dyr til vesturs og aðrar að líkindum til suðurs eða suðvesturs. Veggir eru 20-150sm háir og mest um 1,5m. Steypa er í grjóthleðslum og múrað hefur verið að innan suðaustanvert í tóftinni. Mikið grjót er í veggjum.

Aðrar upplýsingar

Í Húnavöku segir: „Þá byggði Sumarliði Sigurðsson torfbæ með timburhálfgafla að sunnan. Nefndi hann þann bæ Steinsholt, stóð hann nokkuð fyrir ofan Ægissíðu.“ (Bjarni Th. Guðmundsson, 39-40).

Saurar - 56

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðhættir

Um 5m frá suðvesturhorni bæjartóftarinnar á Steinholti (nr. 55) er lítil þúst.

Lýsing

Þústin er óregluleg í laginu um 4,5m á kant, smáþýfð, gróin og um 40sm hærri en umhverfið.

Saurar - 57

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 30m suður af tóftum Steinholt (nr. 55) er tóft.

Lýsing

Tóftin er tvískipt um 5x12m að utanmáli, hún snýr norður/suður og hafa dyr verið við suðvesturhorn og snúið til vesturs. Veggir eru 30-60sm háir, grasi og mosa grónir og mest um 2m á breidd.

Saurar - 58

Hlutverk: Óþekkt, rétt?

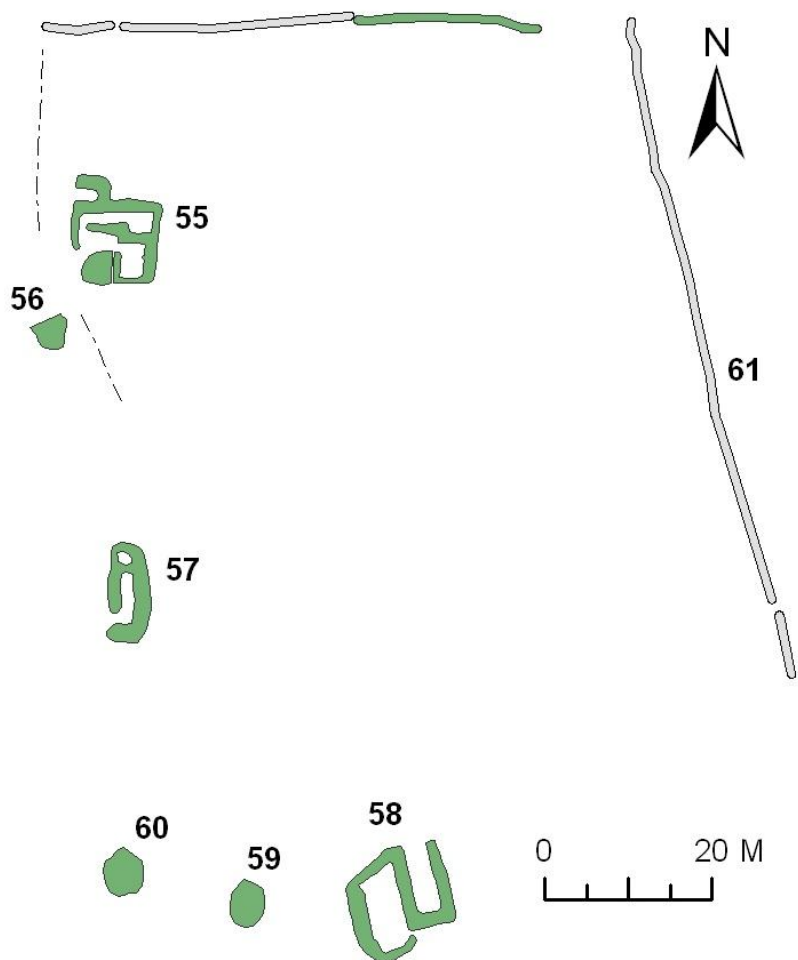
Tegund: Tóft

Staðhættir

Á grýttum hól rúmlega 70m SSA af tóftum Steinholts (nr. 55) og tæpa 90m austur af tóftum Ægissíðu (nr. 49) er tóft.

Lýsing

Tóftin er tvískipt, 11,5x12,5m að utanmáli. Veggir eru 30-110sm háir, illa farnir til vesturs vegna bleytu og rofs en tóftin liggur við mýri. Dyr eða hlið hefur verið til norðurs á austara hólfinu og á því vestara virðast hafa verið dyr við suðaustur horn sem hafa snúið til austurs. Veggir eru mest um 1,5m á breidd.

Saurar - 59**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Þúst**Staðhættir og lýsing**

Um 10m vestur af tóft nr. 58 er lítil þúst. Þústin er um 5m í þvermál og á bilinu 50-60sm há.

Saurar - 60**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** Þúst**Staðhættir og lýsing**

Um 10m vestur af tóft nr. 58 er lítil þúst nr. 59, 10m vestar er önnur eins þúst, um 5m í þvermál og 40sm há.

Saurar - 61**Hlutverk:** Óþekkt/túngarður**Tegund:** Garðlag**Staðhættir**

Norðan og austan við tóftir Steinholts (nr. 55) eru leifar garðlags.

Lýsing

Garðurinn er að mestu hlaðinn úr grjóti en þó er torf í honum að norðaustan. Hann er á bilinu 20-110sm hár og liggur í beinni línu að norðan á 60m kafla (A-V) og að austan er hann 80m langur og liggur NNV-SSA.

Aðrar upplýsingar

Svo virðist sem girt hafi verið með girðingu vestan og suðvestan við bæinn og sjást hleðslur undan girðingu næst tóftinni á tveimur stöðum

Saurar - 62**Hlutverk:** Mótóft**Tegund:** Tóft**Staðhættir**

Í mýri rúmlega 30m suðaustur af tóft (nr. 58) og um 30m norðan við svonefndan Stokk er lítil tóft. Stokkur er niðurgrafinn lækur sem skiptir löndum Kálfshamars og Saura.

Lýsing

Tóftin snýr norðaustur/suðvestur og er 4x5m að utanmáli, opin til suðvesturs. Veggir eru 30-40sm háir, grasi grónir og mest rúmlega 1m á breidd.

Saurar - 63**Hlutverk:** Mótóft**Tegund:** Þúst**Staðhættir**

Um 40m ANA af mókofatóft nr. 62 er aflöng þúst rétt norðan við Stokk, sem er niðurgrafinn lækur sem skiptir löndum Kálfshamars og Saura.

Lýsing

Þústin er algróin, um 3x5,5m að ummáli og snýr NNA-SSV, engin veggjalög eru greinanleg en þústin stendur 40-50sm hærra en umhverfið.

Saurar - 64

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir og lýsing

Rúmlega 60m NNA af tóftum Steinholts (sjá nr. 55) eru mógrafir, sem ná yfir um 860m² svæði. Grafirnar eru algrónar á bilinu 20-70sm djúpar.

Aðrar upplýsingar

Til suðvesturs frá mógröfunum er handgrafinn skurður og kerfi handgrafinna skurða í framhaldi af honum að Kálfshamarstjörn.

Saurar - 65

Hlutverk: Ræsi

Tegund: Niðurgröftur/skurðir

Staðhættir og lýsing

Rúmlega 60m NNA af tóftum Steinholts (nr. 55) eru mógrafir út frá þeim til suðvesturs er handgrafinn skurður til að ræsa fram úr mógröfunum hann beygir svo til vestur og aftur beint til suðurs með stefnu á Ægissíðu þaðan til suðvesturs og sameinast kerfi skurða sem virðist hafa verið til þess að ræsa fram nýtanlegt land til sláttu eða beitar á austurbakka Kálfshamarstjarnar.

Saurar - 66

Sérheiti: Leiðarvarða

Hlutverk: Óþekkt/leiðarvarða/innsiglingarmerki

Tegund: Varða

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þessi þrjú býli [Ægissíða, Holt og Steinholt] voru öll tómthús. Þau stóðu öll á holti sem nefnist Steinholt. Beint austur af Steinholti er Leiðarvarða sem er miðuð við innsiglingarmerki á Sauramöl. Suður af vörðunni var Spánskadys, nú horfin.“ (ÖKE, 3).

Lýsing

Um 50m austur af norðausturhorni túngarðsins á Steinholti er varða á grónu og stórgrýttu holti (Smáholti). Varðan er 40-70sm há, nokkuð hrunin að austan.

Aðrar upplýsingar

Innsiglingamerki á Sauramöl fannst ekki við vettvangsskráningu, né heldur svonefnd Spánskadys, sjá kafla um óstaðsettar minjar.

Mynd 51, varða nr. 66 á svonefndu Smáholti, norðaustur af býlinu Steinholti.

Saurar - 67

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft/þúst

Staðhættir

Á suðurbakka Laxá, rúmlega 520m niður með ánni (til vesturs) frá þjóðveginum er tóft.

Lýsing

Tóftin er 5x10m að utanmáli og snýr NNA/SSV. Veggir eru 10-40sm háir en engir innveggir greinanlegir. Sunnan við tóftina er blautt og þýft en þurr árbakki að norðan.

Aðrar upplýsingar

Tóftin líkist helst mótóft, en engar mógrafir fundust á þessum slóðum sunnan Laxár en tölverðar grafir og mótóftir eru hins vegar norðan árinna (sjá Ós- 35-38).

Saurar - 68

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Á milli Laxár og heimreiðarinnar að Saurum, 45m vestur af þjóðveginum er mógröf.

Lýsing

Mógröfin er á uppbornuðum árbakka, rúmlega 20m suður af Laxá. Hún er grasi gróin, um 200m² að stærð og 50-150sm djúp.

Saurar - 69

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Tæplega 30m suður af heimreiðinni að Saurum og 30m vestur af þjóðveginum eru umfangsmiklar mógrafir og mótóftir við þær í svonefndri Rindakeldu (sbr. örnefnaþekja E.G.).

Lýsing

Mógrafarsvæðið er um 3000m² og grafirnar frá 50-100sm djúpar.

Saurar - 70

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir

Austan við mógrafirnar (nr. 69) er þúst.

Lýsing

Þústin er grasi gróin, þýfð, 40-60sm há og um 5x5,5m að utanmáli.

Saurar - 71

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Innan um mógrafirnar (nr. 69) að sunnan er mótóft.

Lýsing

Tóftin er tæplega 3x3m að utanmáli, opin til vesturs. Hún er grasi gróin, þýfð og um 30-40sm há.

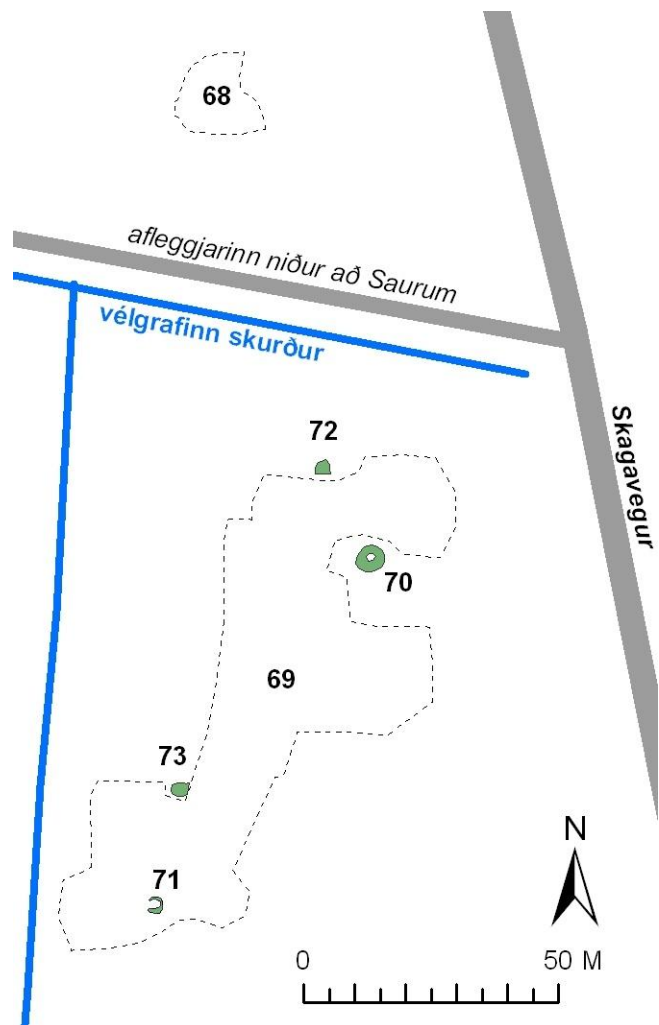
Saurar - 72

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir og lýsing

Norðan við mógrafirnar nr. 69 er hringlaga þúst, líklega leifar mótóftar. Þústin er um 3m á kant og 20sm hærri en umhverfið, slétt að ofan og engin veggjalög sýnileg.

Saurar - 73

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Þúst

Staðhættir og lýsing

Við suðurhluta mógrafanna nr. 69 er önnur þúst, um 3x2,5m á kant og 60sm há, hugsanlega leifar móstafla.

Saurar - 74

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur og hleðsla

Staðhættir

Á gróðursnauðri melbrún, um 130m austur af brúnni yfir Laxá er niðurgröftur með hleðslu.

Lýsing

Niðurgrafið er á milli grjóthleðsla sem eru að mestu hrundar en þær eru 20-50sm háar. Þær liggja VNV/ASA um 5x7m að utanmáli og er niðurgröfturinn lyngi gróinn.

Mynd 52, horft til vesturs yfir niðurgrafið mannvirki nr. 74 í melbrún á bökkum Laxár.

Saurar - 75

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðhættir

Í l yngmóa, 10m suður af niðurgreftri (sjá nr.) er þúst.

Lýsing

Þústin er 7x8m að utanmáli og er 30-40sm há, mosa og lyngi gróin. Hlutverk er óvíst.

Saurar - 76

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir

Um 200m austur af þjóðveginum í löngu dragi austan við svonefnda Árgilshóla er mógröf.

Lýsing

Mógröfin er 20-30sm djúp og um 260m².

Saurar - 77

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Á l ynggrónum meltoppi, nyrst á svonefndum Borgum (rúmlega 300m austur af þjóðvegi) er varða.

Lýsing

Varðan er rúmlega 1x1m að grunnmáli, hrunin og um 20-30sm há.

Aðrar upplýsingar

Um Borgir segir í örnefnaskrá: „Fyrir austan Rinda, en sunnan Árgilshóla, heita Borgir.“ (ÖKE, 4).

Mynd 53, varða nr. 77 á svonefndum Borgum.

Mynd 54, grjóthlaðið lítið byrgi á svonefndum Borgum sunnan Laxár í landi Saura.

Saurar - 78

Hlutverk: Skotbyrgi

Tegund: Tóft

Staðhættir

Nyrst á svonefndum Borgum (rúmlega 300m austur af Þjóðvegi) er skotbyrgi.

Lýsing

Byrgið er grjóthlaðið um 2,3x3m á kant, veggir sem eru að hluta hrundir eru 30-70sm háir og mest um 80sm breiðir. Tóftin er ógróin en umhverfis er lynggróður.

Aðrar upplýsingar

Um Borgir segir í örnefnaskrá: „Fyrir austan Rinda, en sunnan Árgilshóla, heita Borgir.“ (ÖKE, 4).

Saurasel

Saurar - 79

Sérheiti: Saurasel

Hlutverk: Sel

Tegund: Tóft

Staðhættir

Um 530m austur af Þjóðvegi í mólendi við uppborð lækjar drag er seltóft og við hana nokkrar mógrafir.

Lýsing

Tóftin er 10x12m að utanmáli og skiptist í 7-8 hólf. Hún snýr frá norðvestri til suðausturs og hafa 5 dyr snúið til vesturs og dyr eða hlið mót norðvestri. Veggir eru grónir grasi og mosa, 40-50sm háir og mesta breidd þeirra er um 1,5m.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Fyrir ofan Rindann, út við ána, eru Árgilshólar. Þar fyrir ofan er Saurasel.“ (ÖKE, 3).

Saurar - 80

Hlutverk: Mógrafir

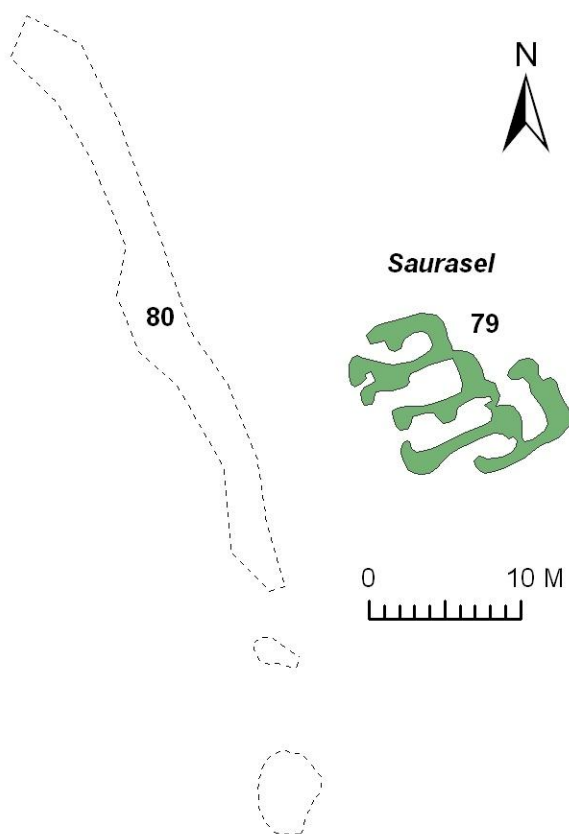
Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Um 530m austur af Skagavegi í mólendi við uppborð lækjar drag er seltóft og vestan við hana nokkrar mógrafir.

Lýsing

Mógrafirnar liggja meðfram uppborðu lækjar dragi frá norðvestri til suður, alls 140m² að flatarmáli. Þær eru um 80sm djúpar.

Saurar - 81

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir og lýsing

Við svonefnt Ytra-Grenjarlágarghorn er illgreinanleg lítil tóft. Tóftin er 4x5,5m að utanmáli og snýr NA-SV. Veggir eru 20-30sm háir og um 1m breiðir, lyngi grónir og falla vel inni umhverfið. Engar dyr eru greinanlegar og tóftin öll óljós og sokkin.

Mynd 55, óljós tóft nr. 81 er næst á mynd og varða nr. 82 efst á svonefndu Ytra-Grenjarlágarghorni í baksýn.

Saurar - 82

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir og lýsing

Efst á svonefndu Ytra-Grenjarlágarghorni er varða. Varðan er mest um 130sm há að norðan en hefur hrunið töluvert til suðurs, hún er um 80sm breið og með hruni rúmum 2m á lengd og stendur á lynggrónu melhorni.

Mynd 56, varða nr. 82 á Ytra-Grenjarlágarghorni.

Saurar - 83

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir og lýsing

Stæðileg varða stendur á lynggrónum melhól um 390m SSV af ósi Laxárvatns. Varðan lítur ekki út fyrir að vera mjög gömul. Hún er ferköntuð á bilinu 190-200sm há og um 1m á kant neðst.

Mynd 57, varða suður af ósi Laxárvatns, sem sést í fjarska til hægri á myndinni.

Saurar - 84

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Norðaustast á svonefndum Borgum, tæpa 300m SA af stóru vörðunni nr. 83 er önnur varða (nr. 84) og hleðsla upp að henni að suðvestan (nr. 85).

Lýsing

Varðan er 140-150sm há, ferköntuð og um 80sm á kant. Varðan sjálf er gróðurvana en stendur á grónum meltoppi.

Saurar - 85

Hlutverk: Óþekkt/smalaþyrngi?

Tegund: Hleðsla/tóft

Staðhættir

Norðaustast á svonefndum Borgum, tæpa 300m SA af stóru vörðunni nr. 83 er önnur varða (nr. 84) og hleðsla upp að henni að suðvestan.

Lýsing

Hleðslan eða þyrngið stendur í nokkrum halla til suðvesturs. Það er um 3,4x2,5m að utanmáli og snýr NA-SV með dyr til suðvesturs. Veggir eru grjóthlaðnir, lágir og grónir, mest um 30sm háir og 50sm breiðir.

Saurar - 86

Hlutverk: Óþekkt/þyrngi

Tegund: Tóft/hleðsla

Staðhættir

Um 340m VSV af Efri-Laxárvatnsósi er grjóthlaðið þyrngi.

Lýsing

Þyrngið sem er um 2,3x1,7m að utanmáli er hlaðið upp að stórum jarðföstum stein sem myndar norðurvegg þess. Veggir eru á bilinu 30-50sm háir og um 50sm breiðir. Dyr hafa verið til austurs.

Saurar - 87

Hlutverk: Gata

Tegund: Gata

Staðhættir

Greinilegar götur eru meðfram Borgunum austanverðum en þar lá þjóðleið. Framhald af þessum götum til suðurs liggur yfir Ferðamannás í landi Kálfshamars (Kálfshamar – 87).

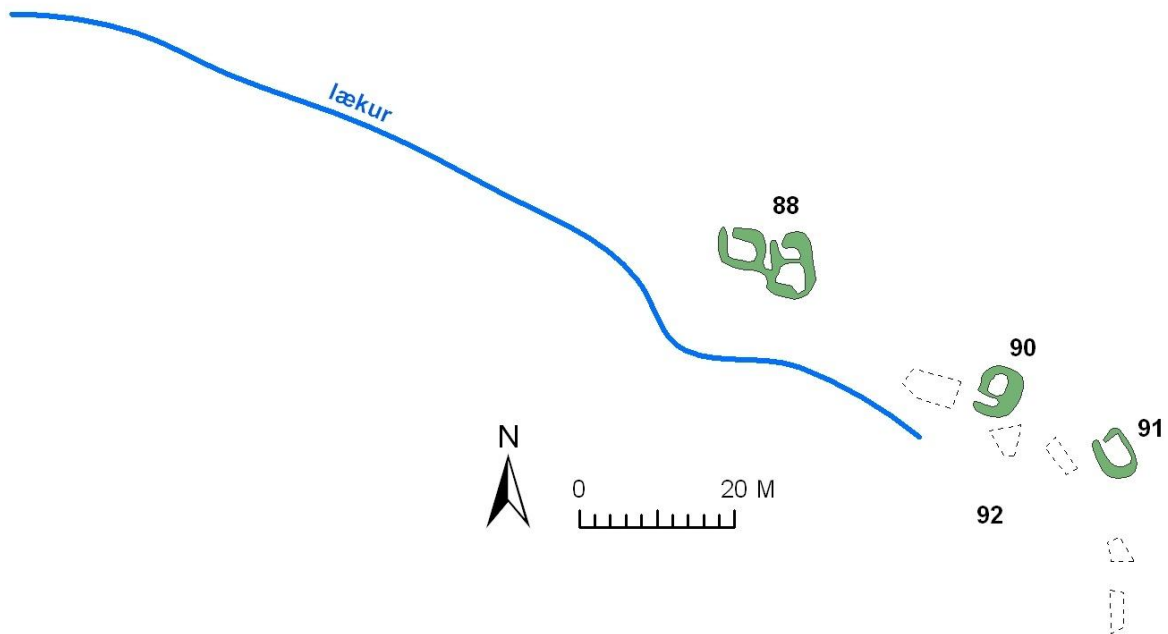

Mynd 58, varða nr. 84 og hugsanlegt smalaþyrngi nær á myndinni nr. 85.

Mynd 59, horft til vesturs yfir hlaðið þyrngi suðvestur af Laxárvatni. Í baksýn sést varða nr. 83.

Sel í Sellág

Saurar - 88

Hlutverk: Sel

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í svonefndri Sellág suðvestan Laxár um 250m norður af Ferðamannaflóa í landi Kálfshamars eru tóftir sels.

Lýsing

Tóftin er þrí- eða fjórskipt og er alls um 8,5x14m að grunnfleti. Vestast er hólfi með dyr til norðurs, 2,5x4m að innanmáli, austan við það gangur eða sund sem opnast til norðurs 1m breitt og 4,5m langt. Þar austan við eru tvö hólfi það norðara 1,2x2,4m með dyr til norðurs og það syðra 3x4m og hafa hugsanlega verið dyr á því til suðurs. Veggir eru algrónir grasi, 30-60sm háir og um 1m breiðir. Tóftin stendur í gróskumiklu dragi, svonefndri Sellág, sem líklega er gamall farvegur Laxár.

Mynd 60, seltóft í Sellág, horft til norðvesturs eftir láginni sem er líklega gamall farvegur Laxár.

Saurar - 89

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í Sellág um 100m norðvestan við seltóftina (nr. 88) er tvískipt tóft.

Lýsing

Tóftin er um 8x10m að grunnfleti, syðra hólfið og það stærra er mest um 3x4,5m að innanmáli og með dyr til vesturs. Nyrðrahólfið er um 1,5x3m og einnig með dyr til vesturs. Veggir eru á bilinu 20-50sm háir og um 1m breiðir.

Þeir eru algrónir grasi, mosa og lyngi en eru þó heldur grænni en umhverfið.

Mynd 61, horft til suðaustur yfir tóft nr. 89 í Sellág.

Saurar - 90

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í Sellág tæpa 25m suðaustur af seltóftinni (nr. 88) er tóft.

Lýsing

Tóftin er 6x6,5m og snýr NA-SV, hún stendur niður í blautu draginu og er að hluta grafin inn í brekkuna til norðausturs. Veggir eru á bilinu 20-50sm háir og um 1m breiðir algrónir grasi. Svo virðist sem tóftin hafi verið tvískipt, þótt einnig geti verið um hrun að ræða. Dyr hafa verið til vesturs úr syðra hólfinu en engar dyr eru á því nyrðra.

Mynd 62, horft til suðurs yfir blautt drag ofarlega í Sellág og tóft nr. 90 neðst á myndinni.

Saurar - 91

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í Sellág tæpa 25m suðaustur af seltóftinni (nr. 88) er tóft.

Lýsing

Tóftin er um 4x6m að grunnfleti, byggð upp við brekkuna að norðaustan og með dyr til norðvesturs. Veggir eru algrónir og tóftin öll illgreinanleg, veggjæð á bili 20-100sm hæst upp við bakkann að norðaustan. Tóftin stendur í nokkrum halla til suðurs og ekki útilokað að um lítinn matjurtagarð geti verið að ræða.

Mynd 63, horft til norðaustur, tóft nr. 91 sést óljóst í bakkannum fyrir miðri mynd.

Saurar - 92

Hlutverk: Mógrafir

Tegund: Niðurgreftir

Staðhættir

Ofarlega (að suðaustan) í Sellág, í blautu dragi neðan við tóftir nr. 90 og 91 eru ummerki um mótekju, nokkrar grafir víðsvegar í draginu einkum meðfram norðurbakkanum. Grafirnar eru grónar og flestar um 1x3m á kant og 30-50sm djúpar.

Saurar - 93

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Við norðvesturenda svonefndar Draugahylstjarnar er varða.

Lýsing

Varðan er um 1m á kant og 30-40sm há. Hleðslan sjálf er ógróin en umhverfis er gróðurryr melur með lyngtorfum.

Mynd 64, varða (nr. 93) við norðvesturenda Draugahylstjarnar, horft til SA.

Saurar - 94

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Varða

Staðhættir

Varða er á melhól um 70m vestan við lækinn sem rennur úr Selreiðartjörn í Laxá.

Lýsing

Varðan er 30-60sm há og um 1m á kant að grunnfleti. Hún er gróni grasi, mosa og lyngi og meltoppurinn sem hún stendur á að mestu lynggróinn.

Mynd 65, varða nr. 94 norðvestur af Selreiðartjörn.

Sel gegnt Tjarnarseli

Mynd 66, horft til vesturs yfir seltóftir á bökkum Laxár gegnt Tjarnarseli í landi Tjarnar.

Saurar - 95

Hlutverk: Sel

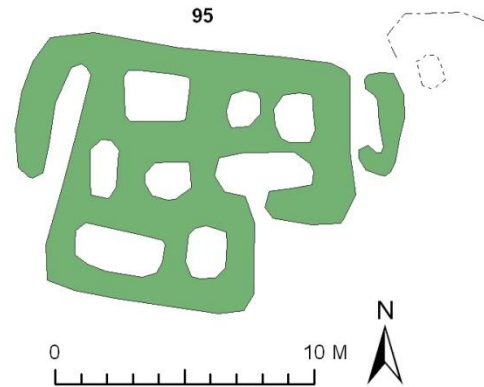
Tegund: Tóft

Staðhættir

Á suðurbakka Laxár um 15m suðaustur af ánni, gegnt Tjarnarseli, eru tóftir sels í landi Saura. Þessar tóftir eru í rúmlega 5km fjarlægð í beinni loftlínu frá bæ á Saurum.

Lýsing

Tóftin er algróin og veggir þýfðir en þó vel greinanlegir og víða sér í grjót. Tóftin snýr nálega austur-vestur og tekur yfir svæði sem er 10x14,5m á kant. Vegg hæð er á bilinu 40-80sm og breidd á bilinu 1-2m. Tóftin skiptist í 9 eða 10 hólf, en vegna hruns er fyrirkomulagið ekki að fullu ljóst.

Saurar - 96

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir

Á árbakkanum um 100m suðvestur af seltóftunum nr. 95 eru mógrafir.

Lýsing

Grafirnar eru algrónar og fremur óljósar og standa við bakka lítillar tjarnar eða hyls sem Laxá rennur í gegnum. Grafirnar eru um 6x13m á kant og á bilinu 50-100sm djúpar.

Saurar – 97 (sama og Kálfshamar – 62)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Að sunnan frá sjó ræður bein lína úr hamrinum milli Kálfshamarsness og Einarsness í vörðu á Steinholtinu; þaðan í vörðu, sem hlaðin er í Kálfshamarsflóa; [...].“ (ÖJB, 2). Þessi klettur kallast Vogaklettur samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar.

Lýsing

Á Vogakletti er grjóthlaðið garðlag, um 1,5m breitt og 7m langt, töluvert hrúnið og nú á bilinu 10-40sm hátt.

Saurar – 98 (sama og Kálfshamar – 89)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá segir: „Að sunnan frá sjó ræður bein lína úr hamrinum milli Kálfshamarsness og Einarsness í vörðu á Steinholtinu; þaðan í vörðu, sem hlaðin er í Kálfshamarsflóa; [...].“ (ÖJB, 2). Varðan fannst ekki við vettvangsskráningu.

Saurar – 99 (sama og Kálfshamar – 90)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir

Landamerki Saura og Kálfshamars: frá vörðu í Kálfshamarsflóa í Digruvörðu. (ÖJB, 2). Digravarða fannst ekki við vettvangsskráningu.

Saurar – 100 (sama og Kálfshamar – 91)

Hlutverk: Óþekkt/landamerki?

Tegund: Varða

Staðhættir

Landamerkin voru úr Digruvörðu í vörðu á Leirdalsbrún og þaðan í stein á há-Sviðningsborgunum, sem merktur er L.M. (ÖJB, 2).

Lýsing

Varða er á Leirdalsbrún hún er á bilinu 40-60sm há og um 1,5x1,5m að grunnfleti. Varðan sjálf er gróðurlaus en umhverfis er mosa- og lynggróinn hellumelur.

Mynd 67, varða nr. 100 á Leirdalsbrún.

Saurar – 101 (sama og Kálfshamar – 92)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Landamerkin voru úr Digruvörðu í vörðu á Leirdalsbrún og þaðan í stein á há-Sviðningsborgunum, sem merktur er L.M. (ÖJB, 2). Steinninn fannst ekki við vettvangsskráningu, en hnit voru tekin samkvæmt landamerkjagrunni Nytjaland og má gera ráð fyrir 20m skekkju eða meira.

Saurar – 102 (sama og Kálfshamar – 93)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Landamerkjavarða var norðanvert í Selhól og þaðan bein lína eins og vörður vísuðu í syðri enda Draughylstjarnar. (ÖJB, 2). Þessi varða fannst ekki á vettvangi en líklega er hér átt við norðanverðan Klaufarhól, en þar liggja merkin samkvæmt landamerkjaþekju Nytjaland og beygja þaðan til austurs í suðurenda Draugahylstjarnar. Hnit voru tekin eftir landamerkjalinu Nytjaland og má gera ráð fyrir skekkju upp að 20m.

Saurar – 103 (sama og Kálfshamar – 94)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Landamerkjavarða var norðanvert í Selhól og þaðan bein lína eins og vörður vísuðu í syðri enda Draughylstjarnar. (ÖJB, 2). Engar vörður fundust á þessari línu, hins vegar er varða við norðvesturenda Draughylstjarnar (sjá Saurar - 93).

Saurar – 104 (sama og Kálfshamar – 95)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Frá Draugahylstjörn voru merkin í stein á brún austan tjarnarinnar og var hann merktur L.M. og frá þeim steini í vörðu sem var á milli Saurasundanna. (ÖJB, 2). Þessi steinn fannst ekki á vettvangi.

Saurar – 105 (sama og Kálfshamar – 96)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Frá Draugahylstjörn voru merkin í stein á brún austan tjarnarinnar og var hann merktur L.M. og frá þeim steini í vörðu sem var á milli Saurasundanna. (ÖJB, 2). Ekki var farið austur fyrir Selreiðartjörn í landi Kálfshamars og þessarar vörðu því ekki leitað á vettvangi.

Saurar – 106 (sama og Kálfshamar – 97)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Frá Saurasundum lágu merkin eins og vörður vísuðu til Illukeldu við Laxá og var þar hlaðin varða. (ÖJB, 2). Ekki var farið austur fyrir Selreiðartjörn í landi Kálfshamars og þessara varða því ekki leitað á vettvangi.

Saurar – 107 (sama og Kálfshamar – 98)

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Frá Saurasundum lágu merkin eins og vörður vísuðu til Illukeldu við Laxá og var þar hlaðin varða. (ÖJB, 2). Ekki var farið austur fyrir Selreiðartjörn í landi Kálfshamars og þessarar vörðu því ekki leitað á vettvangi.

Vöð

Saurar – 108 (sama og Ós - 56)

Sérheiti: Grafarvað

Hlutverk: Vað

Tegund: Vað

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá segir: „Upp frá Ósnum er Hylur í Laxá. Rétt neðan hans er Grafarvað en nokkru ofan hans Skjölduvað, beint suður og niður af Ósbænum.“ (ÖKE, 2). Áin rennur í þröngum grafningi í gegnum mölin norðaustur af bæjarstæði Óss.

Saurar – 109 (sama og Ós - 55)

Sérheiti: Skjölduvað

Hlutverk: Vað

Tegund: Vað

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá segir: „Upp frá Ósnum er Hylur í Laxá. Rétt neðan hans er Grafarvað en nokkru ofan hans Skjölduvað, beint suður og niður af Ósbænum.“ (ÖKE, 2). Samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar var vað milli bæjanna Óss og Litla-Óss um svonefnt

Skjölduvað, þar sem er svolítill hólmi í Laxá skammt ofan við ósa hennar, u.þ.b. í beinni línu milli bæjanna tveggja.

Saurar – 110 (sama og Ós - 54)

Sérheiti: Stekkjarvað

Hlutverk: Vað

Tegund: Vað

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá segir: „Stekkur er rétt norðan við Laxá, alllangt ofan við túnið. Hann stendur á dálítilli flöt, fast vestan við dálítið klettabelti. Rétt norðan hans er Stekkjarvað á Laxá.“ (ÖKE, 2). Samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar var vað á Laxá nefnt Stekkjarvað um 180m austur af bæjarstæði Óss, en stekkur frá Ósi er þar á norðurbakkanum um 40m norður af ánni.

Saurar – 111 (sama og Ós - 53)

Sérheiti: Gilvað/Gilsvað

Hlutverk: Vað

Tegund: Vað

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá Óss segir: „Við Gullbrekkuendann syðri var vað á Laxá nefnt Gilvað, en þar ofan við heitir Laxárgil. Nú liggur brúin yfir þar sem Gilvað var.“ (ÖJJ, 3). Í örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar er vaðið nefnt Gilsvað, en sett niður á sama stað.

Saurar - 112 (sama og Kálfshamar - 79)

Hlutverk: Landamerki?

Tegund: Hleðsla/varða

Staðhættir og lýsing

Vörðunefna er um 360m norðvestur af tóftum býlisins Klaufar, miðað við landamerkiþekju Nyttjalandis þá er þessi varða á merkjum Kálfshamars og Sviðnings. Hleðslan er um 30-40sm há og innan við 1m á kant og stendur á smá gróðurtorfu á annars gróðurryrum leirmel.

Saurar - 116

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Á túnakorti frá 1921 er sýndur matjurtagarður sunnan við bæinn á Saurum, 84m². Ummerki um hann voru ekki greinileg á vettvangi en hnit voru tekin eftir túnakorti eftir að það hafði verið lagt yfir hnitsetta loftmynd.

Saurar - 117

Hlutverk: Beðaslétta

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Á túnakorti frá 1921 er merkt „slétta“, líklega beðaslétta, sunnan við fjárhús nr. 7. Ummerki um þessa sléttu sáust ekki á vettvangi í ágúst 2010, þarna er nú að mestu unnið tún.

Óstaðsettar minjar

Saurar - 113

Sérheiti: Spönskudysjar

Hlutverk: Legstaður/þjóðsaga

Tegund: Heimild

Staðhættir

„Merki við sjó – á milli Saura og Kálfshamars eru í Vogklettinn á miðjum Vog. Vogur heitir út frá Vogkletti – að Framnesi. Framnes var áður nefnt Einarsnes. Fremst á Framnesi eru þrjár dysjar sem heita Spönskudysjar. Munnmæli herma að þarna hafi verið dysjaðir Spánverjar sem þar voru drepnir.“ (ÖKE, 1).

Lýsing

Engin merki fundust um dysjar við vettvangsskráningu á Einarsnesi 2010.

Saurar - 114

Sérheiti: Spánskadys

Hlutverk: Legstaður/þjóðsaga

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þessi þrjú býli voru öll tómtús. Þau stóðu öll á holti sem nefnist Steinholt. Beint austur af Steinholti er Leiðarvarða sem er miðuð við innsiglingarmerki á Sauramöl. Suður af vörðunni var Spánskadys, nú horfin.“ (ÖKE, 3).

Saurar - 115

Hlutverk: Heytóft

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Í úttekt frá 1832 segir: „Heytóftir 2 eru til á jörðunni í brúkanlegu standi.“ (úttekt nr. 100). Ekki er ljóst hvar þessar heytóftir hafa verið og því óvíst hvort einhverjar þeirra skráðar hafa verið í skýrslunni kunni að vera leifar þeirra.

(Saurar – 116 er matjurtagarður og 117 beðaslétta, eru á bls. 79)

Saurar - 118

Sérheiti: Grænatóft

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá segir : „Á miðjum Rinda er Grænatóft.“ (ÖKE, 3). Engin tóft fannst á Rindanum og hugsanlega hefur hún horfið við vegaframkvæmdir en akvegurinn um Skaga liggur nú efri Rindanum.

Ós - söguágrip

Mynd 68. Horft er til norðnorðausturs í átt að bæjarhóli Óss sem er fyrir miðri mynd.

Óss er fyrst getið í rekaskrá Þingeyrarklausturs frá 1285 þar nefnt Ósland.³¹ Jörðin kemur aftur fyrir Sigurðarregistri frá 1525 þá eign Þingeyrarklausturs.³² Ós fór í eyði 1973.³³

Í jarðabók frá 1708 segir: „Þessi jörð segjast menn heyrta hafa, að áður hafi staðið fyrir sunnan Laxá, þar sem nú er kallaður Litliós, og er þetta landspláts milli þeirra takmarka, sem nú er ágreiningum um millum jarðanna.“³⁴ Þetta land tilheyrir Saurum í dag, sjá nánar um Litlaós í fornleifaskrá Saura hér að framan (sjá Saurar – 19).

Náttúrufar og jarðabætur

Í jarðabók frá 1708 segir að beitifjara sé í betra lagi á Ósi meðan ekki leggi ís. Engjar eru sagðar „[...] öngvar nema það lítið sem hent er úr fúa brokflóum, sem þó er valla teljandi“.³⁵ Réttur til upprekstrar á afrétt enginn, en kvikfé sé á jörðinni hætt fyrir dýjum og holgryfjulækjum og verði oft mein að. Torfrista og stunga eru sögð lök en mósukurður nægur til eldiviðar á þrætupartum milli Saura og Óss við Laxá. Rekavon er sögð mjög lítil en jörðin eigi allan hval- og timburreka sem á fjöruna kemur og hafi leiguliði það eina sem lög leyfa en landsdrottinn allt þar umfram. Lax og silungsveiðivon í Laxá er sögð brúkast lítt, þar eð mönnum þyki veiðin svipul, en hafi áður verið að góðu gagni. Heimræði með sama hætti og á Saurum, þ.e. sæmilegt og lending ein fyrir landi og skip gangi eins og ábúandi fái við komið. Sömuleiðis fylgi jörðinni skip og hvíli á leiguliða að fleyta því meðan aflavon er og hafi hann 40 álnir í formannskaup árlega.³⁶

Ábúð

Árið 1703 voru 5 skráðir til heimilis að Ósi en þegar mest var voru þar 14 manns til heimilis.³⁷ Ós fór í eyði 1973.³⁸

Jörð	Ártal	Eigandi/eigendur	Jarðadýrleiki	Landskuld	Kúgildi
Ós	1686 ³⁹	Bændaeign	6 hndr og 160 al	40 álnir	2
Ós	1696 ⁴⁰	Þingeyrarklaustur	7,5 hndr	40 álnir	2

³¹ Íslenskt Fornbréfasafn II, 250.

³² Íslenskt Fornbréfasafn IX, 314.

³³ *Húnaþing II*, 103.

³⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 473.

³⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 473.

³⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 472-473.

³⁷ *Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands*. Skoðaður þann 11.04.2011.

³⁸ *Árbók Ferðafélags Íslands*, 2007, 202.

³⁹ Björn Lárusson (1967), 242.

Ós	1708 ⁴¹		7,5 hndr	20 álnir (var 60)	1 (var 2)
Ós	1847 ⁴²	Bændaeign	8 hndr	40 álnir	2
Ós	1861 ⁴³	-	5,4 hndr	-	-

Eyðibýli?

Jörðin Gullkelda er talin með eyðijörðum í Þingeyrarklaustureign í Sigurðarregistri frá 1525.⁴⁴ Jarðarinnar er næst getið í eyðibýlaskrá Ólafs Olavíusar þar sem segir að jörðin hafi eyðst af vatnsuppgangi en ekki vitað hvenær það gerðist.⁴⁵ Í Föðurtúni Páls Kolka segir: „Suður við Laxá var Gullkelda, sem er talin meðal eyðijarða Þingeyraklausturs og ekki mun hafa verið byggð í margar aldir, en örnefnið lifir þó enn.“⁴⁶ Nokkuð er um minjar á þessu svæði en engin augljós bæjartóft og má vera að Skagavegur hafi verið lagður yfir bæjarstæðið (sjá nánar í umfjöllun um minjar í Gullkeldu aftar í skýrslunni).

Sel

Seltóftir eru á þremur stöðum í landi Saura. Í fyrsta lagi svonefnt Saurasel (Saurar – 79) um 300m austur af Laxárgili. Þá eru ónefndar selrústir í svonefndu Seldragi skammt vestur af bæjartóftum Klaufar (Saurar - 88) og aðrar nafnlausar tóftir sunnan Laxár gegnt Tjarnarseli (Saurar - 95), um 1km ANA af Klauf. Í jarðabókinni frá 1708 segir: „Tóftarústir eru í Sviðningslandi, sem kallað er Ósssel, en ekki vita menn hvort jörðin á hjer selstöðu eður hún hefur áður verið tilkeypt.“⁴⁷ Örnefnið Óssel/Ósssel er ekki þekkt í dag og óvíst til hvaða minja er hér vísað.

⁴⁰ Björn Lárússon (1967), 242.

⁴¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 473.

⁴² *Jarðatal á Íslandi*, 243.

⁴³ *Ný jarðabók*, 90.

⁴⁴ *Íslenskt Fornbréfasafn IX*, 314.

⁴⁵ Ólafur Ólavíus (1964), 286.

⁴⁶ P.V.G. Kolka (1950), 23.

⁴⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín VIII*, 473.

Fornleifaskrá

Mynd 69, túnakort frá 1921 eftir Ágúst B. Jónsson lagt yfir loftmynd frá Loftmyndum ehf. Númerin á myndinni eru hlaupandi númer minja í skýrslunni, nr. 1 bærinn, 2 fjósið o.s.frv. Samkvæmt upplýsingum á túnakortinu hefur túnið verið 1.9 ha. og matjurtagarður nr. 3 verið 50m².

Ós - 1

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Tóft

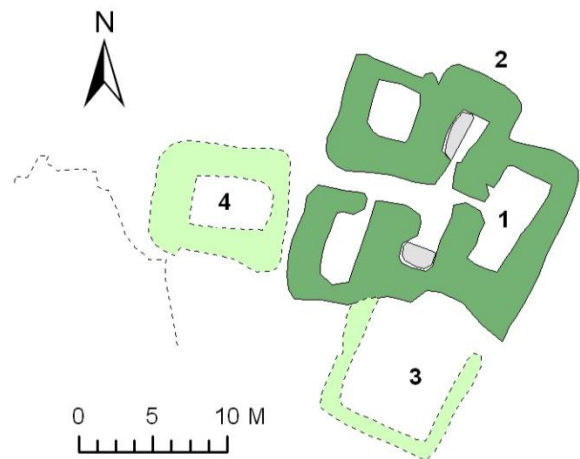
Hættumat: Bæjarhóllinn er út við sjó og stafar hætta af landbroti og ágangi búfjár.

Staðhættir

Á túnakorti frá 1921 er bærinn syðst og vestast í túni og sambyggt honum fjós og kálgarður.

Lýsing

Bæjartóftin stendur á töluverðum bæjarhóli, gangabær með fimm húsum og hlaði til vesturs. Göngin eru um 11m löng og hefur baðstofan verið fyrir enda þeirra að austan um 3x7m að innanmáli. Næst baðstofunni að sunnan er minna hús (um 2x4m) með

grónum hleðslum í suðurenda, hugsanlega leifum hlóða og líklegt að þar hafi eldhúsið verið. Gengt því hinu megin ganganna er lítið hús (2x3,5m) með grjótbekk meðfram vesturvegg, hugsanlega stallur eða jata fyrir búpening. Ysta húsið að sunnanverðu er um 2,3x5m en gengt því norðan ganganna er síðasta húsið, 3,1x3,6m, engar greinilegar dyr eru úr því og óvíst hvort innangengt hefur verið í það úr göngunum. Utanmál tóftarinnar er 16,5x17,5, vegg hæð er frá 30-150sm og mesta breidd um 2,5m. Mikið grjót er í veggjum og sjást sumstaðar 5-9 steinaraðir, torf er bæði úr streng og að því er virðist kvíahnaus, að mestu gróið en rof er á nokkrum stöðum vegna ágangs sauðfjár.

Aðrar upplýsingar

Í úttekt frá 1829 eru eftirfarandi hús skráð: baðstofa, búrhús, eldhús, göng frá baðstofu til útityra, fjárhúskofi innan bæjar fyrir 17 eða 18 kindur. Þar segir einnig að heytóftir séu tvær, gamlar og hrörlegar en ekki kemur fram hvort þær hafi verið við bæinn (*Ós í Nesjum*. Skjalasafn umboðanna. Þingeyrarklaustursumboð. Nr. 99).

Mynd 70, samsett mynd af norðurhluta bæjartóftarinnar á Ósi. Fjós kann að hafa verið í annarri hvorri tóftinni fyrir miðri mynd eða lengst til vinstri. Hluti baðstofunnar sést lengst til hægri.

Ós - 2

Hlutverk: Fjós

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á túnakorti frá 1921 er bærinn syðst og vestast í túni og við hann fjós og kálgarður.

Lýsing

Bæjartóftin stendur á töluverðum bæjarhóli, gangabær með fimm húsum og hlaði til vesturs. Líklegast er að fjósið hafi verið fyrir miðju að norðanverðu. Lítið hús (2x3,5m) með grjótbekk meðfram vesturvegg, hugsanlega stallur eða jata fyrir búpening. Húsið næst vestan við þetta, ysta húsið að norðanverðu, kemur þó einnig til greina en það er að mestu grjóthlaðið að innanverðu.

Ós - 3

Hlutverk: Kálgarður

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Á túnakorti frá 1921 er bærinn syðst og vestast í túni og við hann fjós og kálgarður.

Lýsing

Matjurtagarður er fast sunnan við bæinn og liggur í halla mót suðri. Hann liggur í stefnuna NA/SV og er um 9x9m að utanmáli. Veggir eru grasi grónir og hæð þeirra 30-60sm en mesta breidd rúmlega 1m.

Mynd 71, samsett mynd af suðurhluta bæjartóftarinnar á Ósi, lengst til vinstri sést hluti baðstofu. Fyrir miðju leifar hugsanlegs eldhúss og óskilgreinds stæðilegs húss hægra megin þess. Lengst til hægri á myndinni sést óþekkt tóft, nr. 4 gengt bæjardyrum.

Ós - 4

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Vestan í bæjarhólnum er tóft sem sýnd er á túnakorti frá 1921 þar merkt hús og hefur að líkindum verið einhverskonar útihús s.s. fyrir skepnur, smiðja eða skemma.

Lýsing

Tóftin er 8x9m að utanmáli, veggir eru hæstir um 1,5m og mest um 2,5m á breidd. Hún er grasi gróin en grjóthleðslur eru í vegg til vesturs og hrunið grjót. Engar dyr eru greinanlegar.

Aðrar upplýsingar

Í fjörunni vestan við tóftina er bakki, rofinn vegna ágangs sjávar, þar sjást móöskulög, kol, beina- og skeljarusl.

Mynd 72, horft til austurs yfir tóftir fjárhúsa (nr. 5) norðarlega í túninu á Ósi.

Ós - 5

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á túnakorti frá 1921 er bærinn syðst og vestast í túni en í norðaustur horni túnsins er merkt hús, að líkindum útihús. Tóft er í túninu rúmlega 180m norðaustur af bæjartóftinni (nr. 1).

Lýsing

Tóftin er 11x13m að utanmáli, tvístæð garðahús með heytóft til austurs og hefur verið innangegnt yfir í hana af görðunum. Tóftin snýr norður/suður og þilstafn hefur verið mót vestri. Grjóthlaðnir útveggir standa sæmilega og eru frá 20-110sm á hæð og mesta breidd þeirra er um 1,5m. Veggir eru grasi grónir þar sem ekki sér í grjóthleðslur en veggir heytóftar eru óverulegir. Garðar eru grjóthlaðnir um 20sm háir.

Aðrar upplýsingar

Norðvestan við fjárhústóftina er dökkgræn þúst, 4x12m að utanmáli sem gæti verið útmokstur úr fjárhúsunum. Sunnan tóftarinnar er hrúga af nokkuð stóru grjóti um 1x2m á kant og um 30sm há, austan við tóftina er önnur grjóthrúga með fremur flötum steinum um 130sm í þvermál og álíka há og hin. Hugsanlega er um að ræða grjót sem nýtt hefur verið til að fergja hey við húsin. Um 18m suðaustan við fjárhúsin nr. 5 er hrúga eða þúst nr. 21 með greinilegum byggingaleifum, hugsanlega leifar fjárhúsanna nr. 18, eða einhvers annars húss sem jafnað hefur verið við jörðu og leifum þess mokað út fyrir túnið.

Mynd 73. Horft er eftir túngarðinum úr fjörunni til austurs.

Sjást á kafla við suðvestur hluta túnsins, meðfram Laxá. Þar hefur verið hlaðið undir girðingu og eru hleðslurnar sýnilegar á um 75m kafla og eru um 20sm háar og 60sm breiðar.

Ós - 6

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Garðlagið er í hættu vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Við norðurenda túnsins er garðlag sem liggur frá fjörunni í vestri yfir gróið en stórgrýtt holt til austurs.

Lýsing

Garðlagið er grjóthlaðið, rétt rúmlega 100m langt og liggur frá fjörunni í vestri til austurs og við austurendann beygir það til suðausturs. Það er 1-1,4m á breidd og 50-100sm á hæð.

Aðrar upplýsingar

Greinilegar hleðslur úr torfi og grjóti

Ós - 7

Hlutverk: Öskuhaugur

Tegund: Jarðfundnar minjar (rofabarð)

Hættumat: Hætta vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir og lýsing

Vestan í bæjarhólnum er tóft sem sýnd er á túnakorti frá 1921 þar merkt hús og hefur að líkindum verið einhverskonar útihús s.s. fyrir skepnur, smiðja eða skemma. Fast suðvestan við það er um 1m hár rofabakki. Mikið af fiskibeinum og kúskeljum sjást í lögum þarna í bakkanum, ásamt þykkum lögum af móösku og þynnri kolalögum. Greinilegt er að þarna hefur verið öskuhaugur, en hleðslubrot benda til að mannvirki kunni einnig að leynast þar undir.

Mynd 74, horft í rofabarð suðvestan við bæjarstæðið á Ósi. Þykk lög af móösku, ásamt lögum af fiskibeinum og skeljaleifum.

Ós - 8

Hlutverk: Óþekkt, öskuhóll

Tegund: Hóll

Hættumat: Mikil hætta vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Um 26m suður af bæjartóftinni (nr. 1) er gróinn hóll í lágri aflíðandi brekku sem gengur til austurs frá sjávarkambinum.

Lýsing

Hóllinn er nánast hringlaga, um 6,5m að þvermáli, 50-70sm hár og grasi gróinn. Engin mannvirki eru greinanleg á hólnum og hlutverk hans óvíst en mögulegt er að þetta sé öskuhóll.

Mynd 75. Horft er með ströndinni til suðvesturs og í baksýn sér í Kálfshamarsvíta. Grjóthlaðin tóftin er í mikilli hættu vegna nálægðar við sjó og hefur grjóti skolað upp á land við tóftina.

Ós - 9

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Á grónum sjávarbakka um 15m norðvestur af bæjartóftinni (nr. 1) er tóft.

Lýsing

Tóftin er grjóthlaðin, 3,5x4,5m að utanmáli og snýr með ströndinni frá suðvestri til norðausturs. Hæð veggja er 40-60sm og breidd mest rúmlega 1m. Grjót sem að skolað hefur á land liggur á dreif um tóftina og umhverfis hana.

Ós - 10

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat:

Hætta vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Á grónum sjávarbakka um 16m norður af bæjartóftinni (nr. 1) er tóft.

Lýsing

Tóftin er algróin grasi og liggur samsíða sjávarbakkanum frá suðvestri til norðausturs. Dyr eru á suðvestur horni og snúa til

Mynd 76. Fyrir miðri mynd er tóft nr. 10 og til vinstri við hana grjótveggir sem eftir standa af tóft nr. 11. Horft er með ströndinni til NNA.

vesturs. Utanmál tóftar er 5x6m, hæð veggja 20-30sm og mesta breidd er rúmlega 1m. Hugsanlega er hér um sjóbúð eða hjall að ræða.

Ós - 11

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Á grónum sjávarbakka um 16m norður af bæjartóftinni (nr. 1) er tóft (nr. 10) og við norðvesturhorn hennar er önnur tóft, grjóthlaðin.

Lýsing

Tóftin er að hluta farin í sjó en það sem eftir stendur er um 2x5m að utanmáli. Hæð veggja er 40-60sm en ekki er mögulegt að greina hver breidd þeirra hefur verið.

Ós - 12

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Hættumat: Mikil hætta vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Um 24m suðvestur af bæjartóftinni (nr. 1) er grjóthlaðin hleðsla utan í grónum hól fast við fjöruna.

Lýsing

Hleðslan er um 5m löng og liggur frá SSA til NNV, 30-50sm há. Engin önnur mannvirki sjást á eða við hólinn og óvíst hvaða hlutverki hleðslan hefur gegnt. Grjóti hefur skolað upp á land umhverfis hleðsluna og er hún því í mikilli hættu vegna landbrots.

Mynd 77. Grjóthleðsla við fjöruna suðvestur af bæjartóftinni. Horft er eftir ströndinni til suðvesturs.

Ós - 13

Hlutverk: Brunnur, brunnhús

Tegund: Tóft, niðurgröftur með hleðslu

Staðhættir

Um 27m suðaustur af bæjartóftinni (nr. 1) u.þ.b. miðja vegu milli bæjartóftarinnar og Laxár er niðurgrafin tóft með með grjóthleðslu. Tóftin er á mörkum gamals árfarvegar Laxár og holtsins sem er þar uppaf (norðan við).

Lýsing

Tóftin er næsta hringlaga, með gróna veggum um 1m breiða og 30-50sm háa sem hlaðnir hafa verið umhverfis hringlaga niðurgröft, brunn, sem er grjóthlaðinn að innan. Vatn er í brunnum en hann er þó að mestu fullur af mold og grjóti. Hann er innan við 1m í þvermál en tóftin er um 3,5m að utanmáli og opnast til norðvesturs.

Mynd 78, horft suðaustur yfir leifar brunns/brunnhúss nr. 13.

Ós - 14

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft, þúst

Staðhættir

Á norðurbakka Laxár, rúmlega 50m suðaustur af bæjartóftinni (nr. 1) er tóft.

Lýsing

Tóftin eða þústin er grasi gróin, um 4x4m á kant og veggja hæð er 10-20sm. Breidd veggja er um 1m.

Mynd 79. Horft er til norðausturs og ber hólinn við himinn, rétt ofan við miðja mynd.

Ós - 15

Hlutverk: Óþekkt, bæjarhóll

Tegund: Hóll

Staðhættir

Á grónu klapparholti á norðurbakka Laxár, rúmlega 60m austur af bæjartóftinni (nr. 1) er hóll.

Lýsing

Hóllinn er nokkuð stór eða um 20m í þvermál og 2-3,5m á hæð. Engar greinilegar tóftir sjást á honum en þar eru ójöfnur sem kunna að vera leifar mannvirkja.

Ós - 16

Hlutverk: Óþekkt

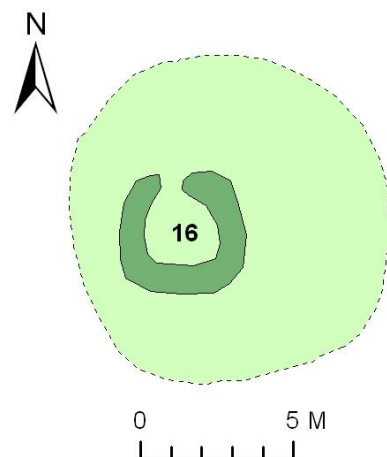
Tegund: Tóft

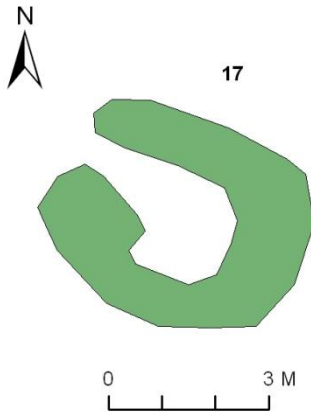
Staðhættir

Í túni, tæplega 95m ANA af bæjartóftinni (nr. 1) er gróinn hóll og á honum tóft.

Lýsing

Tóftin er um 4x4m að utanmáli, með dyr sem snúa til norðurs. Hún er algróin grasi og hæð veggja er 10-40sm en breidd þeirra er mest um 1m. Tóftin stendur á svolitlum hól á má vera að þar séu eldri mannvirki undir sverði. Hóllinn er grasi gróinn og um 10m á kant og 40-60sm hár.

Ós - 17

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Í túni, tæplega 100m norðnorðaustur af bæjartóftinni (nr. 1) er gróinn hóll og á honum tóft.

Lýsing

Hóllinn er um 7,5x9m á kant og 50-60sm hár og á honum tóft sem er 4x5m að utanmáli með dyr sem snúið hafa til norðvesturs. Tóftin er grasi gróinn eins og hóllinn og ögn niðurgrafin. Hæð veggja er um 10-30sm og mesta breidd tæplega 1,5m. Hóllinn er tæpa 20m frá fjörinni og hefur grjóti skolað upp á land og nær að hólnum.

Ós - 18

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Tóft, dældir

Staðhættir

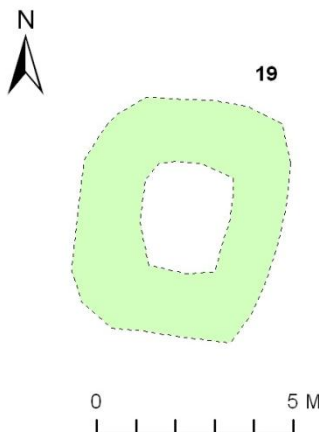
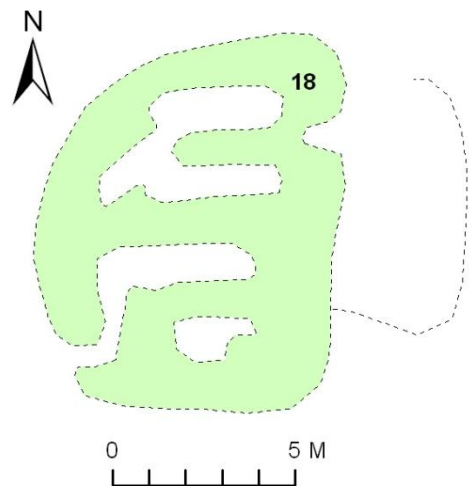
Í túninu um 120m norðaustur af bæjartóftinni (nr. 1) er tóft.

Lýsing

Tóftin snýr norður/suður, líklega tvístæð garðahús með heytóft til austurs, 10x12m að utanmáli. Útveggir eru grasi grónir, lágir og illgreinilegir í túninu, mest um 20sm háir 1,5m breiðir og á milli þeirra dældir sem marka krærnar. Dyr hafa snúið mót vestri en eru aðeins greinanlegar á syðra húsínu.

Aðrar upplýsingar

Um 18m suðaustan við fjárhúsin nr. 5 er hrúga eða þúst nr. 21 með greinilegum byggingaleifum, hugsanlega leifar fjárhúsanna nr. 18, eða einhvers annars húss sem jafnað hefur verið við jörðu og leifum þess mokað út fyrir túnið.

Ós - 19

Hlutverk: Óþekkt

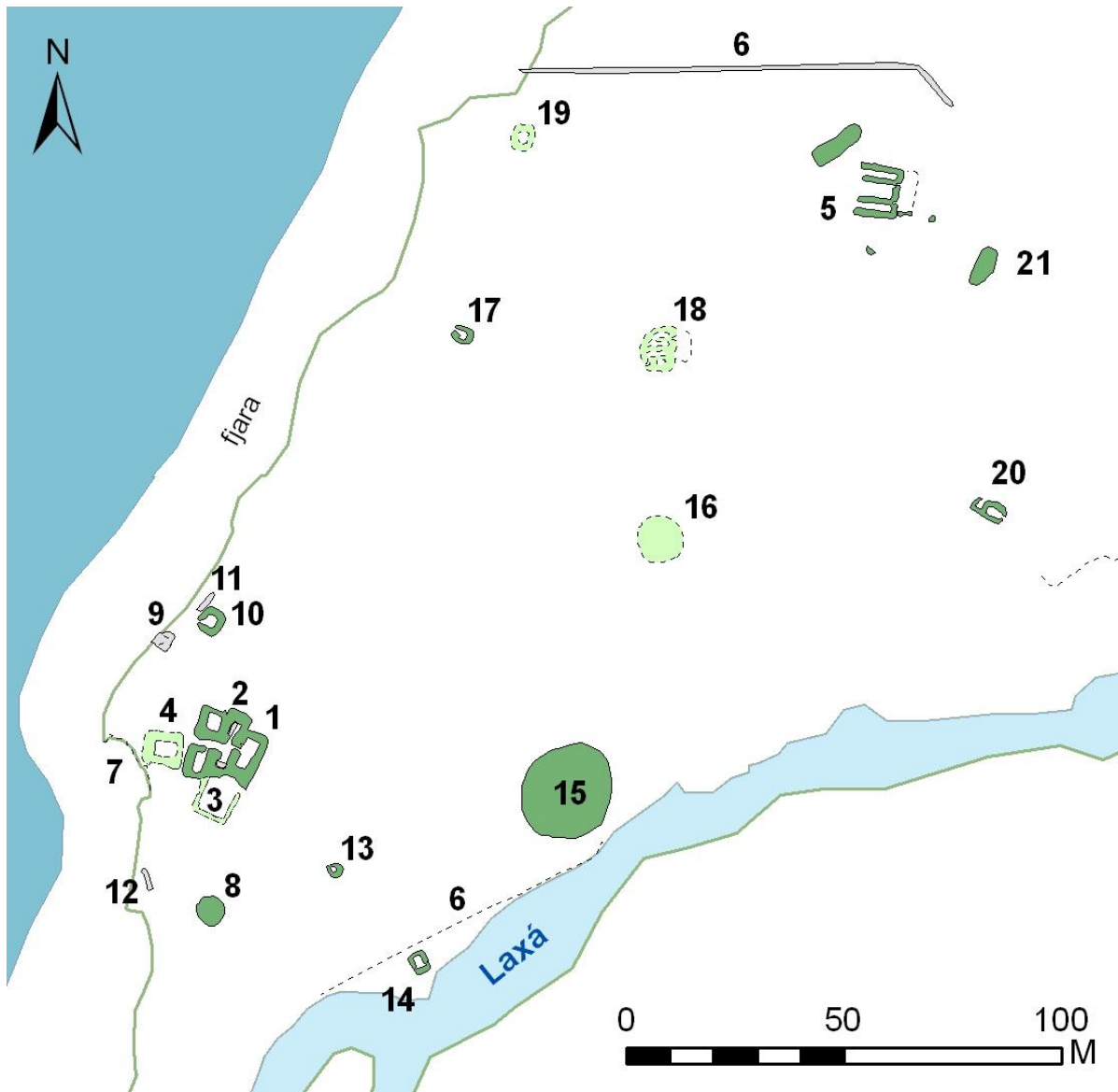
Tegund: Þúst, tóft?

Staðhættir

Í norðvesturhorni túnsins rúmlega 140m norðaustur af bæjartóftinni (nr. 1) er þúst eða illa farin tóft um 10m frá brattri grjótfjöru.

Lýsing

Þústin er um 5x5,5m að utanmáli og er dæld ofan í hana miðja. Veggjahæð er 10-20sm og breidd mest 2m. Þústin er grasi gróin og þýfð. Hugsanlega leifar af sjóbúð eða hjalli.

Ós - 20

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðhættir

Beint austur af túninu á Ósi er stekkjartóft, rúmlega 170m ANA af bæjartóftinni (nr. 1) og rúma 40m norður af Laxá. Hún liggur við gamlan árfarveg Laxár suður undir u.þ.b. 130sm háum bakka.

Lýsing

Tóftin er tvískipt, lambakró til norðvesturs, með hliði til norðausturs, en rétt til suðausturs með hliði til sömu áttar. Tóftin er 4x7,5m að utanmáli, veggir eru grasi grónir, 10-70sm háir og mest um 1,5m á breidd.

Mynd 80, horft til vesturs yfir stekkjartóft (nr. 20) við gamla túnjaðarinn á Ósi.

Ós - 21

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðhættir og lýsing

Í jaðri gamla túnsins á Ósi, um 18m suðaustur af fjárhúsunum nr. 5 er hrúga eða þúst með greinilegum byggingaleifum, grjóti og steinsteypu. Hrúgan er að mestu gróin, á bilinu 20-100sm há, sporöskjulaga 9,5x5m á kant.

Aðrar upplýsingar

Hugsanlega eru þetta leifar fjárhúsanna nr. 18, eða einhvers annars húss sem jafnað hefur verið við jörðu og leifum þess mokað út fyrir túnið. Óvíst erum aldur þessara byggingaleifa og hugsanlegt að þær séu yngri en 100 ára og teljist því ekki í lagalegum skilningi til fornleifa.

Ós - 22

Hlutverk: Náma (mó-/torftaka)

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir og lýsing

Óljós ummerki um mó- eða torftöku eru undir hólnum austan við túnið á Ósi, milli holtsins og Laxár. Um 10-40sm háir manngerður bakki sést á um 130m kafla norðan við ána og bendir til að þar hafi efni verið tekið, torf eða mór.

Ós - 23

Hlutverk: Naust

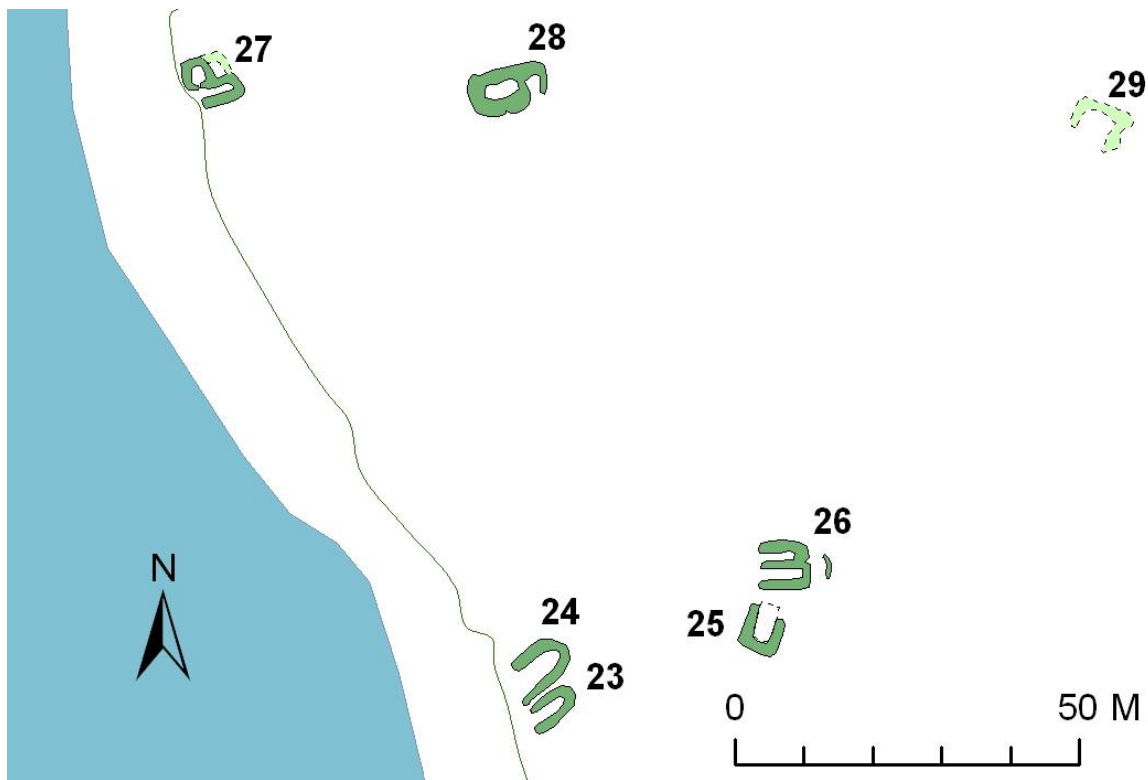
Tegund: Tóft

Staðhættir

Fyrir norðan bæinn er vík sem nefnist Ósvík, hún endar við Stekkjartanga í norðri (ÖKE, 1-2). Norðarlega í vikinni, sunnan undir Stekkjartanga eru tvö samsíða naust eða hróf við fjöruna.

Lýsing

Tóftirnar eru bátslaga, opnar til hafs og liggja í stefnuna norðaustur/suðvestur og er nyrðri tóftin heldur stærri 5x9m að utanmáli en syðri tóftin 3,5x6,5m. Veggir eru grasi grónir, 30-60sm háir og mesta breidd um 120sm.

Ós - 24

Hlutverk: Naust

Tegund: Tóft

Staðhættir

Fyrir norðan bæinn er vík sem nefnist Ósvík sem endar við Stekkjartanga í norðri (ÖKE, 1-2). Norðarlega í víkinni, sunnan undir Stekkjartanga eru 2 samsíða tóftir nausta við fjöruna.

Lýsing

Tóftirnar eru bátslaga, opnar til hafs og liggja í stefnuna norðaustur/suðvesturs og er nyrðri tóftin heldur stærri 5x9m að utanmáli en syðri tóftin 3,5x6,5m. Veggir eru grasi grónir, 30-60sm háir og mesta breidd um 120sm.

Ós - 25

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á grænni sléttri grundu, rúmlega 20m austur af tóftum nr. 23 og 24 eru tvennar tóftir.

Lýsing

Syðri tóftin snýr NNA/SSV og er 5x6m að utanmáli og hafa dyr snúið mót NNA. Veggir eru grasi grónir, nokkuð rofnir að innan og stendur tóftargólfið um 20-30sm lægra en umhverfið. Mesta hæð veggja er 80sm, en lægstir eru þeir um 10sm, veggbreiddin er á bilinu 1-1,5m .

Mynd 81, horft til austurs yfir tóftir fjárhúss (nr. 26) og hálf niðurgrafinnar tóftar sunnan hennar (nr. 25).

Ós - 26

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Tóft

Staðhættir

Á grænni sléttri grundu, rúmlega 20m austur af tóftum nr. 23 og 24 eru tvennar tóftir.

Lýsing

Nyrðri tóftin er tvískipt, fjárhústóft sem snýr austur/vestur og tekur yfir svæði sem er um 9,5x6,5m á kant, tvennar dyr virðast hafasnúðið mót vestri, í átt til sjávar. Grjóthlaðinn garði er fyrir miðri tóft og að líkindum hefur verið heytóft til austurs en aðeins hluti hennar sést enn. Tóftin er grasi gróin og veggir að nokkru komnir í þúfur, hæð þeirra er 20-60sm og breidd mest um 1,5m.

Aðrar upplýsingar

Í úttekkt frá 1829 segir að heytóftir séu tvær, gamlar og hrörlegar (nr. 99). Óvíst er hvaða heytóftir er átt við.

Ós - 27

Sérheiti: Stekkjartangi

Hlutverk: Stekkur?

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta vegna nálægðar við sjó.

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Fyrir utan bæinn, Ós, er Ósvík. Tanginn norðan við Ósvík heitir Stekkjartangi. Á honum, uppi á bakkanum, er Stekkur.“ (ÖKE, 2). Fremst á Stekkjartanga er tvískipt tóft, mögulega stekkjartóftin sem nefnd er í örnefnaskrá.

Mynd 82, horft til suðurs yfir stekkjartóft (nr. 27) sem er að brotna í sjó.

Lýsing

Tóftin liggur í vinkel og snýr annar hlutinn norður/suður, mögulega lambakró og er hlið á henni til suðurs. Hinn hlutinn, hugsanlega rétt, snýr austur/vestur með hliði til vesturs. Við norðaustur horn tóftarinnar er illgreinanlegt veggjalag, hugsanlega hluti eldri tóftar sem bendir til að stekkurinn hafi verið byggður á eldri minjum. Hæð veggja er 30-50sm og mesta breidd 1,5m. Tóftin stendur fremst á sjávarbakka sem brýtur af og mögulega hefur brotnað af

suðvestur horni tóftar. Hún er grasi gróin, veggir þýfðir en fjörugrjót sem skolað hefur á land liggur í og umhverfis tóftina. Samanlagt ná tóftirnar yfir 6,5x7m svæði.

Mynd 83, óþekkt tóftarbrot (nr. 28) austan Stekkjarness, norðarlega í landi Óss.

Ós - 28

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Fremst á Stekkjartanga er tvískipt tóft (sjá nr. 27) og á sléttri grund tæpum 30m austar er önnur tóft.

Lýsing

Tóftin er tvískipt og liggur austur/vestur, 6x10m að utanmáli. Dyr eða hlið er við SA horn tóftar en ekki eru greinanlegar dyr á vestara hólfi. Veggir eru grasi grónir og hlaupnir í þúfur, þeir eru 30-50sm háir og mesta breidd eru tæpir 2m.

Ós - 29

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Rúmlega 100m austur af stekkjartóftinni á Stekkjartanga (nr. 27) er tóft (nr. 29).

Lýsing

Tóftin snýr NV/SA, 5x7m að utanmáli og opin til suðvesturs. Veggir er 40-50sm háir og mest tæplega 2m á breidd, þeir eru grasi grónir og hlaupnir í þúfur.

Mynd 84, á myndinni til vinstri sést norðurhluti réttarinnar á Réttartanga (nr. 30), til hægri er samsett mynd þar sem horft er til austurs og suðurs.

Ós - 30

Sérheiti: Réttartangi

Hlutverk: Rétt

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta vegna ágangs sjávar.

Staðhættir

„Fyrir utan bæinn, Ós, er Ósvík. Tanginn norðan við Ósvík heitir Stekkjartangi. [...] U.þ.b. 400 föðmum norðan Stekkjartanga er Réttartangi og eru sker og flúðir fram af honum. (ÖKE, 2). Á fjörुकambinum nyrst í Óslandi er grjóthlaðin rétt, Ósrétt, gömul skilarétt Nesbænda.

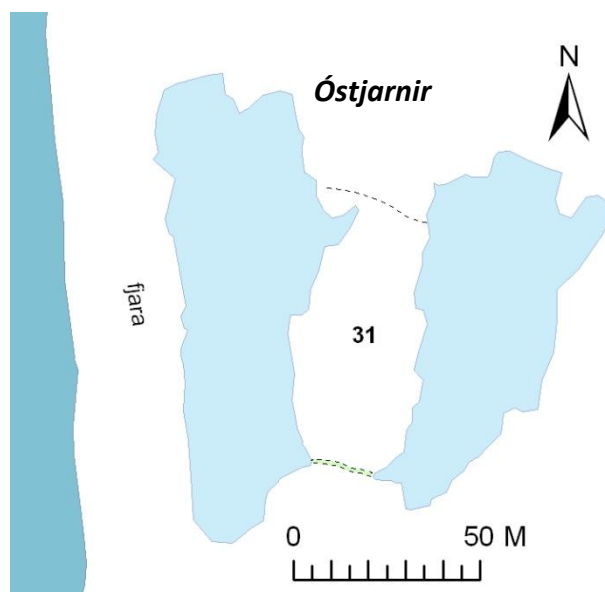
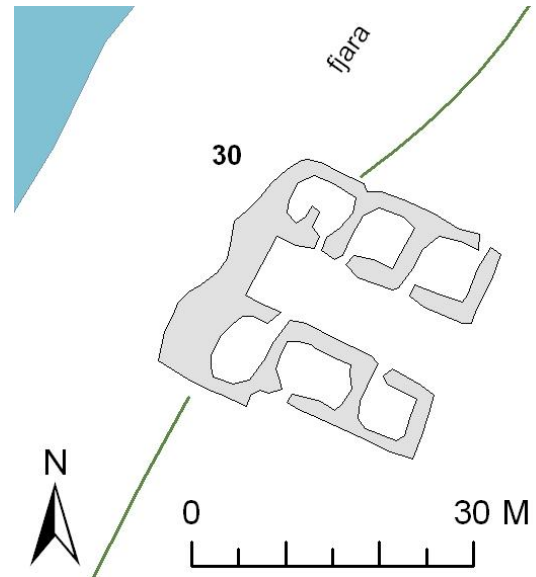
Lýsing

Réttin snýr NV/SA og er 25x25m að utanmáli. Hún samanstendur af 6 dilkum þar sem 3 og 3 dilkar eru samliggjandi og almenningur á milli þeirra. Veggir sem hlaðnir eru úr sjóbörðu grjóti eru 40-120sm háir og mest um 2m á breidd.

Þeir standa víða ágætlega en eru í mikilli hættu vegna ágangs sjávar. Mölin er sífellt að færast lengra uppá landið og eru vesturveggir réttarinnar að mestu komnir á kaf og töluvert af grjóti komið inní dilkana að vestan.

Aðrar upplýsingar

Á Réttartanga er Ósrétt. Hún var áður fjárrétt sveitarinnar í mörg ár. Hún var byggð í tíð Jóseps, föður Jóhanns. Ósrétt var lögð niður 1926 og í staðinn upp tekin Klittarétt í landi Tjarna.“ (ÖKE, 2).

Ós - 31

Sérheiti: Náttthagi

Hlutverk: Náttthagi

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Suður og austur af Réttartanga, u.þ.b. mitt á milli hans og Stekkjartanga, eru tvær tjarnir. [...]. Tjarnirnar heita Óstjarnir. Á milli þeirra heitir Náttthagi.“ (ÖKE, 2).

Lýsing

Óstjarnir liggja samsíða norður/suður og á milli þeirra er gróinn og sléttur bakki. Að sunnan er lágt garðlag, um 20-30sm hátt og 50sm breitt sem lokar um 16m breiðu bili milli tjarnanna. Að norðan er afar óljóst hugsanlegt garðlag um 25m langt. Bæði eru þessi garðlög óveruleg og líklegt að girt hafi verið með vír ofan á þeim. Svæðið innan garðlaganna er um 30x70m á kant.

Ós - 32

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðhættir

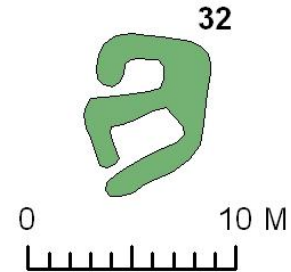
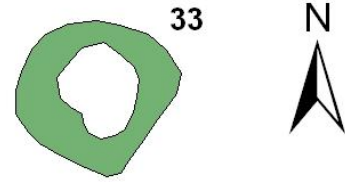
Á norðurbakka Laxár, tæplega 270m austur af túninu á Ósi eru tvennar tóftir, stekkjartóft og líklega rétt.

Lýsing

Stekkjartóftin stendur fram á klapparnefi við Laxá. Hún er tvískipt, lambakró til norðurs en rétt til suðurs, tvenn hlið hafa verið og snúa bæði til vesturs. Tóftin er tæplega 6x7m að utanmáli, veggir grasi grónir og þýfðir, 30-50sm háir og mest um 2m á breidd.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir, „Stekkur er rétt norðan við Laxá, alllangt ofan við túnið. Hann stendur á dálítilli flöt, fast vestan við dálítið klettabelti. Rétt norðan hans er Stekkjarvað á Laxá.“ (ÖKE, 2).

Ós - 33

Hlutverk: Óþekkt, rétt

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Á norðurbakka Laxár, tæplega 270m austur af túninu á Ósi eru tvennar tóftir, stekkjartóft (nr. 32) og 10m norðan hennar er önnur tóft, mögulega rétt.

Lýsing

Umhverfis tóftina er stórþýft og votlent og veggir tóftar, sem eru grasi og mosa grónir, komnir í þúfur. Tóftin er 6x7m að utanmáli, vegg hæð er frá 40-70sm og breidd þeirra mest um 2m. Ekki er ljóst hvar dyr /hlið hefur verið á tóftinni.

Ós - 34

Hlutverk: Mógröf

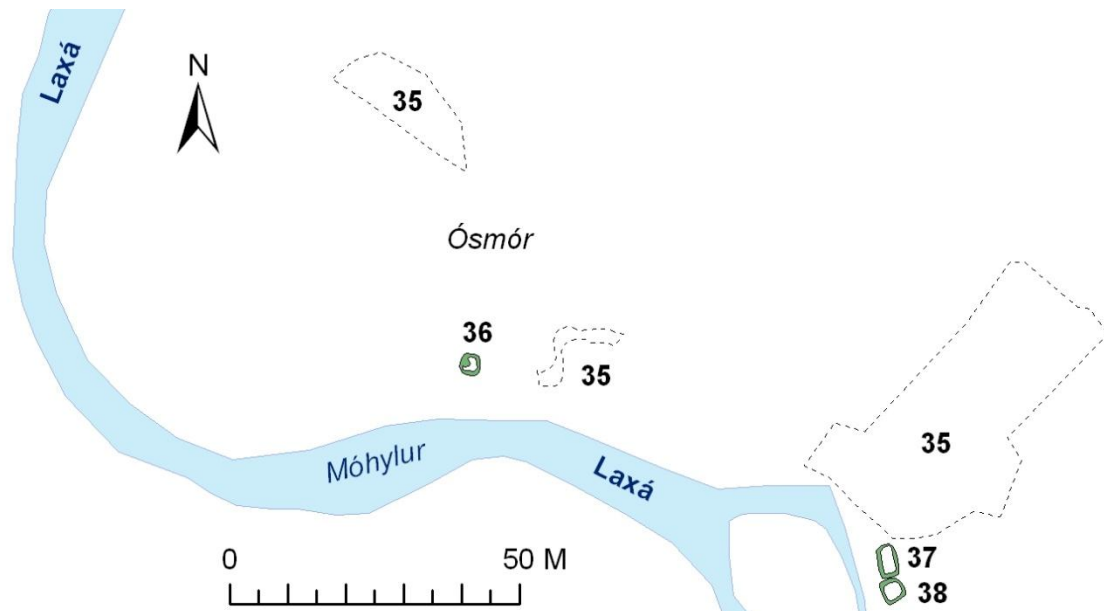
Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Á norðurbakka Laxár, u.þ.b. miðja vegu milli bæjarins og þjóðvegur og um 80m austur af tóftum nr. 32 eru mógrafir.

Lýsing

Mógrafarsvæðið er um 55x90m að utanmáli eða tæplega 4500m². Mógrafirnar voru skráðar af loftmynd.

Ós - 35

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir

Á norðurbakka Laxár, u.þ.b. miðja vegu milli bæjarins og þjóðvegjar og um 80m austur af tóftum nr. 32 eru mógrafir og um 210-240m suðaustan þeirra eru fleiri mógrafir og mótóftir þar sem heitir Ósmór (ÖKE, 2).

Lýsing

Stærstu grafirnar liggja við suðvesturenda skurðar sem liggur frá þjóðvegi og nánast niður að Laxá. Þær eru grasi grónar, 50-140sm djúpar og er svæðið um 1100m². Nokkrar minni grafir eru 50-100m austar og eru allar grafirnar skráðar hér sem ein heild.

Þær eru mun grynri og ógreinilegri, aðeins um 30sm djúpar.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Móhylur heitir í Laxá rétt ofan við Lyngnes í Sauralandi. Norðan hans er Ósmór.“ (ÖKE, 2).

Mynd 85. Horft er til norðausturs yfir mógrafir nr. 35 í Ósmó við Laxá.

Ós - 36

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Við mógrafarsvæði nr. 35 eru þrennar mótóftir. Vestasta tóftin liggur á sléttum árbakka Laxár, aðeins tæpa 7m frá ánni.

Lýsing

Tóftin er nokkurn veginn ferhyrnd, 3,5x3,5m á kant. Hún er grasi gróin, veggir að nokkru þýfðir um 20-70sm á hæð og mest um 1m breiðir.

Ós - 37

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Við mógrafarsvæði nr. 35 eru þrjár mótóftir og tvær þeirra eru sunnan við stærsta mógrafarsvæðið.

Lýsing

Nyrðri tóftin er aflöng frá norðri til suðurs, 3x5,5m að utanmáli. Tóftin er grasi gróin, veggir þýfðir og hæð þeirra er frá 10-30sm.

Ós - 38

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Við mógrafarsvæði nr. 35 eru þrjár mótóftir og tvær þeirra eru sunnan við stærsta mógrafarsvæðið.

Lýsing

Syðri tóftin er ferhyrnd, tæplega 4m á kant. Veggir eru 30-40sm háir, grasi grónir og þýfðir en sér í grjót að utanverðu.

Ós - 39

Hlutverk: Mógrafir

Tegund: Niðurgroftur

Staðhættir

Í kverkinni milli þjóðvegjar sem liggur til norðurs út Skagann og Laxár eru mógrafir og tvær mótóftir við sinn hvorn endann.

Lýsing

Mógrafirnar liggja í mýri fast við gamlan farveg Laxár. Grafirnar eru alls um 1000m², ein samfelld milli mótóftanna nr. 40 og 41 og þrjár minni um 45m suðaustan við þær. Grafirnar eru allar grasi grónar og um 30-100sm á dýpt.

Ós - 40

Hlutverk: Mótóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Vestur af norðvesturenda mógrafanna (sjá nr. 39) er mótóft.

Lýsing

Tóftin er 4,5x5,5m að utanmáli, grasi gróin og um 30sm há. Innbrúnir hennar eru óljósar.

Ós - 41

Hlutverk: Mótóft

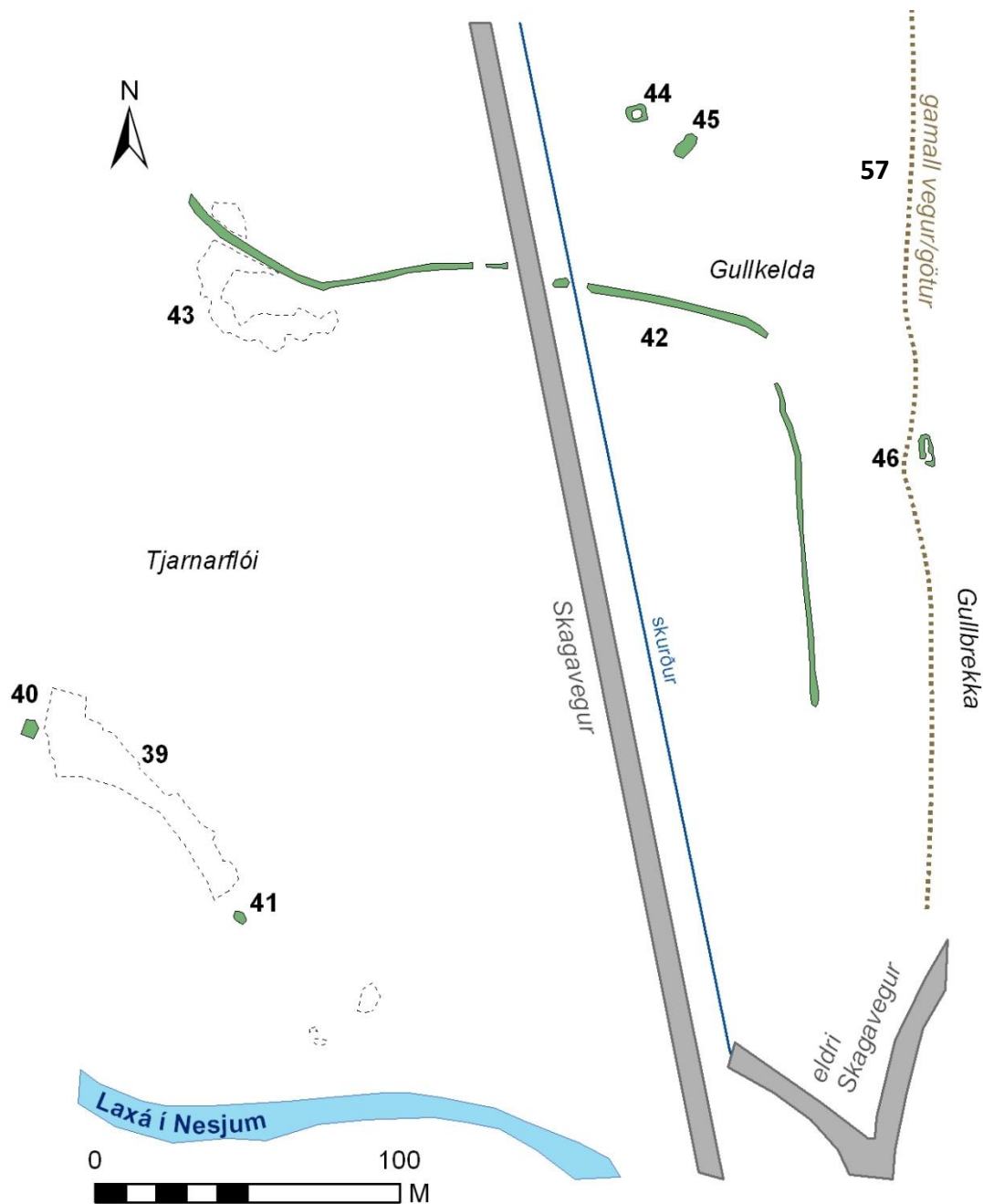
Tegund: Tóft

Staðhættir

Við suðurenda mógrafanna (sjá nr. 39) er mótóft sem liggur í stefnuna norðvestur/suðaustur.

Lýsing

Tóftin er 3,5x4,5m að utanmáli, grasi gróin og um 50sm há.

Gullkelda

Jörðin Gullkelda er talin með eyðijörðum í Þingeyrarklaustureign í Sigurðarregistri frá 1525. (Ísl.Fornbréfasafn IX, 314). Jarðarinnar er næst getið í eyðibýlaskrá Ólafs Olavíusar þar sem segir að jörðin hafi eyðst af vatnsuppgangi en ekki vitað hvenær það gerðist (Ólafur Olavíus, 286). Í Föðurtúni Páls Kolka segir: „Suður við Laxá var Gullkelda, sem er talin meðal eyðijarða Þingeyrarklausturs og ekki mun hafa verið byggð í margar aldir, en örnefnið lifir þó enn.“ (P.V.G. Kolka, 23). Nokkuð er um minjar á þessu svæði en ekkert augljóst bæjarstaði. Í örnefnaskrá segir „Út og suður, neðan við Gullbrekku, heitir Gullkelda, stórhættuleg skepnum. Þar út af eru Löngudý. Sú sögn er til, að einu sinni hafi staðið kirkja þar sem Gullkelda er nú, en hún hafi sokkið. Eitt sinn á að hafa komið upp eirketill úr Gullkeldu. Fast norðan við Gullkeldu eru tóftir nefndar Gullkeldutóftir. E.t.v. eru það bara brot af gömlum heygörðum.“ (ÖKE, 3). Fleiri þjóðsögur eru til um bæ í Gullkeldu (sjá t.d. Árbók Ferðafélags Íslands, bls. 202).

Ós - 42

Hlutverk: Óþekkt (samgöngubót/túngarður)

Tegund: Garðlag

Staðhættir

Sitthvoru megin þjóðvegur, um 170-300m norður af merkjum Óss og Saura er garðlag, líkast upphlöðnum vegi yfir mýrina.

Lýsing

Garðlagið er í nokkrum hlutum sem virðast mynda heild, þó mögulegt sé að um tvö aðskilin mannvirki sé að ræða. Um 65m austur af þjóðveginum liggur rúmlega 100m langt garðlag frá suðri til norðurs eftir endilegra mýri, greinilegt að sunnan en rofnar og hverfur er norðar dregur. Tæplega 15m norðan þess er annað garðlag rúmlega 60m langt sem liggur frá austri til vesturs. Það er skorið í sundur við vesturendann af skurði. Garðlagið virðist svo halda áfram vestan við þjóðveginn, tæplega 60m frá austri til vesturs en beygir svo til norðvesturs og heldur áfram um 50m. Garðlagið er gróið lyngi, grasi og mýrargróðri og hlaupið í nokkuð stórar þúfur, 20-50sm hátt og um 1m breitt.

Aðrar upplýsingar

Þessi garðlög tengjast hugsanlega bænum Gullkeldu sem talin er með eyðijörðum Þingeyrarklausturs á 16. öld, en einnig kann að vera um upphlaðinn veg, eða svokallaða torfbrú, að ræða.

Ós - 43

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Niðurgröftur

Staðhættir og lýsing

Við vesturenda garðlagsins (nr. 42) eru mógrafir, 634m² að stærð og um 20sm djúpar.

Ós - 44

Sérheiti: Gullkeldutóftir

Hlutverk: Heytóft

Tegund: Tóft

Staðhættir

Rúmlega 50m norður af garðlagi (nr. 42) og 40m austur af þjóðveginum er heytóft.

Lýsing

Tóftin sem liggur í mýri er 5x6m að utanmáli, gróin grasi og mýrargróðri. Tóftin er um 20-60sm há, veggir þýfðir og þýft er innan tóftar. Fáein grjót sjást neðst í veggjum.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Fast norðan við Gullkeldu eru tóftir nefndar Gullkeldutóftir. E.t.v. eru það bara brot af gömlum heygörðum.“ (ÖKE, 3).

Ós - 45

Sérheiti: Gullkeldutóftir

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðhættir

Rúmlega 50m norður af garðlagi (nr. 42) og 40m austur af þjóðveginum er heytóft (nr. 44) og um 10m suðaustan hennar er aflöng þúst.

Lýsing

Engin greinileg lögun er á þústinni og engar innbrúnir greinanlegar. Hún er í raun aflangt stórpýft þúfnakraðak í mýri. Þústin er 4x9m að utanmáli, snýr frá norðaustri til suðvesturs. Hugsanlega þurrkvöllur eða heystæði.

Ós - 46

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Gullbrekka nefnist brekkan vestur undir gamla þjóðveginum (ÖSK, 3) sem liggur nokkru austar og ofar við núverandi þjóðveg. Í lyngi gróinni brekkunni er tóft sem hlaðin er upp í brekkuna til austurs.

Mynd 86, horft til norðurs yfir Gullkeldu, tóft (nr. 46) utan í Gullkeldubrekku, fyrir miðri mynd.

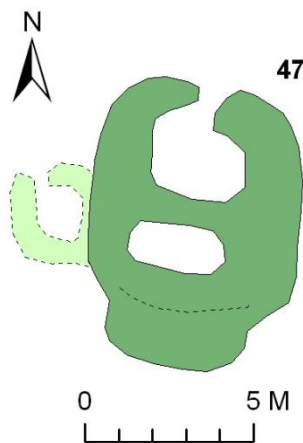
Lýsing

Tóftin er aflöng og liggur frá norðri til suðurs 4,5x10m að

utanmáli. Veggir eru þýfðir og sokknir, grónir grasi og lyngi og falla vel inní umhverfið, þó sér í grjót í vesturvegg. Vegg hæð er á bilinu 30-60sm og mesta breidd um 150sm.

Aðrar upplýsingar

Götur liggja eftir brekkufætinum meðfram Gullkeldu og virðist hafa verið sléttað á kafla fyrir vegi, hugsanlega er þetta gamall akvegur, mesta breidd um 150sm.

Ós - 47

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Gilhvammur heitir hvammur sá við Laxá (ÖSK, 3) sem er næstur austan við brúna á þjóðveginum yfir Laxá. Austast í honum, á grónum bala er tóft.

Lýsing

Tóftin er rúma 50m norður af Laxá, tvískipt, 6x9m að utanmáli. Hún er mögulega byggð á eldri tóftum þar sem að óljósar veggjaleifar eru sunnan og vestan tóftarinnar. Veggir eru grasi grónir 30-40sm háir og mest um 2m á breidd. Dyr eða hlið er á tóftinni og snýr til norðurs.

Mynd 87. Grjóthleðsla (nr.48). Horft er yfir Laxá til suðvesturs.

Mynd 88. Ártalið 1898 er klappað á einn stein í vörðunni (nr. 49).

Ós – 50

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúfa

Staðhættir og lýsing

Tvær nokkuð greinilegar stakar þúfur eru á sunnanverðu Tjarnarfjalli, þær eru nokkurn veginn í línu annars vegar við landamerkjaskurðinn milli Tjarnar og Óss sem nær frá Skagavegi og út að sjó og hins vegar norðurenda Brúnkolluhamars. Vestari þúfan, nr. 50 stendur á smá gróðurtorfu á annars uppblásnum mel, hún er um 30sm há og um 50sm í þvm., gróin lyngi og mosa.

Aðrar upplýsingar

Í landamerkjaskrá Óss frá 1890 segir: „Að vestan frá Laxárósi út að Ranaskála ræður sjór merkjum; að norðan úr Ranaskála í svo kallaða Merkjapúfu á sunnanverðu Tjarnarfjalli; þaðan beina línu í Brúnkolluhamarsþúfu, norðan til á Brúnkolluhamri.“ Samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar er Merkjapúfa í línu við merkjaskurð milli Óss og Tjarnar töluvert vestar en þúfan sem hér er lýst (ISN93: A436675 N616089). Ekki er víst hve mikil skekkja kann að vera á þeirri staðsetningu en ekki er um fullfrágengin gögn að ræða.

Ós - 48

Hlutverk: Óþekkt, varða

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Gilhvammur heitir hvammur sá við Laxá (ÖSK, 3) sem er næstur austan við brúna á þjóðveginum yfir Laxá. Á lítt gróinni hvammbrúninni að norðan er grjóthleðsla.

Lýsing

Hleðslan er tæplega 2m á kant, 10-20sm há, hrúga af grjóti sem mögulega gæti verið hrunin varða.

Ós - 49

Hlutverk: Óþekkt, varða

Tegund: Hleðsla

Staðhættir

Í norðausturhorni jarðarinnar á lítt grónum mel er varða.

Lýsing

Varðan er 20-40sm há og stendur á lyngi gróinni gróðurtorfu á annars lítt grónum mel. Hún er ferhyrnd 1,5x1,5m að grunnmáli. Í einn steininn er klappað ártalið 1898.

Mynd 89, horft til austurs yfir þúfu á merkjum Tjarnar og Óss, í baksýn sést önnur þúfa (nr. 51), saman stefna þær á norðurenda Brúnkolluhamars.

Engin hleðsla eða þúfa var skráð á þeim slóðum sumarið 2010. Hvort þúfa nr. 50 er hin rétta landamerkjapúfa skal ekki fullyrt.

Ós – 51

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúfa

Staðhættir og lýsing

Tvær nokkuð greinilegar stakar þúfur eru á sunnanverðu Tjarnarfjalli, þær eru nokkurn veginn í línu annars vegar við landamerkjaskurðinn milli Tjarnar og Óss sem nær frá Skagavegi og út að sjó og hins vegar norðurenda Brúnkolluhamars. Austari þúfan, nr. 51 stendur á hálfgrónum mel, hún er um 30sm há og um 50sm í þvm., gróin lyngi og mosa.

Aðrar upplýsingar

Í landamerkjaskrá Óss frá 1890 segir: „Að vestan frá Laxárósi út að Ranaskála ræður sjór merkjum; að norðan úr Ranaskála í svo kallaða Merkjaþúfu á sunnanverðu Tjarnarfjalli; þaðan beina línu í Brúnkolluhamarsþúfu, norðan til á Brúnkolluhamri.“ Umrædd þúfa er um 180m VNV af norðurenda Brúnkolluhamars.

Vöð og leiðir

Ós - 52

Sérheiti: Tjarnarvegur

Hlutverk: Leið

Tegund: Götur

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá segir: „Milli Tjarnarfjalls og Laxárgils heitir Ósmóar. Neðan við Vatnsflóa, neðst í Ósmóunum, er Háabrekka. Í Ósmóunum er Heydalur. Liggur hann frá suðvestri til landnorðurs. Vestur móana liggur heybandsvegur, sem Tjarnarvegur heitir.“ (ÖKE, 4). Þessi leið var ekki skráð á vettvangi en frá Tjarnarfjalli að Laxárgili má á köflum greina skýrar götur á loftmynd. Göturnar sjást vel til suðurs frá Tjarnarfjalli á mörkum Vest- og Austmóa og til suðurs austan við Brúnkolluhamar, til suðvestur eftir melunum að norðurenda Heydals, sem er gróinn vatnsfarvegur. Ekki er hægt að greina göturnar eftir Heydal á loftmyndinni en þær koma aftur í ljós við suðurenda hans þar sem þær fara yfir melana með stefnu á Laxárgil. Göturnar voru teiknaðar upp af loftmynd.

Aðrar upplýsingar

Greinilegar götur sjást á loftmynd (Loftmyndir ehf: E402-3.jpg) frá Krókhylshvammi (sem er neðan (sunnan) við sumarbústaðinn á Ósi) til norðvesturs þvert yfir Heydal og áfram eftir móunum með stefnu fast norðan við Gullkeldu. Aðrar greinilegar götur liggja frá vegslóð vestan túnanna norðan Laxárvatn í landi Tjarnar að suðurenda Brúnkolluhamars og þaðan áfram í landi Óss til vesturs eftir móunum með stefnu á vegamót gamla og nýja Skagavegar. Engar heimildir fundust um þessar leiðir og óvíst um aldur gatnanna.

ÓS - 53 (sama og Saurar – 111)

Sérheiti: Gilvað

Hlutverk: Vað

Tegund: Vað

Staðhættir og lýsing

Í örnefnaskrá Óss segir: „Við Gullbrekkuendann syðri var vað á Laxá nefnt Gilvað, en þar ofan við heitir Laxárgil. Nú liggur brúin yfir þar sem Gilvað var.“ (ÖJJ, 3).

Mynd 90, fjögur nafngreind vöð eru á Laxá í Nesjum, en hún var mjög vatnslítill þegar vettvangsskráning fór fram í miðjum ágúst 2010 og víða stígvélavæð og gott betur. Hér sést svonefnt Stekkjarvað (nr. 54), um það bil miðja vegu milli tveggja stekkjartófta (nr. 20 og 32).

Ós – 54 (sama og Saurar – 110)

Sérheiti: Stekkjarvað

Hlutverk: Vað

Tegund: Vað

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Stekkur er rétt norðan við Laxá, alllangt ofan við túnið. Hann stendur á dálítilli flöt, fast vestan við dálítið klettabelti. Rétt norðan hans er Stekkjarvað á Laxá.“ (ÖKE, 2). Samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar var vað á Laxá nefnt Stekkjarvað um 180m austur af bæjarstæði Óss, en stekkur frá Ósi er þar á norðurbakkanum um 40m norður af ánni.

Ós – 55 (sama og Saurar – 109)

Sérheiti: Skjölduvað

Hlutverk: Vað

Tegund: Vað

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Upp frá Ósnum er Hylur í Laxá. Rétt neðan hans er Grafarvað en nokkru ofan hans Skjölduvað, beint suður og niður af Ósbænum.“ (ÖKE, 2). Samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar var vað milli bæjanna Óss og Litla-Óss um svonefnt Skjölduvað, þar sem er svolíttill hólmi í Laxá skammt ofan við ósa hennar, u.þ.b. í beinni línu milli bæjanna tveggja.

Ós – 56 (sama og Saurar – 108)

Sérheiti: Grafarvað

Hlutverk: Vað

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Upp frá Ósnum er Hylur í Laxá. Rétt neðan hans er Grafarvað en nokkru ofan hans Skjölduvað, beint suður og niður af Ósbænum.“ (ÖKE, 2). Áin rennur í þröngum grafningi í gegnum mölina vestur af bæjarstæði Litla-Óss.

Ós - 57

Hlutverk: Leið

Tegund: Götur/vegur

Staðhættir

Gullbrekka nefnist brekkan vestur undir gamla þjóðveginum (ÖSK, 3) sem liggur nokkru austar og ofar við núverandi þjóðveg. Götur og að því er virðist ruddur vegur liggur norður/suður eftir brekkufætinum.

Lýsing

Götur liggja eftir brekkufætinum meðfram Gullkeldu og virðist hafa verið sléttað á kafla fyrir vegi, hugsanlega er þetta gamall akvegur, mesta breidd um 150sm.

Horfnar minjar og óskráðar

Ós - 58

Sérheiti: Ranaskáli (í landi Tjarnar)

Hlutverk: Híbyli

Tegund: Heimild

Staðhættir og lýsing

Í landamerkjaskrá Óss frá 1890 segir að merkin liggi: „Að vestan frá Laxárósi út að Ranaskála ræður sjór merkjum; [...]“. (Landamerkjabók A-Hún (1890), skjal nr. 165). Merki milli Óss og Tjarnar eru fyrir miðri vík sem í örnefnaskrá Tjarnar, er kölluð Skálavík (ÖT, 2) og er skurður á merkjum jarðanna. Engar tóftir eru á merkjum, en nokkru norðar í landi Tjarnar eru tóftir býlis sem kallað var Ranaskáli (Sjá fornleifaskráningu Tjarnar frá 2009/90 nr. 24 - 10594). Í örnefnaskrá sem styðst við lýsingu Jóhanns Jósepsonar frá 1943 segir hins vegar: „Að norðan byrjar Ósland við sjó í tóftarþústu sem Ranaskáli heitir.“ (ÖKE, 1).

Ós - 59

Sérheiti: Merkjaþúfa

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Hleðsla/Þúfa

Staðhættir og lýsing

Í landamerkjaskrá Óss frá 1890 segir: „Að vestan frá Laxárósi út að Ranaskála ræður sjór merkjum; að norðan úr Ranaskála í svo kallaða Merkjaþúfu á sunnanverðu Tjarnarfjalli; þaðan beina línu í Brúnkolluhamarsþúfu, norðan til á Brúnkolluhamri.“ Samkvæmt örnefnaþekju Einars Guðsteinssonar er Merkjaþúfa upp á Tjarnarbrekku austan Skagavegar í línu við merkjaskurð milli Óss og Tjarnar. Landamerkjaþúfa var ekki skráð á vettvangi, en samkvæmt örnefnaþekjunni eru hnitin á henni ISN93: A436675 N616089, óvíst er hve mikil skekkja er á þeim hnitum.

Aðrar upplýsingar

Hvorki Merkjaþúfa né Brúnkolluhamarsþúfa fundust á vettvangi, hins vegar voru tvær þúfur skráðar á mótunum um það bil í línu á milli þeirra miðað við lýsingar, sjá nr. 50 og 51.

Ós - 60

Sérheiti: Brúnkolluhamarsþúfa

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Hleðsla/Þúfa

Staðhættir og lýsing

Í landamerkjaskrá Óss frá 1890 segir: „Að vestan frá Laxárósi út að Ranaskála ræður sjór merkjum; að norðan úr Ranaskála í svo kallaða Merkjabúfu á sunnanverðu Tjarnarfjalli; þaðan beina línu í Brúnkolluhamarsþúfu, norðan til á Brúnkolluhamri.“ Þúfan á Brúnkolluhamri fannst ekki en hnitin á norðurhluti Brúnkolluhamars eru ca. ISN93: A437446 N615941.

Aðrar upplýsingar

Hvorki Merkjabúfa né Brúnkolluhamarsþúfa fundust á vettvangi, hins vegar voru tvær þúfur skráðar á móunum um það bil í línu á milli þeirra miðað við lýsingar, sjá nr. 50 og 51.

Ós - 61

Sérheiti: Óssel (í Sviðningslandi)

Hlutverk: Sel

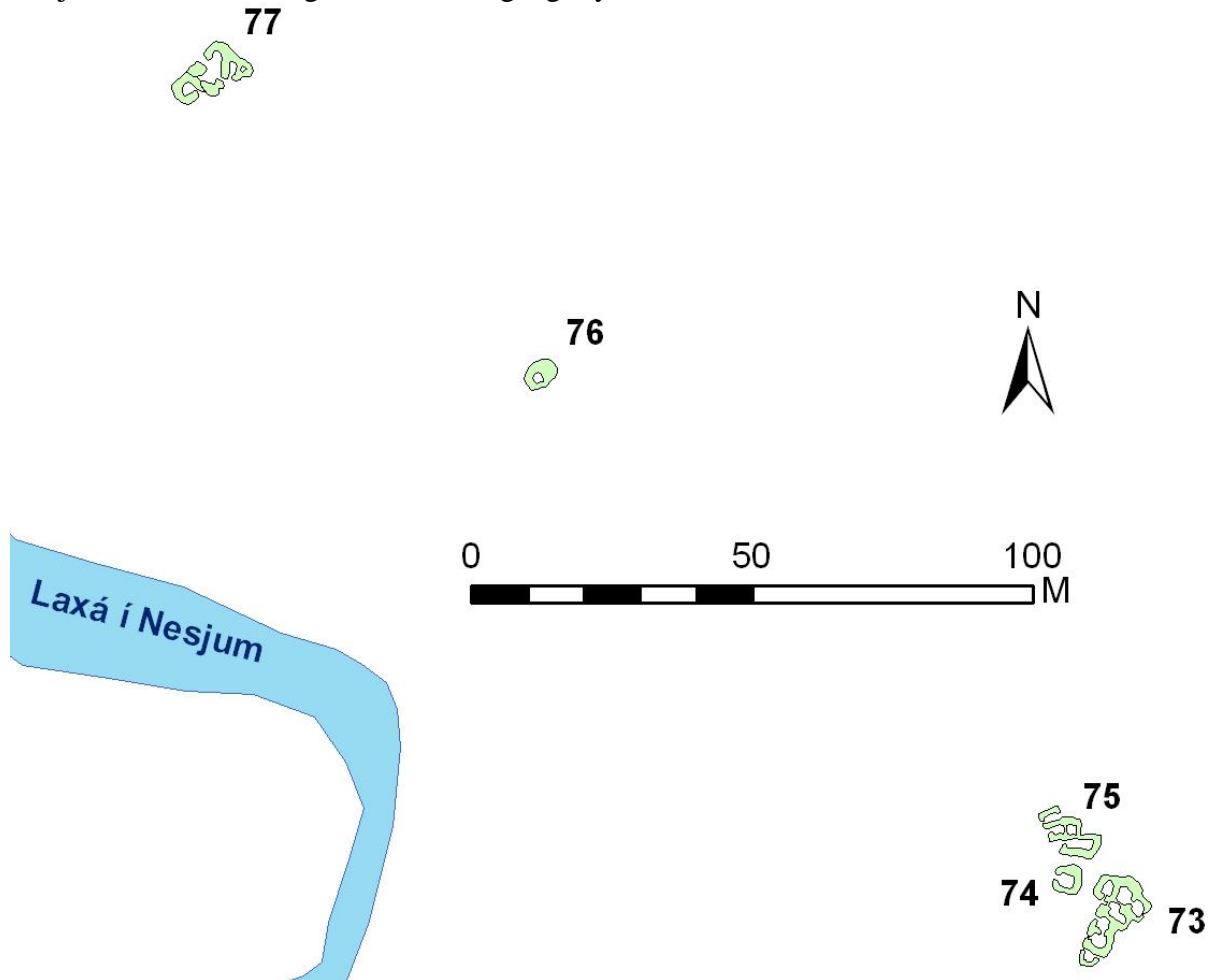
Tegund: Heimild

Staðhættir

Í jarðabók frá 1708 segir: „Tóftarústir eru í Sviðningslandi, sem kallað er Óssel, en ekki vita menn hvort jörðin á hjer selstöðu eður hún hefur áður verið til keypt“ (JÁM, 473). Sjá fornleifaskrá Sviðnings.

Viðbætur – áður óskráðar minjar í landi Tjarnar

Minjar sem fundust óvænt í landi Tjarnar við fornleifaskráningu Saura sumarið 2010, minjarnar eru norðan og austan Laxár gengt býlinu Klauf í landi Saura.

Mynd 91, númerin á myndinni vísa til ónotaðra númera í fornleifaskráningu Tjarnar, Tjörn-73 til 77.

Mynd 92, horft til suðurs yfir umfangsmiklar tóftir í landi Tjarnar (Tjörn – 73), Klaufarhóll í baksýn og Draughylsflói á milli. Undir Klaufarhól austanverðum, efst til vinstri á myndinni má greina tóftir býlisins Klauf (Kálfshamar 80-85).

Tjörn-73

Hlutverk: Óþekkt/Sel?/Bær?

Tegund: Tóftir

Staðhættir

Minjarnar eru norðan og austan Laxár gengt býlinu Klauf í landi Saura, syðsta og umfangsmesta tóftin er um 360m norður af Klauf (sjá Kálfshamar 80-85), á grösugum mólendis bakka norðan svonefnds Draughylsflóa. Syðst er allstór tóftasamstæða (nr. 73) önnur smærri norðan hennar (nr. 75) og einföld tóft á milli þeirra (nr. 74).

Lýsing

Syðsta tóftin samanstendur af 6-7 húsum eða herbergjum, og er að utanmáli u.þ.b. 11x18m. Þessi tóft virðist eldri en hinar og er er verr farin, veggir útflattir og hlaupnir í þúfur, 30-60sm háir og um 1m breiðir.

Aðrar upplýsingar

Umfang þessara minja er meira en almennt gengur og gerist um sel, en þar er gjarnan að finna þrískipta tóft, sjálft selið og einhver ummerki um aðhald, rétt eða kvíar í grennd. Umfang þessara minja vekur því upp spurningar um hvort hér kunni að hafa verið búið um lengra eða skemmra skeið.

Tjörn-74

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Staðhættir

Tóftin er rúma 2m vestan við norðurhluta tóftar nr. 73, á móabakka norðan Draughylsflóa.

Lýsing

Tóftin er einföld, um 5x5m að utanmáli og snýr næsta rétt við áttum með dyr til vesturs. Veggir eru á bilinu 30-50sm háir og um 1m breiðir, vaxnir grasi og mosa. Grjót sést í útvegg að sunnan.

Mynd 93, horft til austurs yfir tóft nr. 74 í landi Tjarnar.

Aðrar upplýsingar

Tóftin gæti verið yngri en tóft nr. 73 en gróður og ástand mjög svipað og á tóft nr. 75.

Mynd 94, horft til norðvesturs yfir hugsanlegar seltóftir (nr. 75) í landi Tjarnar.

Tjörn-75

Hlutverk: Óþekkt/Sel?

Tegund: Tóft

Staðhættir

Tóftin er um 150sm norðan við tóft nr. 74 og stendur á grónum móabakka norðan Draughylsflóa.

Lýsing

Tóftin er þrí- eða fjórskipt. Syðst er aflangt hólf, hugsanlega kvíar og tví- eða þrískipt tóft áföst henni að norðan. Veggir eru grónir grasi og mosa 30-60sm háir og um 1m breiðir, grjót sést á stökustað.

Aðrar upplýsingar

Tóftin gæti verið yngri en tóft nr. 73 en gróður og ástand mjög svipað og á tóft nr. 74.

Tjörn-76

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðhættir og lýsing

Um 114m norðvestur af tóftum (nr. 75) er stök þúst á gróðurryrum mel sem sker sig vel úr umhverfinu og ljóst er að um mannvirki af einhverju tagi er að ræða. Þústin er sporöskjulaga og snýr SV-NA, 4,5x6m að utanmáli og er um 20-40sm hærri en umhverfið, algróin grasi mosa og lyngi. Dæld er í suðvesturhluta þústarinnar en engin greinileg dyr eða veggir.

Tjörn-77

Hlutverk: Óþekkt/sel?

Tegund: Tóftir

Staðhættir

Um 70m norðvestur af tóft nr. 76 og um 300m austur af selminjum í svonefndri Sellág eru fornar tóftaleifar (nr. 77).

Lýsing

Götur liggja þvert yfir tóftirnar sem eru fornlegar, lyngi og mosa vaxnar og hlaupnar í þúfur. Veggir eru á bilinu 40-60sm háir og sést grjót á stökustað. Innra fyrirkomulag tóftarinnar er fremur óljóst og hjálpar ekki að götur liggja þvert yfir tóftina, hún virðist þó hafa verið a.m.k. þrískipt.

Mynd 95, horft til suðvesturs yfir óljósa forna tóft (nr. 77) í landi Tjarnar

Samantekt og niðurstöður

Samkvæmt samningi Skagahrepps og Byggðasafns Skagfirðinga miðast fornleifaskráning jarða í hreppnum við jarðabók Johnsens frá 1847 og eru þær jarðir sem þar koma fyrir skráðar sem sjálfstæðar heildir.

Minjarnar sem hér eru til umfjöllunar tilheyra löndum jarðanna Kálfshamars, Saura og Óss. Að auki fundust fjórar tóftir í landi Tjarnar sem skrásetjurum hafði yfirsétt við skráningu jarðarinnar árinu áður og engar heimildir voru um, fjallað er um þær í sérstökum kafla hér að framan en þær ekki hafðar með í samantektinni.

Fjöldi og ástand minja

Alls voru skráðar 287 minjar í landi Kálfshamars, Saura og Óss, þar af voru 11 sem ekki reyndist unnt að staðsetja með viðunandi nákvæmni. Af þeim 276 minjum sem skráðar voru á vettvangi voru 260 sýnilegar á yfirborði en 16 voru staðsettar með hjálp heimildamanna, túnakorta eða annarra traustra heimilda. Þar sem svo ber undir er staðsetning gefin upp í hnitatóflum en tegund minja er skráð sem heimild og má gera ráð fyrir allt að 20-50m skekkju.

Jörð	Fjöldi fornleifa*	Staðsettar horfnar minjar	Óstaðsettar minjar	Hlutfall horfinna/óstaðsettra
Kálfshamar	106	12	2	13%
Saurar	113	4	5	8%
Ós	57	0	4	7%
Alls	276*	16	11	10%

*Hér er átt við minjar sem unnt var að staðsetja.

Minjar í landi Kálfshamars

Sýnilegar minjar í landi Kálfshamars eru mest búsetuminjar frá 19. og 20. öld í nágrenni gamla bæjarstæðisins () auk fjölda smábýla og þurrabúða á vesturhluta jarðarinnar einkum niður við Kálfshamarsvík þar sem byggðist upp lítið sjávarpláss á fyrri hluta 20. aldar. Austur í landinu eru minjar um býlið Klauf frá 18.-19. öld og eldri minjar í nágrenni þess, hugsanlega hefur býlið verið byggt á gömlu selstæði frá Kálfshamri.

Lítið er eftir af minjum á sjálfu bæjarstæðinu á Kálfshamri, bærinn og öll útihús utan eitt (**nr. 9**) hafa verið sléttuð eða horfið vegna bygginga. Þó má greina nokkrar misfellur og vísbendingar um minjar undir sverði á bæjarhólnum (**nr. 1**) og í nágrenni hans. Óljósar tóftaleifar eru einnig út við sjávarbakkann suðvestur af bæjarstæðinu (**nr. 10-11**) og ummerki um torftekju sunnan túns og umfangsmiklar minjar um mótekju, sunnar í flóanum (**nr. 13-20**). Umfangsmesta minjasvæðið í landi Kálfshamars er eins og áður segir við Kálfshamarsvík, þurrabúðir og smábýli auk útgerðarminja frá 19. og 20. öld (**nr. 43-62**). Mikið af keimlíkum minjum að eðli og aldri er einnig að finna norðar með sjónum í landi Saura. Þá eru sjóbúðir á mölinni austan við Kálfshamarstjörn (**nr. 39-40**) og hugsanlegar útgerðarminjar ofan Steinholtubrekku (**nr. 27-33**). Þrjú smábýli hafa að auki verið norðan og austan bæjar á Kálfshamri frá sama tíma, Nýibær austur við Rinda, en Jaðar og Blómsturvellir norðan bæjar og umfangsmiklar menjar um mótekju í flóanum austan þeirra. Austan Skagavegar hækkar landið og taka við lynggrónir hellumelar og ásar með daldrögum og mýrarflóm á milli og er nokkuð um vörður og hleðslur (**nr. 66-73, 91-92 og 101**) á því svæði austur að Klaufarhóli. Ummerki um mótekju og þrennar tóftir eru vestan Klaufarhóls en austan hans eru leifar býlisins Klaufar, bæjar og fjárhústóftir (**nr. 80 og 82**) frá 18.-19. öld,

auk fleiri tófta sem kunna að vera eldri, m.a. hugsanlegrar seltóftar (**nr. 84**) þá er fornleg tóft (**nr. 86**) austan flóans gengt bæjartófunum. (Þessi listi er ekki tæmandi

Minjar í landi Kálfshamars eru eins og verða vill í misgóðu ástandi af þeim 105 sem voru skráðar á vettvangi reyndust fjórar flokkast undir það að vera „heillegar“ samkvæmt stöðlum Fornleifaverndar Ríkisins frá 2008 (sjá heimasíðu fornleifaverndar <http://www.fornleifavernd.is/files/8/20080609105155104.pdf>). 26 minjar töldust „vel greinanlegar“, 32 „greinanlegar“ og 22 „illgreinanlegar“ en 13 minjar sáust ekki á yfirborði og ástand 16 minja var ekki metið. Óápreifanlegar minjar eins og álagablettir, þjóðsagnastaðir, vöð og lendingar er sjaldan hægt að meta með þessum hætti og voru tveir slíkri staðir skráðir (**nr. 102** og **105**). Þá voru nokkrar landamerkjavörður að auki skráðar eftir landamerkjapækju Nyttjaland og ástand þeirra ekki metið, sem og mótófta sem staðsettar voru með loftmynd eftir að vettvangsskráningu lauk (**nr. 106**).

Minjar í hættu

Minjar í landi Kálfshamars eru almennt ekki í mikilli hættu, þó eru fjórar minjar sem liggja undir skemmdum af völdum ágangs sjávar og 10 til viðbótar í fyrirsjáanlegri hættu. Flestar vegna landbrots og ágangs sjávar.

NR	Fvr Nr	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Hættumat	Hættuorsök
39	13593	Bárubúð/-tóftir	tóft	híbyli	mikil hætta	ágangur sjávar
40	13594	Malarland	tóft	híbyli	mikil hætta	ágangur sjávar
50	13604		hóll	öskuhaugur	mikil hætta	landbrot
62	13616		garðlag	landamerki	mikil hætta	landbrot
16	13570		tóft	óþekkt	hætta	landbrot
43	13597	Salthús	steinsteypa	híbyli	hætta	landbrot
44	13598	Carlsbúð	tóft	verbúð	hætta	landbrot
45	13599		þúst	óþekkt	hætta	landbrot
46	13600	Benediktshús, Ásbyrgi, Gróttu	niðurgröftur/hleðsla	óþekkt	hætta	landbrot
47	13601		niðurgröftur/hleðsla	brunnur	hætta	landbrot
48	13602		tóft	fjárhús	hætta	landbrot
52	13606		tóft	híbyli	hætta	rof
55	13609	Miðhús	tóft	híbyli	hætta	rask
58	13612		þúst	öskuhaugur	hætta	landbrot
88	13826		tóft	óþekkt	hætta	landbrot

Minjar í túni og við vegi eða önnur athafnasvæði eru að sjálfsögðu alltaf í nokkurri hættu þótt ekki sé fyrirsjáanlegt að þær verði fyrir skemmdum.

Áhugaverðar minjar í landi Kálfshamars

Minjar sjávarþorpsins skammlífa í Kálfshamarsvík eru áhugaverðar í samhengi útgerðar- og byggðasögu svæðisins og hefur vel verið staðið að merkingu og kynningu þeirra með gerð yfirlitsskiltis og merkingum við hverja tóft með upplýsingum um nafn og aldur. Áhugavert væri að kanna með fornleifarannsókn hvort hægt væri að finna eldri minjar á nesinu, en í

heimild frá lokum 18. aldar er greint frá þá fornum tóftum á nesinu og voru hugmyndir um að þar væru gömul verslunarhús.⁴⁸

Aðrar áhugaverðar minjar eru m.a. aflöng tóft (**nr. 11**) á sjávarbakka suðvestur af bæjarstæði Kálfshamars. Tóftin sem er afar óljós í unnu túni, er um 20m löng og 12m breið og virðist vera með bogadregna vegg og kanna að vera æði gömul. Önnur mjög fornleg tóft sem fróðlegt væri að aldursgreina er austan við tóftir býlisins Klaufar, austarlega í landi Kálfshamars (**nr. 86**). Þá virðast vera eldri minjar (**nr. 81**) að hluta undir þeim yngri á bæjarstæðinu á Klauf sem og hugsanlega gamlar seltóftir (**nr. 84**).

Minjar í landi Saura

Sýnilegar minjar í landi Saura eru flestar meðfram strandlengjunni vestan Sauraflóa. Þar stóð Saurabærinn (**nr. 1**) sunnan við ós Laxár og býlið Einarsnes eða Framnes (**nr. 36**) á samnefndu nesi sunnar á ströndinni, auk þess nokkur grasbýli og þurrabúðir (**nr. 32, 44, 48, 49, og 55**). Sýnilegar minjar á svæðinu eru því blanda hefðbundinna búsetuminja, bæjartófta, útihúsa, mógrafa, beðaslétta ofl. frá 19. og 20. öld (**nr. 15, 20- 23, 25, 41, 43, 47, 62- 64, 116, 117**) innan um útgerðarminjar frá sama tíma, sjóbúðir, hjalla og naust (**nr. 5, 6, 11, 28, 33, 50 og 53**). Töluverðar mógrafir eru einnig efst í Sauraflóa vestan Skagavegar (**nr. 68-73**), en dreifðari minjar og annars eðlis, einkum vörður og hleðslur eru austan Skagavegar á svonefndum Borgum (**nr. 76-78, 81-87**). Þar er einnig svonefnt Saurasel (**nr. 79, 80**) skammt austan við Laxárgil og minjar um seljabúskap upp með Laxá, nánar til tekið í Sellág (**nr. 88-92**) og norðan við svonefndan Selreiðarflóa um 1km ANA af býlinu Klauf í landi Kálfshamars (**nr. 95-96**).

Af þeim 107 minjum sem skráðar voru á vettvangi í landi Saura voru aðeins tvær sem hægt er að telja „heillegar“. 34 töldust „vel greinanlegar“, 38 „greinanlegar“ og 23 „illgreinanlegar“ en 4 minjar sáust ekki á yfirborði þótt staðsetning þeirra væri kunn. Þá voru fjögur vöð skráð án þess að ástand þeirra sem slíkt væri metið og tvær vörður skráðar útfrá landamerkjapækju án þess að náðst hafi að fara á þær og meta ástand þeirra. Þessar skilgreiningar byggja á stöðlum Fornleifaverndar Ríkisins frá árinu 2008, sjá nánar um þessa staðla á heimasíðu á Fornleifaverndar: <http://www.fornleifavernd.is/files/8/20080609105155104.pdf>

Minjar í hættu

*Minjar í landi Saura eru almennt ekki í mikilli hættu, nokkrar minjar út með sjó eru þó hættu vegna landbrots eða ágangs sjávar og tvær vegna uppblásturs. Fjórar minjar voru skilgreindar í mikilli hættu og lágu þegar undir skemmdum en níu til viðbótar voru taldar í fyrirsjáanlegri hættu. Meðal minja í fyrirsjáanlegri hættu eru bæjarstæði Saura (**nr. 1**) og leifar býlisins Framness (**nr. 36**), þá eru tvennar þurrabúðir einnig í hættu, Holt (**nr. 44**) og Ægissíða (**nr. 49**).*

NR	Fvr Nr	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Hættumat	Hættuorsök
2	13661		tóft	óþekkt	mikil hættu	landbrot
31	13690		garðlag	varnargarður	mikil hættu	annað
34	13693		garðlag	óþekkt	mikil hættu	landbrot
97	13756		garðlag	landamerki	mikil hættu	landbrot
1	13660	Saurar	bæjarhóll	híbýli	hættu	landbrot

⁴⁸ Ólafur Olavíus, *Ferðabók 2.bindi*.

11	13670		púst	óþekkt	hætta	annað
28	13687		tóft	fjánhús	hætta	rof
33	13692		niðurgröftur- hleðsla	naust	hætta	landbrot
36	13695	Framnes	tóft	híbýli	hætta	uppblástur/ foks
37	13696		tóft	óþekkt	hætta	landbrot
38	13697		tóft	óþekkt	hætta	landbrot
44	13703	Holt	tóft	híbýli	hætta	uppblástur/ foks
49	13708	Ægissíða	tóft	híbýli	hætta	rof
96	13755		niðurgröftur	mógröf	hætta	landbrot

Áhugaverðar minjar í landi Saura

Minjar sjávarþorpsins skammlífa í Kálfshamarsvík og nágrenni eru áhugaverðar í samhengi útgerðar- og byggðasögu svæðisins, en nokkur hluti þessara byggðar var og er í landi Saura og eru víða tóftir þurrabúða og smábýla til merkis um það. Vel hefur verið staðið að merkingu og kynningu þessara minja eins og fram hefur komið, en yfirlitsskilti um byggðina er í landi Kálfshamars og merkingar við hverja tóft með upplýsingum um nafn og aldur.

Aldursgreining á seltóftunum í landi Saura gæti fyllt upp í sögu landnýtingar á jörðinni og e.t.v. varpað ljósi á staðsetningu svonefnds Óssels, en í jarðabókinni frá 1708 eru sagðar tóftarústir í landi jarðarinnar sem kallaðar voru Óssel, en saga tóftanna að öðru leyti ekki þekkt.

Minjar í landi Óss

Bæjarstæði Óss (**nr. 1**) er út við sjó og flestar minjar jarðarinnar á því svæði, búsetuminjar frá 19. og 20. öld, bæjarleifar, fjánhús, túngarðsleifar o.s.frv. (**nr. 2, 3, 5-8, 13, 15, 18, 26, 27**) í bland við minjar um sjósókn meðfram ströndinni naust og hugsanlega leifar hjalla. Þá er gömul skilarétt (**nr. 30**) út við mölina nyrst á ströndinni og leifar nátthaga milli Óstjarnanna (**nr. 31**). Skammt frá upp með ánni eru stekkjartóftir á tveimur stöðum (**nr. 20, 21**) og mógrafir austur í Ósflóa (**nr. 34-41 og 43**). Austast í honum er Gullkelda og þar eru leifar garðlags (**nr. 42**) og tóftir (**nr. 44-46**). Þá er óþekkt tóft, hugsanlega stekkur í Gilshvammi, og hleðsluleifar (**nr. 48, 50 og 51**) og varða með áklöppuðu ártali uppi á Ósmóum (**nr. 52**).

Minjar í landi Óss eru eins og verða vill í misgóðu ástandi af þeim 56 minjum sem voru skráðar á vettvangi reyndist engin flokkast undir það að vera „heilleg“ samkvæmt stöðlum Fornleifaverndar Ríkisins frá 2008 (sjá heimasíðu fornleifaverndar <http://www.fornleifavernd.is/files/8/20080609105155104.pdf>). 14 minjar töldust „vel greinanlegar“, 26 „greinanlegar“ og 11 „illgreinanlegar“, þá voru skráð fern vöð án þess að ástand þeirra sem slíkra væri metið auk mógrafar sem skráð var af loftmynd (**nr. 34**).

Minjar í hættu

Nokkrar minjar í landi Óss eru í hættu vegna ágangs sjávar, þar með taldar minjar á sjálfu bæjarstæðinu (**nr. 1, 2 og 4**), en þar er þegar kominn rofbakki í gamlan öskuhaug með hugsanlegum mannvirkjaleifum (**nr. 7**). Sömuleiðis eru nokkrar tóftir norðan og sunnan

bæjarstæðisins í hættu (**nr. 9-12, 23, 24 og 27**) auk skilaréttarinnar (**nr. 30**) nyrst á mölinni sem er að grafast undir malarruðningi sem sjórinn ber á land.

NR	Fvr Nr	Tegund	Hlutverk	Hættumat	Hættuorsök
7	13776	jarðfundnar minjar	öskuhaugur	mikil hætta	landbrot
9	13778	tóft	óþekkt	mikil hætta	landbrot
11	13780	tóft	óþekkt	mikil hætta	landbrot
12	13781	hleðsla	óþekkt	mikil hætta	landbrot
27	13796	tóft	óþekkt	mikil hætta	landbrot
30	13799	garðlag	rétt	mikil hætta	landbrot
1	13770	tóft	híbyli	hætta	rof og landbrot
2	13771	tóft	híbyli	hætta	rof og landbrot
4	13773	tóft	óþekkt	hætta	landbrot
6	13775	garðlag	túngarður	hætta	landbrot
10	13779	tóft	óþekkt	hætta	landbrot
23	13792	tóft	naust	hætta	landbrot
24	13793	tóft	naust	hætta	landbrot

Áhugaverðar minjar í landi Óss

Áhugavert væri að kanna nánar aldur og eðli minjanna í og við Gullkeldu, en þar er þjóðsaga um gamalt býli og jafnvel kirkjustað. Nokkrar minjar eru á svæðinu en engar afgerandi byggðaleifar. Þar er garðlag (**nr. 42**) á þessum stað í flóanum sem kann að vera uppspretta þessara sagna. Þar getur þó allt eins verið um uppbyggðan veg eða torfbrú, að ræða eins og túngarð. Þá eru þrjár tóftir í jaðri flóans, tvær tóftir norðan við sem líkjast helst heytóftum (**nr. 44-45**) og ein tóft austan við heldur veigameiri (**nr. 46**).

Niðurlag

Fornleifaskráning er forsenda þess að hægt sé að gera heildstætt mat minja og minjagildis og er undirstaða allrar minjavörslu og áætlunar um varðveislu og kynningu minja. Með heildarskráningu fornleifa innan sveitarfélagsins skapast grundvöllur til að fylgjast með minjastöðum, hvort þeir séu í hættu vegna skipulagsgerðar eða annarra framkvæmda og hvort náttúrulegar aðstæður geti spillt þeim á einhvern hátt.

Fornleifaskráningin tekur til þeirra minja er sjást á yfirborði eða þar sem staðsetning þeirra er þekkt út frá heimildum, heimildamönnum eða öðrum ummerkjum í landslagi. Þess ber þó að geta að fornleifar og minjastaðir geta bæst við síðar sem farið hafa framhjá skrásetjurum við vettvangsskoðun eða koma í ljós við jarðrask af manna- eða náttúruvöldum. Þeim minjum þarf þá að bæta inn á fornleifaskrána. Þá skal áréttað að þar sem fornleifar koma óvænt í ljós við framkvæmdir ber þegar í stað að stöðva framkvæmdirnar og tilkynna fundinn til Fornleifaverndar ríkisins sem ákvarðar um frekari aðgerðir til björgunar eða verndar minjunum.

Heimildaskrá

Bjarni Th. Guðmundsson. „Byggð á Kálfshamarsnesi og næsta nágrenni“, í *Húnavaka* 22. Ungmennasamband Austur-Húnavetninga. Akureyri, 1982. bls. 32-44.

Björn Lárusson. *The Old Icelandic Land Registers*. Institute of Economic History Lund University. Lund, 1967.

DI II *Íslenskt fornbréfasafn II 1253-1350*. Hið íslenska bókmenntafélag. Kaupmannahöfn, 1893.

DI III *Íslenskt fornbréfasafn III 1262-1415*. Hið íslenska bókmenntafélag. Kaupmannahöfn, 1896.

DI IX *Íslenskt Fornbréfasafn IX 1262-1536*. Hið íslenska bókmenntafélag. Reykjavík, 1909-1913.

DI XII *Íslenskt Fornbréfasafn XII 1200-1554*. Hið íslenska bókmenntafélag. Reykjavík, 1909-1913.

Húnaþing II. Ritnefnd Sigurður J. Línal og Stefán Á. Jónsson. Búnaðarsamband Austur-Húnavetninga [etc.]. Akureyri 1978.

J. Johnsen. *Jarðatal á Íslandi. Með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartölum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. J. Johnsen, Kaupmannahöfn 1847.

JÁM VIII Árni Magnússon og Páll Vídalín. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 8. bindi. Hið íslenska fræðafjelag í Kaupmannahöfn. Kaupmannahöfn, 1926.

Ný jarðabók fyrir Ísland samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861. Jarðabókaútgáfan. Kaupmannahöfn, 1861.

Ólafur Ólavíus. *Ferðabók: Landshagir í norðvestur-, norður- og norðaustursýslum Íslands 1775-1777: ásamt ritgerðum Ole Henckels um brennisteinsnám og Christian Zieners um surtarbrand*. Bókfellsútgáfan. Reykjavík, 1964-1965.

PK P. V. G. Kolka. *Föðurtún*. P. V. G. Kolka. Reykjavík, 1950.

Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873 I. Húnavatnssýsla. Bókaútgáfan Norðri. Akureyri, 1950.

Aðrar heimildir

Kálfshamar í Nesjum. Úttekt á jörðum Þingeyrarklausturs 1829. Skjalasafn umboðanna. Þingeyraklaustursumboð. Nr. 101.

Kálfshamar. Úttekt á jörðum Þingeyrarklausturs 1832. Skjalasafn umboðanna. Þingeyraklaustursumboð. Nr. 108.

Landamerkjabók Húnavatnssýslu.

Landamerkjaskrá fyrir jörðinni Ósi í Vindhælishreppi. Dags. 22. Maí 1890. Landamerkjabók Húnavatnssýslu № 165, fol. 86.

Landamerkjaþekja frá Nytjalandi.

Ós í Nesjum. Úttekt á jörðum Þingeyrarklausturs 1829. Skjalasafn umboðanna. Þingeyraklaustursumboð. Nr. 99.

Örnefnaþekja frá Einari Guðsteinssyni, (í vinnslu) 2011.

Örnefnaskrár

ÖJB *Kálfshamar – Athugasemdir og viðbætur*. Guðrún Þóra Guðmannsdóttir skráði. Heimildamaður Jón Ól Benónýsson. Örnefnastofnun Íslands. 1982.

ÖJJ *Ós*. [Upplýsingar um skráningaraðila vantar (Páll Benediktsson?)]. Heimildamaður Jóhann Jósepsson. Örnefnastofnun Íslands. 1943.

ÖK *Kálfshamar*. [Upplýsingar um skráningaraðila og heimildamann vantar]. Örnefnastofnun Íslands. [ártal vantar].

ÖKE *Saurar*. Kristján Eiríksson skráði. Heimildamaður Jóhann Jósepsson. Örnefnastofnun Íslands. 1974. (byggt á eldri örnefnalýsingu frá 1943 e. Pál Benediktsson).

ÖKE2 *Ós*. Kristján Eiríksson skráði. Heimildamaður Jóhann Jósepsson. Örnefnastofnun Íslands. 1974. (byggt á eldri örnefnalýsingu frá 1943).

Túnakort

Kálfshamarstún. Ágúst B. Jónsson. Þjóðskjalasafn Íslands. 1921.

Óstún. Ágúst B. Jónsson. Þjóðskjalasafn Íslands. 1921.

Sauratún. Ágúst B. Jónsson. Þjóðskjalasafn Íslands. 1921.

Netheimildir

Vefur Þjóðskrár Íslands. www.skra.is Skoðaður þann 2.1.2012

Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is Skoðaður þann 11.4.2011

Kálfshamar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættu-orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
1	13555	Kálfshamar	hibýli	bæjarhóll/ dældir	illgreinanleg	engin hætta			30	22	0	0		800	1900	435935	613876
2	13556		fjós	heimild	sést ekki	engin hætta		sléttunar			0	0		1850	1950	435935	613872
3	13557		fjánhús	heimild	sést ekki	engin hætta		sléttunar			0	0		1850	1950	435917	613882
4	13558		fjánhús	heimild	sést ekki	engin hætta		sléttunar			0	0		1850	1950	435921	613892
5	13559		fjánhús	heimild	sést ekki	engin hætta		bygginga			0	0		1850	1950	436018	613825
6	13560		matjurtagarður	heimild	sést ekki	engin hætta		sléttunar			0	0		1850	1950	436004	613800
7	13561		brunnhús	niðurgröftur og hleðsla	illgreinanleg	engin hætta			1	1	1	0,5		1750	1950	435931	613829
8	13562		heimreið	heimild	sést ekki	engin hætta		sléttunar			0	0		1750	1950	435937	613894
9	13563		óþekkt	tóft	vel greinanleg	engin hætta			18,5	10	1	1,1		1850	1950	435928	613956
10	13564		óþekkt	hóll/slétt þúst eða tóft	illgreinanleg	engin hætta		sléttunar	7	4,5	1	0,4		800	1900	435876	613836
11	13565		óþekkt/skýli?	tóft	illgreinanleg	engin hætta		sléttunar	18	11	1	0,2		800	1700	435906	613801
12	13566		Torftökusvæði	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			88	40	0	0,3		1700	1950	435944	613756
13	13567		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			6	5	1	0,7		1800	1950	435962	613695
14	13568		mótóft	tóft	greinanleg	engin hætta			6	4	0	0,6		1800	1950	435948	613677
15	13569		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			8	5	1	0,6		1800	1950	435933	613643
16	13570		óþekkt	tóft	illgreinanleg	hætta	landbrot		5	4	1	0,4		800	1900	435924	613631
17	13571		mógröf	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			160	70	0	0,6		1700	1900	436021	613553
18	13572		mótóft	tóft	vel greinanleg	engin hætta			4,5	3	0	0,5		1700	1900	435953	613589
19	13573		mótóft	þúst	vel greinanleg	engin hætta			6	6	0	1,5		1700	1900	435970	613585
20	13574		mótóft	þúst	vel greinanleg	engin hætta			5,5	4	0	1		1700	1900	436010	613600
21	13575	Nýjibær	óþekkt	heimild	sést ekki	engin hætta		sléttunar			1	0		1912	1915	436508	613757
22	13576	Jaðar	hibýli	heimild	sést ekki	engin hætta		sléttunar			0	0		1920	1931	436074	613960
23	13577	Garðshorn	hibýli	tóft og steyptur grunnur	vel greinanleg	engin hætta			21	11	1	1		1900	1962	436053	614000
24	13578		brunnur	niðurgröftur og hleðsla	vel greinanleg	engin hætta			1	1	1	1		1800	1950	436040	613993
25	13579		óþekkt	tóft	vel greinanleg	engin hætta			5	5	1	1,3		1850	1950	436036	614051
26	13580	Blómsturvellir	hibýli	heimild	sést ekki	engin hætta		sléttunar			0	0		1920	1930	436140	614086
27	13581		óþekkt	niðurgröftur og hleðsla	vel greinanleg	engin hætta			3	2	1	1		800	1900	435870	614178

Kálfshamar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættu-orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
28	13582		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			2	2	0	40		800	1900	435867	614181
29	13583		óþekkt	niðurgröftur og hleðsla	illgreinanleg	engin hætta			4	3	1	0,3		800	1900	435866	614186
30	13584		óþekkt	niðurgröftur og hleðsla	greinanleg	engin hætta			1,8	1,7	0	0,6		800	1900	435872	614188
31	13585		óþekkt	niðurgröftur og hleðsla	greinanleg	engin hætta			3	3	0	30		800	1900	435875	614191
32	13586		óþekkt	niðurgröftur og hleðsla	greinanleg	engin hætta			4,5	4,5	1	1,5		800	1900	435878	614187
33	13587		óþekkt	niðurgröftur og hleðsla	greinanleg	engin hætta			4,5	4,5	2	40		800	1900	435867	614199
34	13588		óþekkt	garðlag	greinanleg	engin hætta			100	2	2	0,8		1000	1900	435852	614094
35	13589		óþekkt	þúst	illgreinanleg	engin hætta			8	6	1	0,8		1700	1900	435789	614057
36	13590		mótekja	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			24	15	0	1		800	1900	435840	614056
37	13591		óþekkt/heytóft?	tóft	greinanleg	engin hætta			6	6	1	0,4		1700	1950	435664	614283
38	13592		óþekkt	tóft	vel greinanleg	engin hætta			3	3	1	0,3		1700	1950	435601	614275
39	13593	Bárubúð/ Bárutóftir	híbýli	tóft	greinanleg	mikil hætta	ágangur sjávar		21	10	1	1,5		1906	1914	435502	614194
40	13594	Malarland	híbýli	tóft	greinanleg	mikil hætta	ágangur sjávar		15	8	1	0,7		1912	1920	435459	614218
41	13595		óþekkt/mó- /torfurrkun?	hóll	greinanleg	engin hætta			7	4	1	0,7		1500	1900	435413	614268
42	13596		óþekkt	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			40	0,5	0	0,3		1700	1950	435430	614269
43	13597	Salthús	híbýli/grunnur/ geymsla/sjóbúð/ samkomusalur	steinsteypur grunnur	vel greinanleg	hætta	landbrot		12	8	1	1,2		1900	1930	435195	614194
44	13598	Carlsbúð	verbúð/verslun/ verkunarhús	tóft	greinanleg	hætta	landbrot		10	8,5	1	0,6		1900	1920	435188	614187
45	13599		óþekkt	þúst	illgreinanleg	hætta	landbrot		8	4	1	0,5		1500	1900	435174	614175
46	13600	Benedikts- hús/Ásbyrgi/ Gróttá	óþekkt	niðurgröftur og hleðsla	greinileg	hætta	landbrot		8	6	1	1		1910	1933	435170	614160
47	13601		brunnur	niðurgröftur og hleðsla	vel greinanleg	hætta	landbrot		1,2	1,3	1	1,1		1800	1900	435167	614153
48	13602		fjánhús	tóft	vel greinanleg	hætta	landbrot		12	6	1	1,5		1800	1900	435168	614131
49	13603		óþekkt	tóft/dældir	illgreinanleg	engin hætta			10	6,5	2	0,4		800	1900	435154	614125
50	13604		öskuhaugur	hóll/rofabarð	illgreinanleg	mikil hætta	landbrot		15	8	1	0,5		800	1900	435119	614096

Kálfshamar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættu-orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
51	13605		torftaka	niðurgröftur	illgreinanleg	engin hætta			20	17	0	40		1500	1950	435098	614115
52	13606		híbýli og fjárhús	tóft	vel greinanleg	hætta	rof		13	12	1	1,5		1800	1950	435080	614135
53	13607	Hátún	híbýli	tóft	vel greinanleg	engin hætta			13	7	1	1,5		1906	1961	435111	614142
54	13608	Lambastaðir	híbýli	tóft	illgreinanleg	engin hætta			9	8	1	0,4		1921	1934	435103	614155
55	13609	Miðhús	híbýli	tóft	illgreinanleg	hætta	rask		7	6	1	0,4		1900	1924	435106	614159
56	13610	lðavellir	híbýli	hleðsla	greinanleg	engin hætta			14	7,5	1	0,3		1900	1938	435114	614166
57	13611	Klettur	híbýli	tóft	vel greinanleg	engin hætta			18	16	1	1,7		1924	1951	435125	614202
58	13612		öskuhaugur	þúst	greinanleg	hætta	landbrot		5	2	1	0,5		1900	1950	435106	614218
59	13613	Klökk	híbýli	tóft	vel greinanleg	engin hætta	rof		14	13	1	1,5		1880	1933	435057	614181
60	13614		brunnur	niðurgröftur og hleðsla	vel greinanleg	engin hætta			1,1	1,1	1	1,2		1700	1950	435040	614153
61	13615		óþekkt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			2	1,6	1	0,3		800	1900	435018	614162
62	13616		landamerki	garðlag	vel greinanleg	mikil hætta	landbrot		7	1,5	1	0,4		1700	1900	435147	614314
63	13617	Stokkur	Vatnsból	lækur	vel greinanleg	engin hætta								1850	1950	435437	614243
64	13618		mógrafir	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			200	140		1		1700	1950	436221	614010
65	13619		óþekkt/varða/ byrgi?	hleðsla	greinanleg	engin hætta			2,5	2,5	1	0,2		800	1900	436534	613824
66	13620		óþekkt	hleðsla	illgreinanleg	engin hætta			2	2	2	0,3		800	1900	436615	613625
67	13621		óþekkt	varða	illgreinanleg	engin hætta			1	1	1	0,3		800	1900	436573	613486
68	13622		óþekkt	varða	heillegar	engin hætta			1	1	1	1,8		1800	1950	436986	613352
69	13623		óþekkt	varða	heillegar	engin hætta			1	1	1	1,5		1850	1950	436969	613957
70	13624		óþekkt	hleðsla/ varða	greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,2		800	1900	437054	613789
71	13625		smalakofi	tóft	vel greinanleg	engin hætta			4	2	1	0,7		1700	1950	437102	613767
72	13626		óþekkt	varða	heillegar	engin hætta			0,8	0,8	1	1,4		1750	1950	437231	613516
73	13627		óþekkt	varða	vel greinanleg	engin hætta			0,8	0,8	1	0,6		800	1900	437503	613331
74	13628		óþekkt/heystæði?	þúst	illgreinanleg	engin hætta			6	4	1	0,5		800	1900	438695	613093
75	13629		mógröf	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			25	7		0,4		800	1850	438911	612812
76	13630		óþekkt/mótóft?	tóft	illgreinanleg	engin hætta			6	4	1	0,4		800	1900	438899	612845
77	13631		óþekkt/kvíar?	tóft	illgreinanleg	engin hætta			6,5	4	1	0,4		800	1900	438936	612753
78	13632		óþekkt/fjárskýli/ sel?	tóft	greinanleg	engin hætta			10	8	1	0,6		800	1900	438962	612758
79	13633		óþekkt	hleðsla	greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,4		800	1900	438929	613171

Kálfshamar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættu-orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
80	13634	Klauf	híbýli/fjárhús	tóft	vel greinanleg	engin hætta			26	15		1,2		1700	1900	439223	612892
81	13635	Klauf	óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			10	6	1	0,3		800	1800	439221	612903
82	13636	Klauf	fjárhús	tóft	vel greinanleg	engin hætta			18	10		0,8		1800	1900	439217	612938
83	13637	Klauf	óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			5	4	1	0,5		1700	1900	439230	612937
84	13638	Klauf	Óþekkt/sel?	tóft	greinanleg	engin hætta			12	8	1	1,1		1700	1900	439232	612928
85	13639	Klauf	Óþekkt	tóft	vel greinanleg	engin hætta			9	6,5		0,6		1700	1900	439244	612919
86	13640		óþekkt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			12,5	4,5	1	0,5		800	1800	439336	612992
87	13641		leið	Götur	greinanleg	engin hætta								800	1900	438254	613508
88	13826		óþekkt	tóft	greinanleg	hætta			12	6	2	0,6		1600	1900	435102	614201
89			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
90			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
91	13642		óþekkt	hleðsla	vel greinanleg	engin hætta			1,5	1,5	1	0,6		1500	1900	436972	614207
92	13643		landamerki	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1900	437874	614159
93	13644		landamerki	heimild	ómetið	engin hætta								800	1900	439088	613013
94			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
95			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
96			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
97			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
98			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
99	13645		landamerki	heimild	sést ekki			landbrots						800	1900	435954	612813
100	13646		landamerki	heimild	sést ekki			sléttunar						800	1950	436390	613341
101	13647		óþekkt	varða	greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,4		800	1900	437052	613184
102	13648	Skógarmanna-vík	Þjóðsaga	heimild		engin hætta								1400	1800	435031	614108
103	13649	Vogaklettur	legstaður	heimild	sést ekki	engin hætta								1400	1800	435150	614314
104	13650		naust	heimild	sést ekki	engin hætta		landbrots						1850	1950	435209	614213
105	13651		lending	heimild		engin hætta								800	2000	435219	614207
106	13652		mótóft	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1950	436175	614112
106	13652		mótóft	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1950	436183	614153
106	13652		mótóft	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1950	436185	613911
106	13652		mótóft	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1950	436200	614135

Kálfshamar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættu-orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
106	13652		mótóft	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1950	436226	614092
106	13652		mótóft	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1950	436287	613914
106	13652		mótóft	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1950	436315	614078

Saurar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættu- mat	Hættu- orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg- breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
1	13660	Saurar	bæjarhús/fjórhus/ fjós	tóft	vel greinanleg	hætta	landbrot		20	17	1	1,9		1850	1950	435296	614913
2	13661		óþekkt	tóft	illgreinanleg	mikil hætta	landbrot		12	1	1	1,1		1800	1950	435276	614911
3	13662		óþekkt	garðlag/þúst	illgreinanleg	engin hætta			9	8	1	0,6		1500	1900	435338	614886
4	13663		óþekkt/hjalla grunnur?	hleðsla	illgreinanleg	engin hætta			2,5	2	1	0,2		1800	1900	435366	614871
5	13664		óþekkt/sjóbúð?	tóft	vel greinanleg	engin hætta			7	5	1	0,6		1800	1900	435371	614854
6	13665		skurður	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			84			0,5		1850	1950	435397	614867
7	13666	Barðhús	fjórhus	tóft	greinanleg	engin hætta			23	14	1	0,6		1900	1950	435370	615023
8	13667	Barðhús	híbýli	heimild	sést ekki	hætta		bygginga						1800	1900	435366	615031
9	13668		óþekkt	þúst	greinanleg	engin hætta			5	4		0,4		1800	1950	435358	615042
10	13669		óþekkt	þúst	greinanleg	engin hætta			12	7		0,4		1800	1950	435355	615027
11	13670		óþekkt/hjallur	þúst/tóft	illgreinanleg	hætta	annað		5	4	1	0,4		800	1900	435306	615055
12	13671		óþekkt	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,4		800	1900	435417	615106
13	13672		óþekkt	þúst	illgreinanleg	engin hætta			3	3	1	0,4		1700	1900	435478	615140
14	13673		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			4	4	1	0,4		800	1900	435519	615090
15	13674		mógröf	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			70	40		1		800	1900	435581	615232
16	13675		óþekkt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			3,5	3		0,3		800	1900	435551	615264
17	13676		óþekkt/túngarður	garðlag	greinanleg	engin hætta			200		1	1		1750	1900	435533	615212
18	13677		óþekkt	þúst	illgreinanleg	engin hætta			5	5	0	0,4		1700	1900	435620	615323
19	13678	Litliós	bjarhóll	hóll	illgreinanleg	engin hætta		sléttunar	22	22	0	0		800	1900	435575	615187
20	13679		mógröf	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			150	30	0	0,6		1700	1900	435383	614723
21	13680		mótóft	tóft	greinanleg	engin hætta			5,5	2,5	0	0,4		1800	1900	435386	614740

Saurar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættu- mat	Hættu- orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg- breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
22	13681		mótóft	tóft	greinanleg	engin hætta			3	2	0	0,4		1800	1900	435409	614776
23	13682		óþekkt/móstafli?	hóll/púst	illgreinanleg	engin hætta			5	4	1	0,4		800	1700	435401	614697
24	13683		óþekkt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			8	5	1	0,4		800	1700	435412	614699
25	13684		mókofi	tóft	greinanleg	engin hætta			4	4	1	0,4		1800	1950	435423	614663
26	13685		óþekkt	varða	greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,7		800	1900	435589	614717
27	13686		óþekkt/kuml?	hleðsla	greinanleg	engin hætta			1,2	0,8	1	0,5		800	1900	435582	614718
28	13687		fjárhús/sjóbúð?	tóft	vel greinanleg	hætta	rof		14	13,5	1	1,1		1800	1900	435296	614620
29	13688	Gónhóll?	hibýli	garðlag	greinanleg	engin hætta			10	5	1	0,3		800	1900	435278	614626
30	13689		samgöngubót	garðlag/upphlaðinn vegur	vel greinanleg	engin hætta			180		3	0,5		1800	1900	435276	614588
31	13690		varnargarður	garðlag	greinanleg	mikil hætta	annað		50		1	0,5		1800	1950	435254	614641
32	13691		hibýli og öskuhóll	bæjarhóll	vel greinanleg	engin hætta			30	26	1	3,5		800	1900	435134	614529
33	13692		naust	niðurgróftur og hleðsla	illgreinanleg	hætta	landbrot		9	8	1	0,6		1500	1900	435115	614500
34	13693		óþekkt	garðlag	vel greinanleg	mikil hætta	landbrot		40		1	0,7		1800	1900	435059	614501
35	13694		óþekkt/grunnur/ dys?	hleðsla	illgreinanleg	engin hætta			8,5	6,5	1	0,1		800	1900	435068	614490
36	13695	Framnes	hibýli	tóft	vel greinanleg	hætta	uppblástur/ foks		18	13	1	1,3		1850	1923	435084	614582
37	13696		óþekkt	tóft	illgreinanleg	hætta	landbrot		5,5	4,5	1	0,2		800	1800	435079	614601
38	13697		óþekkt	tóft	illgreinanleg	hætta	landbrot		5	4	1	0,3		800	1700	435069	614603
39	13698		óþekkt	garðlag	vel greinanleg	engin hætta			30		1	1		1800	1950	434967	614573
40	13699		óþekkt	tóft/hleðsla	greinanleg	engin hætta			12	8	1	0,3		800	1900	434962	614565
41	13700		mógröf	niðurgróftur	greinanleg	engin hætta			28	13	0	0,5		800	1900	435287	614535
42	13701		mókofi	púst	greinanleg	engin hætta			4	3	1	0,4		1750	1950	435321	614533

Saurar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættu- mat	Hættu- orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg- breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
43	13702		fjárhús	dæld	illgreinanleg	engin hætta			9,5	3		0,3		1800	1900	435133	614524
44	13703	Holt	híbýli	tóft	vel greinanleg	hætta	uppblástur/ foks		18	15,5	1	1,8		1900	1937	435371	614454
45	13704		öskuhaugur	hóll	vel greinanleg	engin hætta			9	4	1	1		1900	1937	435356	614456
46	13705		óþekkt	þúst	greinanleg	engin hætta			5	4	1	0,4		800	1900	435363	614482
47	13706		óþekkt/mó- /torfþurrkun	tóft/stöpull	greinanleg	engin hætta			10	2,5	1	0,5		1750	1950	435396	614409
48	13707	Steinholt	híbýli	heimild	sést ekki	engin hætta		niðurrifst						1911	1915	435448	614349
49	13708	Ægissíða	híbýli	tóft	vel greinanleg	hætta	rof		25	12	1	1,8		1924	1934	435447	614349
50	13709		íshús	tóft	vel greinanleg	engin hætta			9	7	1	1,6		1800	1950	435433	614313
51	13710		óþekkt/matjurtagarð- ur	garðlag	vel greinanleg	engin hætta			10	9	1	0,7		1750	1950	435478	614352
52	13711		óþekkt	tóft	vel greinanleg	engin hætta			3	3	1	0,6		1800	1950	435493	614339
53	13712		óþekkt/hjallur, kofagrunnur	tóft	vel greinanleg	engin hætta			4	3	1	0,5		1750	1950	435472	614329
54	13713		óþekkt/túngarður	garðlag/grjóthleðsla undan garði	greinanleg	engin hætta			12		1	0,3		800	1900	435415	614326
55	13714	Steinholt	híbýli	tóft	vel greinanleg	engin hætta			10	10	1	1,5		1925	1930	435516	614433
56	13715		óþekkt	þúst	illgreinanleg	engin hætta			4,5	4,5		0,4		800	1900	435509	614425
57	13716		óþekkt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			12	5	1	0,6		1500	1800	435518	614396
58	13717		óþekkt/rétt?	tóft	vel greinanleg	engin hætta			12,5	11,5	1	1,1		1800	1950	435551	614356
59	13718		óþekkt	þúst	greinanleg	engin hætta			5	5		0,4		800	1900	435533	614356
60	13719		óþekkt	þúst	greinanleg	engin hætta			5	5		0,6		800	1900	435518	614360
61	13720		óþekkt/túngarður	garðlag	vel greinanleg	engin hætta			60		1	1,1		1750	1950	435587	614423
62	13721		mókofi	tóft	vel greinanleg	engin hætta			5	4	1	0,4		1800	1900	435578	614328
63	13722		mókofi	þúst	greinanleg	engin hætta			5,5	3	2	0,5		1800	1900	435618	614305

Saurar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættu- mat	Hættu- orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg- breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
64	13723		mógröf	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			40	29		0,7		1700	1900	435541	614520
65	13724		ræsi	niðurgröftur/skurðir	vel greinanleg	engin hætta			130		1	0,6		1800	1900	435373	614381
66	13725		óþekkt	varða	vel greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,7		1700	1950	435638	614467
67	13726		óþekkt	tóft/stöpull	greinanleg	engin hætta			10	5	1	0,4		1750	1950	436221	615153
68	13727		mógröf	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			17	16	1	1,5		1750	1950	436646	614922
69	13728		mógröf	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			118	42	1	1		1700	1950	436656	614799
70	13729		mókofi	þúst	vel greinanleg	engin hætta			5,5	5	1	0,6		1700	1950	436676	614823
71	13730		mókofi	tóft	greinanleg	engin hætta			3	3	1	0,4		1750	1950	436634	614754
72	13731		mótóft	þúst	greinanleg	engin hætta			3	3	0	0,2		1800	1900	436666	614840
73	13732		mótóft	þúst	greinanleg	engin hætta			3	2,5	0	0,6		1700	1900	436638	614777
74	13733		óþekkt	niðurgröftur-hleðsla	greinanleg	engin hætta			7	5	1	0,5		1800	1950	436838	614929
75	13734		óþekkt	þúst	illgreinanleg	engin hætta			8	7	1	0,4		800	1900	436840	614910
76	13735		mógröf	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			31	12	1	0,3		1500	1900	436961	614634
77	13736		óþekkt	varða/hleðsla	greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,3		800	1900	437057	614729
78	13737		skotbyrgi	tóft	vel greinanleg	engin hætta			3	2,3	1	0,7		1750	1950	437164	614675
79	13738	Saurasel?	óþekkt/sel	tóft	greinanleg	engin hætta			12	10	1	0,5		800	1800	437264	614950
80	13739		mógröf	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			57	3,5	0	0,8		800	1800	437246	614956
81	13740		óþekkt	þúst/tóft	illgreinanleg	engin hætta			5,5	4	1	0,3		800	1900	437386	614681
82	13741		óþekkt	varða	vel greinanleg	engin hætta			0,8	0,8	1	1,3		1750	1950	437464	614680
83	13742		óþekkt	varða	heillegar	engin hætta			1	1	1	2,1		1850	2000	437687	615022

Saurar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættu- mat	Hættu- orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg- breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
84	13743		óþekkt	varða	heillegar	engin hætta			0,8	0,8	1	1,5		1750	1950	437916	614863
85	13744		skotbyrgi	tóft	illgreinanleg	engin hætta			3,4	2,5	1	0,2		800	1900	437914	614861
86	13745		skotbyrgi	tóft	greinanleg	engin hætta			2,3	1,7	1	0,3		800	1900	438009	615041
87	13746		leið	götur	greinanleg	engin hætta					0	0		800	1950	438135	614633
88	13747	Óssel?	sel	tóft	greinanleg	engin hætta			14	8,5	1	0,6		800	1800	438674	613432
89	13748		óþekkt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			4,5	3	1	0,5		800	1900	438579	613492
90	13749		óþekkt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			6,5	6	1	0,5		800	1900	438700	613415
91	13750		óþekkt/matjurtagarður?	tóft	illgreinanleg	engin hætta			6	4	1	1		800	1900	438716	613407
92	13751		mógröf	niðurgroftur	greinanleg	engin hætta			17,5	2,5	0	0,7		800	1800	438691	613415
93	13752		óþekkt	varða	vel greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,4		800	1900	439427	613058
94	13753		óþekkt	varða	greinanleg	engin hætta			1	1	1	0,6		800	1900	439725	613067
95	13754		Sel	tóftir	greinanleg	engin hætta			14,5	10	0	0,8		1750	1900	440191	613363
96	13755		mógröf	niðurgroftur	greinanleg	hætta	landbrot		13	6	0	1		800	1900	440122	613265
97	13756		landamerki	garðlag	vel greinanleg	mikil hætta	landbrot		7	1,5	1	0,4		1700	1900	435147	614314
98			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
99			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
100	13642		óþekkt	hleðsla/varða	vel greinanleg	engin hætta			1,5	1,5	1	0,6		1500	1900	436972	614207
101	13643		landamerki	heimild	ómetið	engin hætta								1700	1900	437874	614159
102	13644		landamerki	heimild	ómetið	engin hætta								800	1900	439088	613013
103			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
104			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
105			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
106			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											

Saurar - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættu- mat	Hættu- orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg- breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
107			landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
108	13757	Grafarvað	vað	vað	á ekki við	engin hætta					0	0		800	1950	435405	615145
109	13758	Skjölduvað	vað	vað	á ekki við	engin hætta					0	0		800	1950	435565	615320
110	13759	Stekkjjarvað	vað	vað	á ekki við	engin hætta					0	0		800	1950	435748	615416
111	13760	Gilsvað	vað	vað	á ekki við	engin hætta					0	0		800	1950	436756	614940
112	13761		óþekkt/landamerki?	hleðsla	greinanleg	engin hætta					1	0,4		800	1900	438929	613171
113		Spönskudysjar	legstaður/þjóðsaga	heimild	ómetið	ómetið											
114		Spánskadys	legstaður/þjóðsaga	heimild	ómetið	ómetið											
115		Leiðarvarða	Innsiglingamerki	heimild	ómetið	ómetið											
116	13762		matjurtagarður	heimild	sést ekki	hætta								1850	1950	435296	614902
117	13763		beðaslétta	heimild	sést ekki	hætta								1850	1950	435378	615011
118			heytoft	heimild	ómetið	ómetið											
119		Grænatóft	óþekkt	heimild	ómetið	ómetið											

Ós - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættu-orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
1	13770	Ós	hibýli	tóft	vel greinanleg	hætta	rof og landbrot		26,5	25,5	1	1,5		1800	1950	435554	615406
2	13771		fjós	tóft	vel greinanleg	hætta	rof og landbrot				1	1,5		1800	1950	435549	615414
3	13772		matjurtagarður	garðlag	vel greinanleg	engin hætta			9	9	1	0,6		1800	1950	435547	615395
4	13773		óþekkt	tóft	greinanleg	hætta	landbrot		9	8	1	1,5		1800	1950	435535	615408
5	13774		fjánhús	tóft	vel greinanleg	engin hætta			13	11	1	1,1		1850	1950	435701	615536
6	13775		túngarður	garðlag	vel greinanleg	hætta	landbrot		100		1	1		1800	1950	435665	615564
7	13776		öskuhaugur	jarðfundnar minjar	greinanlegt	mikil hætta	landbrot					0,6		800	1800	435526	615407
8	13777		óþekkt/öskuhóll?	hóll	greinanleg	engin hætta			6,5	6,5	1	0,6		800	1900	435545	615371
9	13778		óþekkt	tóft	greinanleg	mikil hætta	landbrot		4,5	3,5	1	0,6		1700	1950	435535	615432
10	13779		óþekkt/sjóbúð/hjallur?	tóft	illgreinanleg	hætta	landbrot		6	5	1	0,3		800	1900	435546	615437
11	13780		óþekkt	tóft	greinanleg	mikil hætta	landbrot		5	2	1	0,6		800	1900	435544	615442
12	13781		óþekkt	hleðsla	greinanleg	mikil hætta	landbrot		5		1	0,5		800	1900	435531	615377
13	13782		brunnhús/brunnur	tóft	greinanleg	engin hætta			3,5	3,5	1	0,5		1750	1950	435574	615379
14	13783		óþekkt	tóft/púst	illgreinanleg	engin hætta			4	4	1	0,2		800	1700	435593	615359
15	13784		óþekkt/bæjarhóll?	hóll	vel greinanleg	engin hætta			20	20	1	3,5		800	1700	435630	615398
16	13785		óþekkt/sjóbúð/hjallur?	tóft	greinanleg	engin hætta			4	4	1	0,4		800	1900	435646	615456
17	13786		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			9	7,5	1	0,3		800	1900	435603	615503
18	13787		fjánhús	tóft/dældir	illgreinanleg	engin hætta			12	10	1	0,2		800	1900	435652	615499
19	13788		óþekkt/sjóbúð/hjallur?	púst/tóft?	illgreinanleg	engin hætta			5,5	5	1	0,2		800	1900	435617	615549
20	13789		stekkur	tóft	greinanleg	engin hætta			7,5	4	1	0,6		1750	1900	435724	615462
21	13790		óþekkt/húsaleifar	púst	greinanleg	engin hætta			5	9,5	1	1		1850	1950	435723	615517
22	13791		mógröf	niðurgroftur	greinanleg	engin hætta			130		0	0,4		1700	1900	435814	615454
23	13792		naust (tvö)	tóft	vel greinanleg	hætta	landbrot		6,5	3,5	1	0,6		1600	1900	435627	615668
24	13793		naust (tvö)	tóft	vel greinanleg	hætta	landbrot		6,5	3,5	1	0,6		1600	1900	435626	615672
25	13794		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			6	5	1	0,8		1750	1950	435653	615681
26	13795		fjánhús	tóft	vel greinanleg	engin hætta			9,5	6,5	1	0,6		1800	1950	435657	615686
27	13796		óþekkt/stekkur?	tóft	greinanleg	mikil hætta	landbrot		7	6,5	1	0,5		1750	1900	435583	615748
28	13797		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			10	6	1	0,5		1500	1900	435619	615747

Ós - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættu-orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
29	13798		óþekkt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			7	5	1	0,5		800	1700	435697	615742
30	13799		rétt	garðlag	vel greinanleg	mikil hætta	landbrot		25	25	1	1,2		1750	1900	435623	616019
31	13800		nátthagi	hleðsla	greinanleg	engin hætta			70	30	1	20		1900	1950	435641	615887
32	13801		stekkur	tóft	vel greinanleg	engin hætta			7	6	1	0,5		1750	1900	435963	615489
33	13802		óþekkt/rétt	tóft	illgreinanleg	engin hætta			7	6	1	0,6		800	1800	435959	615508
34	13803		mógröf	niðurgröftur	ómetið	ómetið			90	55	0	0		800	1950	436092	615484
35	13804		mógröf	niðurgröftur	vel greinanleg	engin hætta			50,5	24	1	0,1		1700	1950	436282	615242
36	13805		mótóft	tóft	greinanleg	engin hætta			3,5	3,5	1	0,6		1750	1950	436203	615256
37	13806		mótóft	tóft	illgreinanleg	engin hætta			5,5	3	1	0,3		1750	1900	436274	615223
38	13807		mótóft	tóft	vel greinanleg	engin hætta			4	4	1	0,4		1800	1950	436275	615217
39	13808		mógröf	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			85	22	1	1		1750	1950	436510	615086
40	13809		mótóft	tóft	greinanleg	engin hætta			5,5	4,5	0	0,3		1750	1950	436473	615108
41	13810		mótóft	tóft	greinanleg	engin hætta			4,5	3,5	0	0,5		1750	1950	436541	615045
42	13811		leið	garðlag	greinanleg	engin hætta					1	0,5		800	1900	436726	615192
43	13812		mógröf	niðurgröftur	greinanleg	engin hætta			50	26	0	0,2		1700	1950	436536	615260
44	13813		heystæði	tóft	greinanleg	engin hætta			6	5	0	0,6		1700	1900	436672	615308
45	13814		óþekkt/heyburkkun- arstaður	þúst	illgreinanleg	engin hætta			9	4	0	0,5		1700	1900	436687	615298
46	13815		óþekkt	tóft	vel greinanleg	engin hætta			10	4,5	1	0,6		1500	1900	436768	615199
47	13816		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			9	6	1	0,4		800	1800	436902	615029
48	13817		óþekkt	hleðsla/varða?	illgreinanleg	engin hætta			2	2	1	0,2		800	1900	436893	615071
49	13818		óþekkt	varða	greinanleg	engin hætta			1,5	1,5	1	0,4		1898	1898	437336	615701
50	13819		óþekkt	hleðsla/þúfa	illgreinanleg	engin hætta						0,3		800	1800	437065	616073
51	13820		óþekkt	hleðsla/þúfa	illgreinanleg	engin hætta						0,3		800	1800	437274	616040
52	13821	Tjarnarvegur	leið	götur	greinanleg	engin hætta								800	1900	437123	615387
53	13822	Gilvað	leið	heimild	ómetið	ómetið								800	1950	436756	614938
54	13823		vað	vað	á ekki við	engin hætta								800	1900	435820	615436
55	13824		vað	vað	á ekki við	engin hætta								800	1950	435559	615314
56	13825	Grafarvað	vað	vað	á ekki við	engin hætta								800	1950	435405	615145
57		Ranaskáli (í landi tjarnar)	þúst	heimild	ómetið	ómetið											
58		Merkjaþúfa	landamerki	heimild	ómetið	ómetið											
59		Brúnkollu-hamarsþúfa	landamerki	heimild	ómetið	ómetið											

Ós - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættu-orsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
60		Óssel (í landi sviðnings)	sel	heimild	ómetið	ómetið											

Tjörn (viðbætur) - Hnitatafla

Nr.	Fvr.nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Ástand	Hættumat	Hættuorsök	Horfið vegna	Lengd	Breidd	Vegg-breidd	Hæð	Dýpt	Aldur frá	Aldur til	Austun	Norðun
73	13653		sel	tóft	greinanleg	engin hætta			18	10,5	1	0,6		800	1700	439188	613310
74	13654		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			5	5	1	0,5		1000	1800	439178	613312
75	13655		óþekkt	tóft	greinanleg	engin hætta			10	7,5	1	0,6		1000	1800	439177	613323
76	13656		óþekkt	þúst	illgreinanleg	engin hætta			6	4,5	1	0,4		800	1900	439083	613403
77	13657		óþekkt	tóft	illgreinanleg	hætta	ágangur húsdýra		13,5	9	1	0,6		800	1500	439026	613459

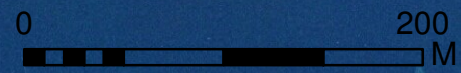
Yfirlitskort 1 - Kálfshamar og Saurar

Skýringar

- Minjar í landi Kálfshamars
- Minjar í landi Saura
- Landamerkjagrunnur Nytjálands

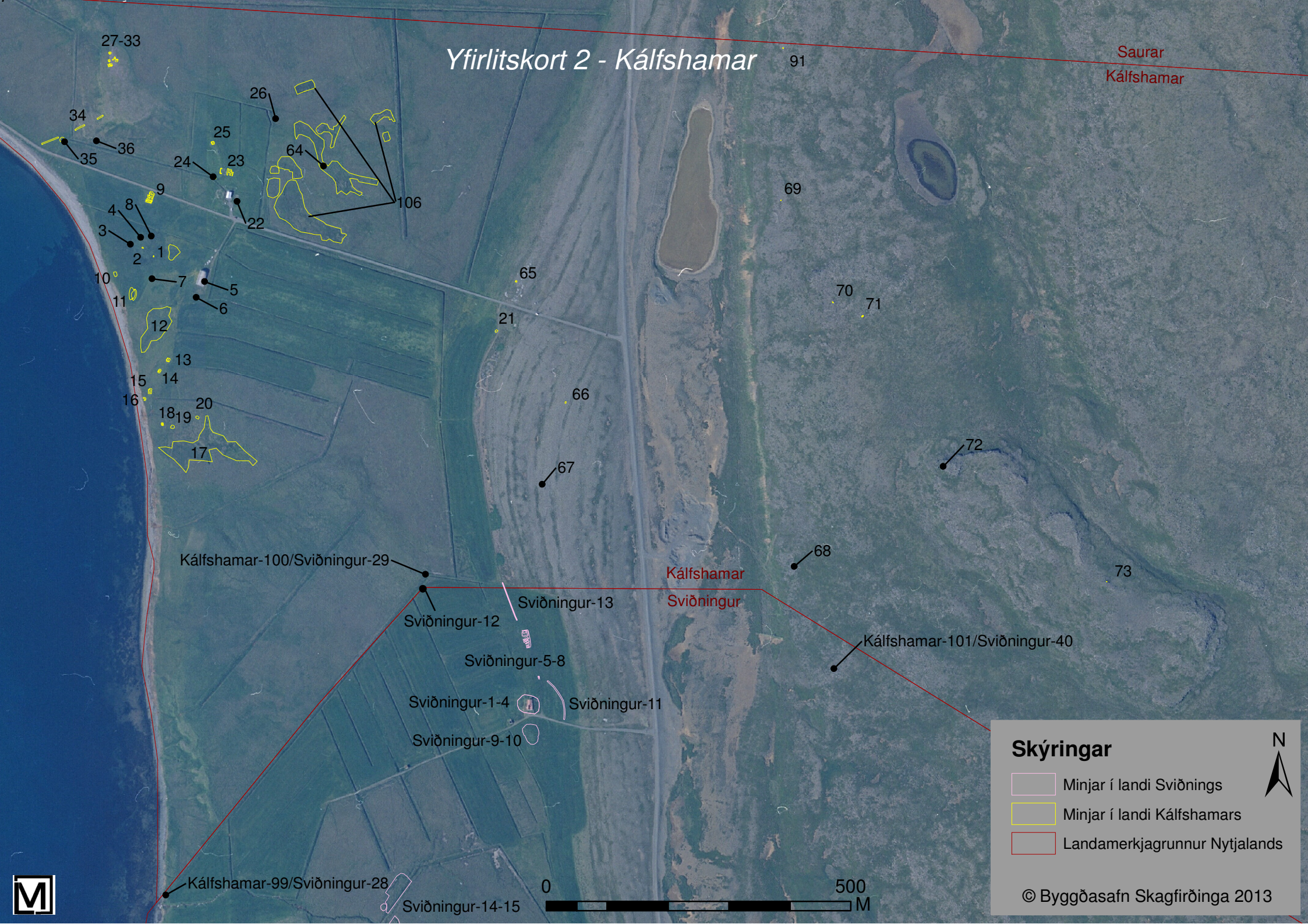
© Byggðasafn Skagfirðinga 2013

Yfirlitskort 2 - Kálfshamar

Saurar
Kálfshamar

Kálfshamar-100/Sviðningur-29

Sviðningur-12

Sviðningur-13

Sviðningur-5-8

Sviðningur-1-4

Sviðningur-11

Sviðningur-9-10

Kálfshamar

Sviðningur

Kálfshamar-101/Sviðningur-40

Kálfshamar-99/Sviðningur-28

Sviðningur-14-15

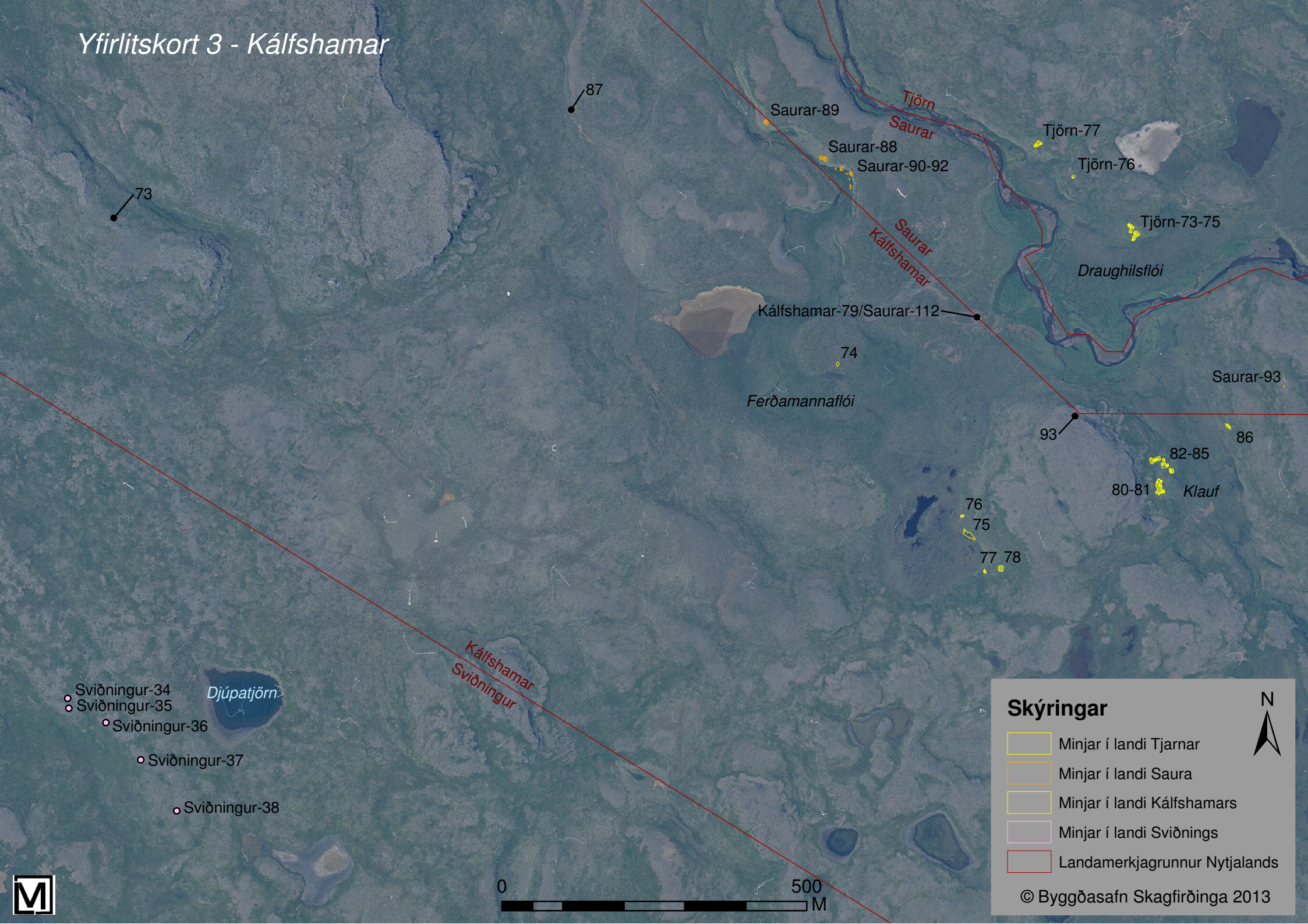

Skýringar

- Minjar í landi Sviðnings
- Minjar í landi Kálfshamars
- Landamerkjagrunnur Nýtjálunds

Yfirlitskort 3 - Kálfshamar

Skýringar

- Minjar í landi Tjarnar
- Minjar í landi Saura
- Minjar í landi Kálfshamars
- Minjar í landi Sviðnings
- Landamerkjagrunnur Nýtjalds

© Byggðasafn Skagfirðinga 2013

Yfirlitskort 4 - Saurar

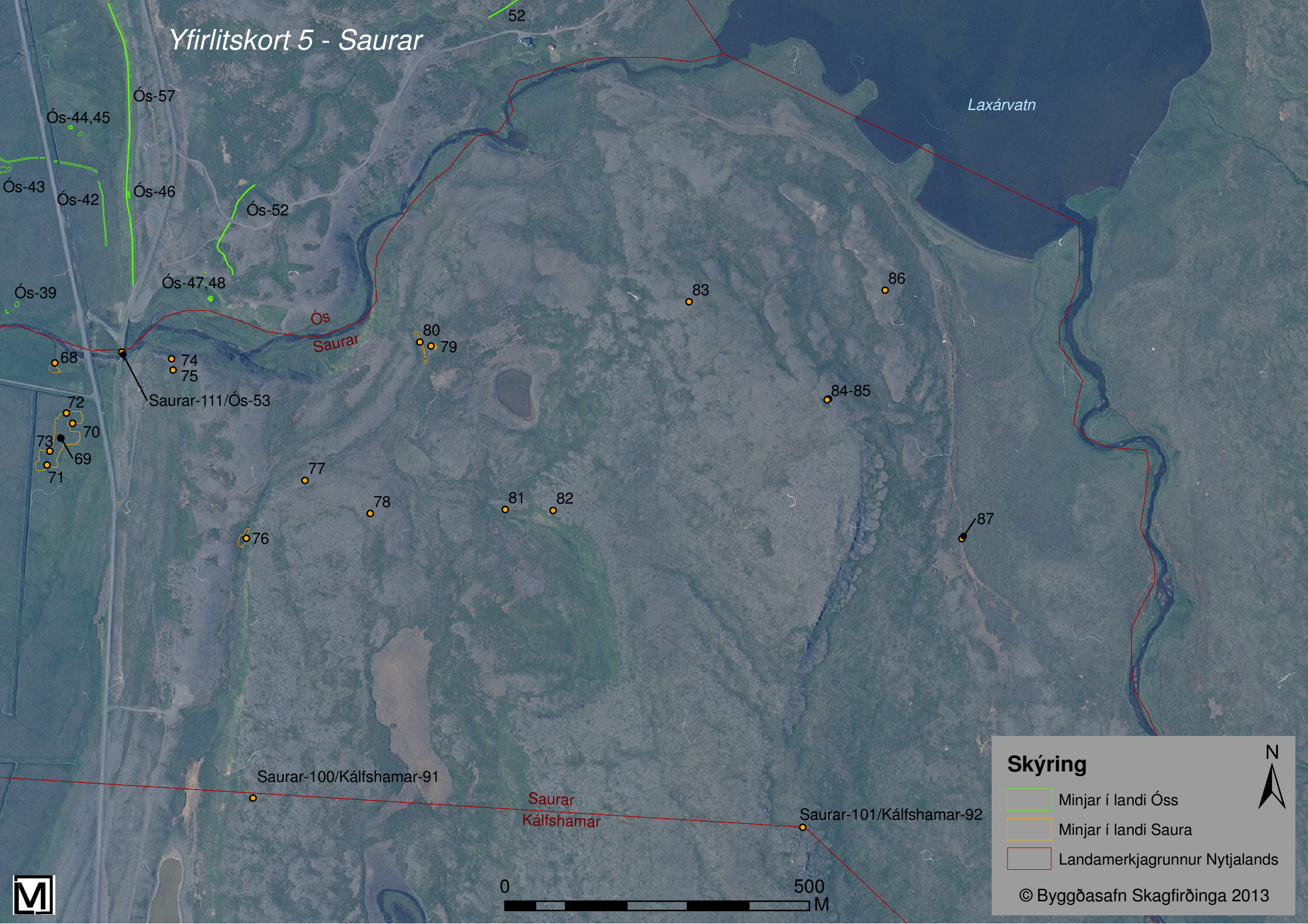
Skýringar

- Minjar í landi Saura
- Minjar í landi Kálfshamars
- Minjar í landi Óss
- Landamerkjagrunnur Nyttjalds

© Byggðasafn Skagfirðinga 2013

Yfirlitskort 5 - Saurar

Laxárvatn

Ós
Saurar

Saurar
Kálfshamar

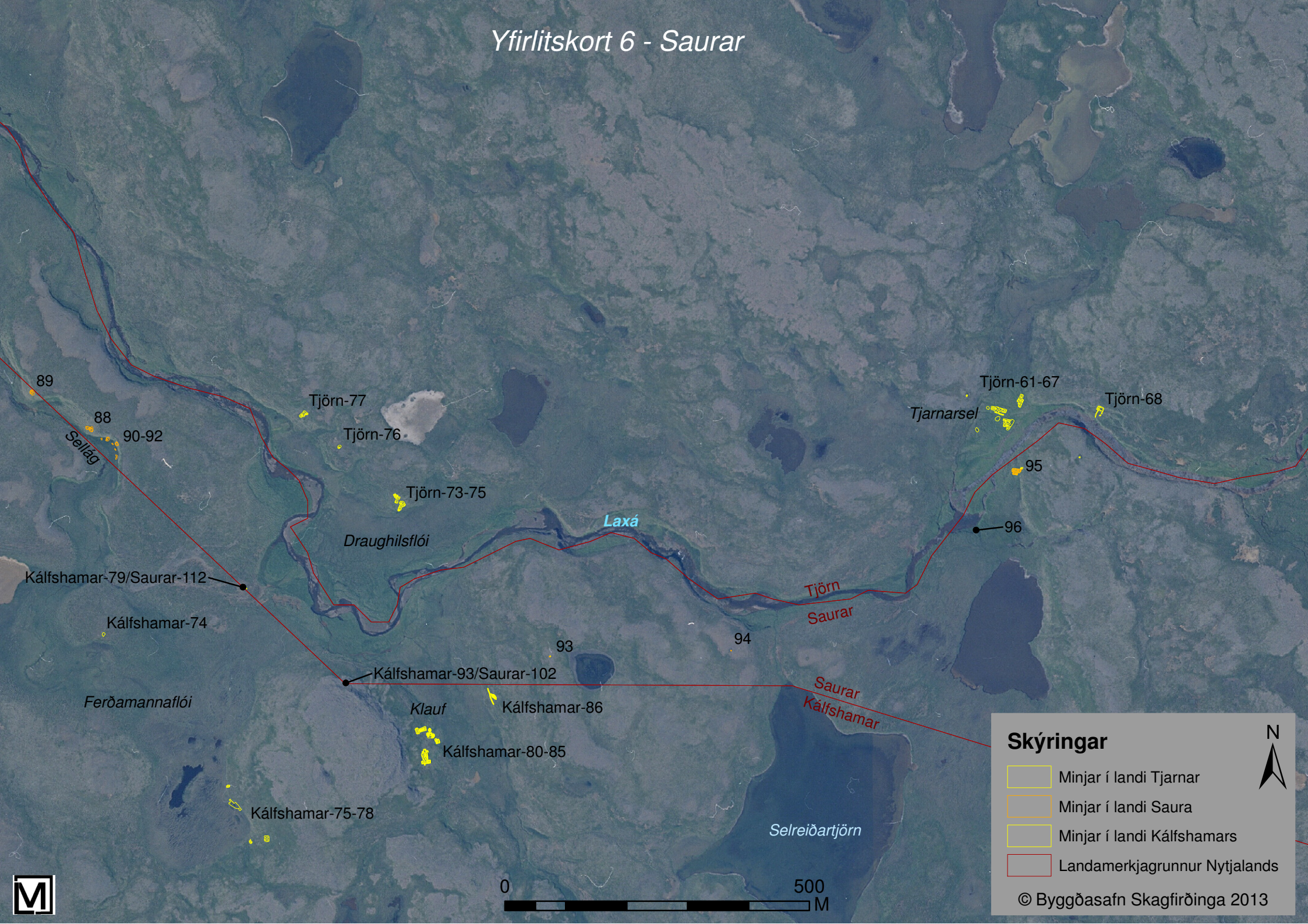
Skýring

- Minjar í landi Óss
- Minjar í landi Saura
- Landamerkjagrunnur Nyttjálands

© Byggðasafn Skagfirðinga 2013

Yfirlitskort 6 - Saurar

89

88

90-92

Tjörn-77

Tjörn-76

Tjörn-73-75

Tjörn-61-67

Tjörn-68

95

96

Kálfshamar-79/Saurar-112

Kálfshamar-74

93

94

Kálfshamar-93/Saurar-102

Kálfshamar-86

Kálfshamar-80-85

Kálfshamar-75-78

Selrag

Draughilsflói

Laxá

Tjarnarsel

Tjörn
Saurar

Saurar
Kálfshamar

Ferðamannaflói

Klauf

Selreiðartjörn

Skýringar

- Minjar í landi Tjarnar
- Minjar í landi Saura
- Minjar í landi Kálfshamars
- Landamerkjagrunnur Nyttjaland

Yfirlitskort 7 - Ós

Tjörn
Ós

Laxá

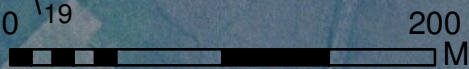
Ós
Saurar

Skýring

- Minjar í landi Saura
- Minjar í landi Óss
- Landamerkjagrunnur Nyttjalands

© Byggðasafn Skagfirðinga 2013

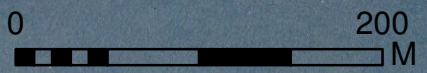
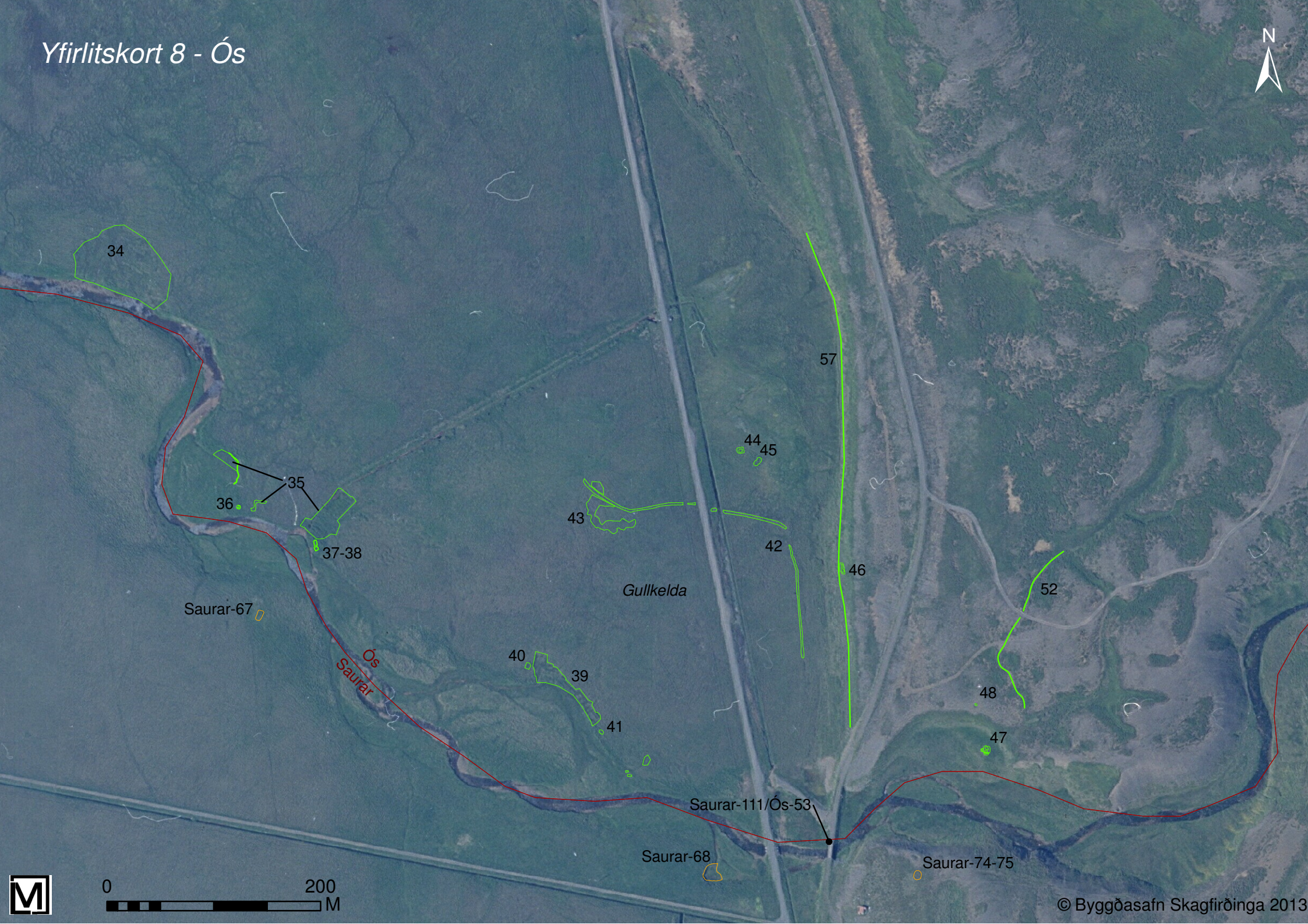
Saurar-108/Ós-56

Saurar-109/Ós-55

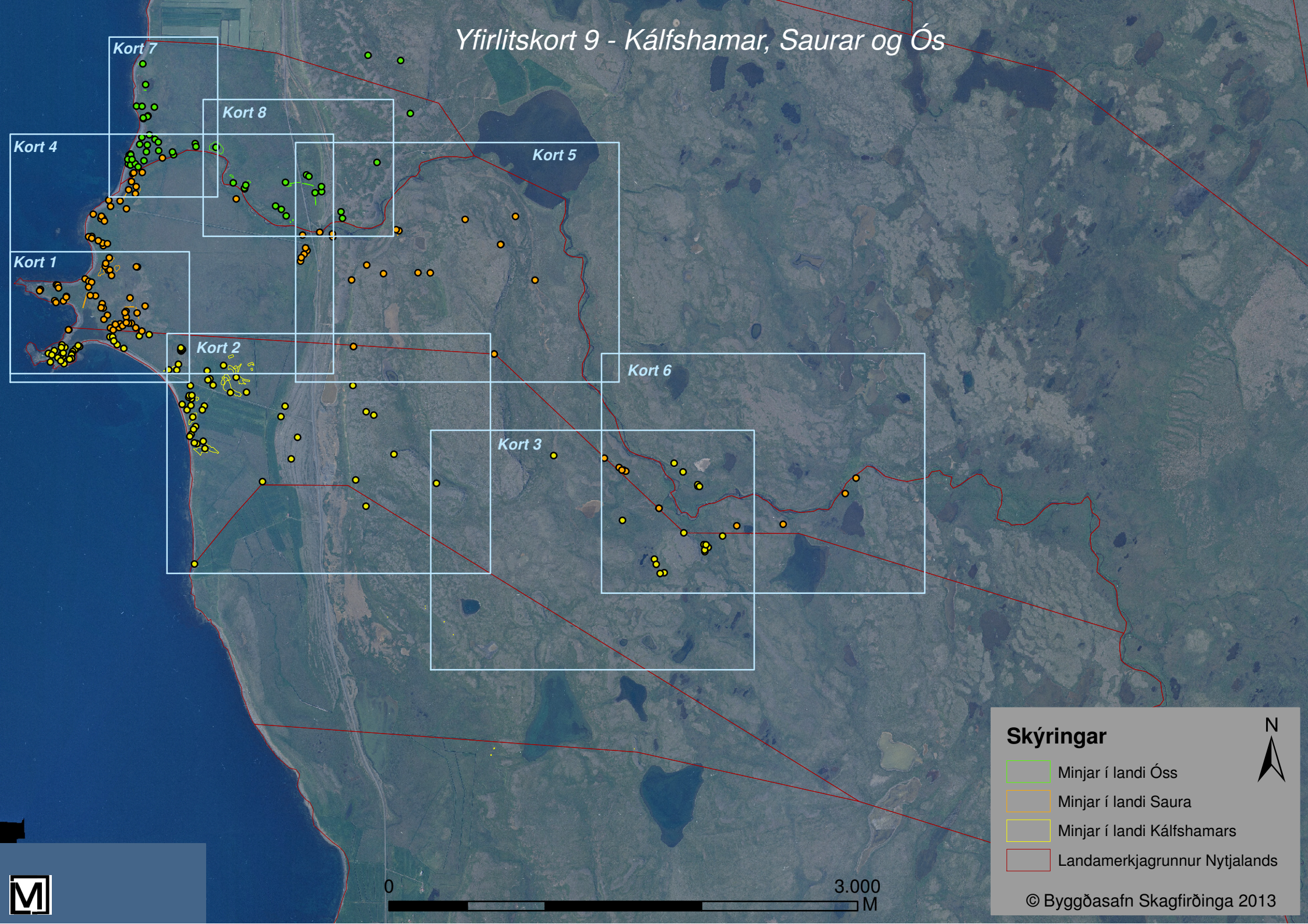
Saurar-110/Ós-54

Litli-Ós

Yfirlitskort 8 - Ós

Yfirlitskort 9 - Kálfshamar, Saurar og Ós

Kort 7

Kort 8

Kort 5

Kort 4

Kort 1

Kort 2

Kort 6

Kort 3

Skýringar

- Minjar í landi Óss
- Minjar í landi Saura
- Minjar í landi Kálfshamars
- Landamerkjagrunnur Nyttjálendi

0

3.000
M

Byggðasafn Skagfirðinga
2012